

ZUON

Najstarejša slovenska revija
za kulturo in družbo

2015, letnik XVIII, številka 3

Uredništvo
Jože Faganel
Marko Tavčar
Edvard Kovač
Mojca Seliškar (lektoriranje)
Nina Brumec

Oblikovanje
Jurij Jančič

Prelom
Lidija Murenc

Marketing
Simon Ozvatič
simono@celjska-mohorjeva.si

Rokopisi
mohorjeva@siol.net

Naslov uredništva
Nazorjeva 1
Ljubljana
Tel.: 01/244 36 70

Naročniška služba
Lidija Koštomaj
info@celjska-mohorjeva.si
Tel.: 03/426-48-00

Založili
Društvo Mohorjeva družba
(zanj Jože Planinšek)
Celjska Mohorjeva družba d. o. o.
(zanjo Jože Faganel)
in Goriška Mohorjeva družba
(zanjo Renato Podbersič)

Tisk
Dravski tisk d. o. o., Maribor

Cena
Posamezna številka
5,40 EUR
Letna naročnina
27 EUR
Letna naročnina za tujino
45 EUR

Revijo sofinancira Javna agencija
za knjigo Republike Slovenije

www.mohorjeva.org

Uvodnik

- 3 Slovenski barok, vir realizma za danes
Matija Ogrin

Leposlovje

- 5 Aronova plošča
Klemen Jelinčič Boeta
- 8 Steza
Smiljan Trobiš
- 9 Skozi šivankino uho
Rade Krstič
- 10 Andrej Kurkov, pričevalec ukrajinske
in ruske kulture
Edvard Kovač

Esej

- 12 Majdanski dnevnik
Andrej Kurkov (prevedel Andrej Gajšek)
- 19 Kaj pomeni evangelizirati?
*Fernando Sebastián Aguilar (prevedla
Miriam in Gregor Batagelj)*

Pogovor

- 30 Šele zdaj se bom lotil pisanja tistega,
kar sem nameraval vse življenje
Ivan Puc z Evaldom Flisarjem

Iz knjig

- 37 Barok na Slovenskem
Luka Vidmar

Zapiski in ocene

- 39 John Ralston Saul: Mračna razvedrila
Mojca Seliškar
- 39 Jurij Paljk: Kaj sploh počnem tukaj
Ines Cergol
- 41 Andreja Blažič Klemenc: Naj me beseda
Lev Detela
- 41 Vipavska dolina
Igor Gedrih

Na naslovnici: kanadski pisatelj in filozof John Ralston Saul

42 Florjan Lipuš: Poizvedovanje za imenom
Milan Dolgan

44 Ana Lorger: Zidovi
Jernej Terseglav

Slovenski barok, vir realizma tudi za danes

Matija Ogrin

Ko se spominjamo 25. obletnice prvih demokratičnih volitev in ustanovitve lastne države, se pogovor večkrat vrača k zgodnejšim dobam, v katerih je dozorel ta ali oni element, pomemben za poznejšo narodno zavest in politično omiko Slovencev.

Med temi dobami se vedno omenja protestantska Trubarjeva doba in romantična Prešernova doba, kakor da bi slovenska omika scela zrasla iz protestantizma in romantične poezije. To ni realno. Trubarjev knjižni jezik in Prešernova poezija sta in ostaneta med visokimi vrhovi slovenske kulture. Vendar so kulturne osnove slovenstva širše in trajnejše.

Med zgodnejšimi dobami, ki so kaj dobrega prispevale k omiki Slovencev, se skoraj nikoli ne omenja dobe katoliške obnove in baroka v 17. in 18. stoletju. V strokovni literaturi se 17. stoletje žal označuje kot čas »protireformacije«, kar je problematično. Izraz »protireformacija« je primeren predvsem za politično zgodovino zgodnjega 17. stoletja, nikakor pa ne za duhovno in slovstveno zgodovino tega časa. Tedaj se v duhovni kulturi začelja velika obnova verskega življenja, ki je trajala vse do srede 18. stoletja in čez, z mnogimi duhovnimi pobudami in oblikami, kakor so bile bratovščine, pasijonske procesije (npr. škofjeloška), verske igre (zlasti pri jezuitih), razmah ljudske cerkvene pesmi (o čemer pričajo številne rokopisne pesmarice), obnovljeno češčenje Matere božje, tudi na številnih Marijinih »božjih poti« (kar je privedlo stoletje pozneje morda do okronanja Kraljice Slovencev), češčenje svetega Rešnjega telesa, ljudska hagiografska tradicija in z njo povezano češčenje svetnikov ter številne druge oblike pobožnosti.

Vse to nima najmanjše zveze s »protireformacijo«, ker sploh ni proti ničemur, pač pa je za nekaj pomembno novega. Katoliška obnova in barok sta si prizadevala za na novo odkrito globino verskih spoznanj in občutenj; za na novo odkriti zunanji, estetski izraz teh globin v likovni umetnosti, pesmi, pridigi in meditaciji; za razmah družbene dejavnosti kristjanov v obliki bratovščin, ki so bile tako duhovne kakor socialne, karitativne ustanove; za živo podoživljanje Kristusovega trpljenja v pasijonskih procesijah in meditativnih besedilih ter v tej povezavi za obuditev osebne refleksije lastne grešnosti kakor tudi odrešenosti; zato pa tudi za intenzivno premišljevanje o poslednjih stvareh – smrt, sodba, pekel, nebesa – ki so bile tedaj za kristjana temeljne antropološke konstante, obdajajoče njegovo moralno eksistenco ...

Z eno besedo: katoliška obnova kot duhovna podstat 17. in zgodnjega 18. stoletja ter barok kot njen izraz na raznih kulturnih področjih sta postavila nekaj svojega, nekaj pozitivnega: lastno omiko, v kateri so Slovenci prejeli ter razvili najbolj sebi lasten in samosvoj spoj antične kulture ter krščanske duhovnosti srednjega veka. To je slovenski barok.

Barok je Slovincem oživil in prenovil tako pomembno besedilno zvrst, kakor je pridiga, in nam sploh prvi prinesel meditativno prozo srednjega in zgodnjega novega veka, imenovano asketika. Danes si težko predstavljamo, kako žive, privlačne, vznemirljive in vzpodbudne so bile dobre pridige baročnega časa. Sestavljena iz mnogih drobnih zgledov tako svetniškega, krepostnega življenja, kakor tudi primerov grešnega popuščanja slabim navadam, je pridiga postavila pred vernika barvit svet, kakor ga je poznal iz izkustva, toda osvetljen z lučjo krščanskega nauka in misterija. Namen pridige je bil ne le poučiti o krščanskih resnicah, ampak ob tem tudi ganiti srce, razpreti človekovega duha v skrivnostno in presežno – in to je bilo doseženo, če je bila pridiga oblikovana kot majhna retorična ali literarna umetnina. Baročni pridigarji so Slovincem

– za velik korak bolj kakor protestantski – prinesli literarno kulturo kot posodo krščanske resnice. Jedro dobre baročne pridige, najsi je še tako umetelna v podrobnostih in umetniška v celotni zasnovi, je namreč njena presunjenost ob mističnem, duhovnem, nedopovedljivem. Eksempli, literarne figure, pretanjeni concetti – vse to je bolj ali manj zavéden poskus, kako v bleščeči soj besed ujeti neizrekljivo, mistično osnovo človekove ustvarjenosti, greha in odrešitve. To velja za znana baročna imena, kakor sta Janez Svetokriški ali Jernej Basar, kot tudi za doslej neznana, denimo za plejado frančiškanskih piscev, med katerimi izstopajo v 18. stoletju Anton Brešan, Adavkt Nickel, Agnel Geiselman in zlasti Konrad Branka.

Podobno velja tudi za meditativno prozo ali asketiko. Ko rokopisi o Jezusovem življenju in trpljenju združujejo in povzemajo domala vse, kar je bilo o njem zapisanega pri cerkvenih očetih in v mističnih razodetjih, denimo svete Brigite, se pri tem izražajo na odlično literaren način. Med najlepšimi prispodobami slovenskega baročnega slovstva so morda tudi tiste, ki so jih pisci razvili v premišljevanju o poslednjih stvareh. Smrt so razumeli kot nekaj protinaravnega (modernejši ljudje smo pozabili, da je bil človek ustvarjen za večno življenje) in zato strahotnega: globinska zveza med dušo in telesom, iz katere izhaja enotna človekova bit, je tako naravna, da bi moral človek, ki bi ju hotel ločiti, imeti grozovito moč, »glih koker de bi hoto eno frišno Jevkovo drevo po sredi, od zgori dol, sakseb rezpočiti«. Takšno protinaravno moč ima v sebi smrt, zato je tako grenka, zato je tako bridka ... Danes si težko predstavljamo, kako visoko je barok cenil stvarjenjsko zvezo telesa in duše in kako živo je v lepo oblikovani zunanosti občutil utelešenje duha. Zato ni naključje, ampak bistveno, da baročna asketika tudi Jezusa predstavi v vseh, čim bolj človeških aspektih, od opisovanja veselega rojstva ob angelskem petju v jaslih do drastičnega predočenja strahovitosti pasijona ... Baročna kultura je neizprosno realistična.

Utelešenje, inkarnacija božjega v snovi je srž in bit baročne kulture. Zato je bila s svojim krščanskim realizmom za Slovence tako životvorna: za dve stoletji in več jim je prinesla življenjskega razmaha! Šele jožefinizem in razsvetljenstvo sta s svojo mrzlo skepsa, praktičnostjo in »koristnostjo« začela slovenski kulturi rezati stik s krščansko duhovno substanco. Postopoma sta z vsemi mogočimi prepovedmi (kar takoj spočetka že s prepovedjo tako lepih pobožnosti, kakor so bili pasijoni) slovenski kulturi spodrezala in presekala, če smem tako reči, princip inkarnacije – se pravi, naravno zvezo med dušo in telesom kristjana, pa tudi naravni pretok med krščansko duhovnostjo in njenimi zunanjimi pojavnimi oblikami.

Tu ne morem, da bi se ne spomnil na to, kar je angleški nobelovec, pesnik T. S. Eliot zapisal o nujni odvisnosti kulture od religije. Splošno razširjena moderna zmota je, pravi znameniti modernist Eliot, »da je kulturo mogoče ohraniti, širiti in razvijati v odsotnosti religije. Tega mnenja so lahko enako kakor neverni tudi kristjani in da bi ga ustrezno ovrgli, bi bila potrebna zelo spretna historična analiza, kajti resnica ni neposredno razvidna oziroma je morda celo nasprotna videzu«, in potem pove bistveno: »Kultura lahko namreč še kar traja in dá celo nekatere svojih najsijajnejših umetniških in drugih dosežkov, ko je religija že v upadu.«

Prav to Eliotovo učno uro bi morali vzeti Slovenci nase in ob nji premisliti svojo, slovensko kulturo novejših dob. Veliki, da, največji dosežki naše književnosti v zlatem stoletju od Prešerna do Cankarja, Murna, Kosovela in drugih so, po mojem mnenju, dosežki kulture, ki se je pospešeno odmikala od vere, katera je bila nekoč poprej to kulturo omogočila, oživila in vzpostavila.

Balantič in Hribovšek sta kot pesnika izjemna v tem, da sta ne le klasika v ožjem tehno-poetskem smislu, marveč sta se vsaj v poetični intuiciji (morda pa tudi bolj racionalno) zavedala brezizhodnega položaja slovenske družbe in kulture v tem procesu oddaljevanja od krščanske vere. Zavedala sta se njenega katastrofalnega konca in sta bila s svojo poezijo tudi glasnika tega propada.

Danes smo se od krščanske podstatí življenja že tako odmaknili in se ji odtujili, da tudi na področju kulture vladata mrtvilo in praznота. Če ali koder je opaziti kakšne velike dosežke, je moč za njimi razpoznati tudi obrise duhovnega navdiha. Stanje v kulturi je povsem enako kakor sicer v politiki in državi.

Slovenci bomo morali znova najti vir življenja in razmaha – pač tam, kjer edino je: v principu Jezusove inkarnacije. Bridki, a tudi mili krščanski realizem baročne dobe nam je pri tem z visoko kulturo svoje asketike lahko globok vir navdiha in dinamizma.

Aronovi plošči

Klemen
Jelinčič Boeta

*Aronovi plošči
ti dajem okoli vratu,
da svoje ime posvetim
na tvojih ustnicah,
mojim nebesom na zemlji,
ko jih premakneš
stisnjene ob moje,*

*naju, ovita v tempeljska ogrinjala,
obeljena z lučjo,
ki jo menora tako svetlo sveti
v najinih sobah, Svetem svetega,
ki sva ga našla na gori,
izvir na njej.*

Hacienda

*Vroče, modro nebo
s Soncem naravnost v okno,
kamnita ograja pred oknom
proti ravnici,
oljkam,
trtam z dvema žrebcema
poleg potoka,
ki teče v dvorano,
na katere debelem zidu
najini čeli polagava eden na drugega,
potne dlani na prsi,
ki se svetlikajo v Soncu,
razpršenem čez haciendo,
v kateri se celo donja Alba smehlja,
prostoren panj
s številnimi zidovi, da na njih
svojo dušo nasloniš.*

Popoldne v oazi

*Dva sokola nad palmo
pojeta ljubezensko pesem
to popoldne v oazi,
senca je prijetna za kožo,
ki jo ljubimca eden na drugega
polagata poleg lokve,
sveže vode,
v kateri sta plavala opoldne,
pela melodijo ljubezni,
ki jo zdaj sokola ponavljata,
jadrata proti soncu,
toplem objemu zahoda,
petju noči,
ki čaka v oazi.*

Portal

*Kozmos se je razprl,
moder žarek svetlobe
napreduje čez galaksijo,
skozi nebesne meglice
jadra preko širjav
od svojega očesa v modri prozornosti,
gre mimo nebul,
proti planetu izbruhne,
šestim planetom okoli njega,
ki dva trikotnika tvorijo,
Davidov ščit,
še štirim, ki križ tvorijo,
kardinalni križ,
vsi osredotočeni na točko,*

*portal na sredi,
kjer najini telesi stojita,
modra luč iz tal prodira
v snopu, v spirali navzgor do neba,
naju ovija, ki preko nosnic
počasi soskladje vdihujeva,
čez usta topel dih življenja izdihujeva in ga
na dlakah čutiva poleg ustnic,
preden se dotaknejo v ljubezni napete,
ko čutijo utrip, pršeč zvezdni prah,
ki portal do neba odpira,
do morja, kar sva,
prišleka z modrega obzorja Mlečne steze,
njenega očesa, ki poje melodijo srca,
angelskih glasov ob straneh s piščalmi,
na katere so se zvezde naučile igrati.*

Smiljan
Trobiš

Steza ...

*Moja steza se je vila po sončnih planjavah.
Redko sem pomislil, da sem moja pot jaz sam.
Veseli človek sem bil, ko so mi prijatelji odpirali svoja vrata.
Zdaj moram samo še čez eno temno dolino.
Potem bom spoznal, da je moja pot bila: sončni odsev.
Moja moč je v tem, da nosim svojo bolečino.
Moje upanje je prerojenje v biser. Moj humor pa je tako otročji,
da ga še nobeno dekle ni razumelo in sem ostal brez otrok.
Moje pisanje je rešitev za vnaprej rešeno dušo,
saj verujem in pišem le o tem. Ni tako lepe pokrajine,
kot je lep mir v duši. Po viharjih očiščene oči najdejo barve.
In ko se zajezi reka žive vode, trpim ... Potem je treba
le nekaj živih besed... in najlepše pokrajine se odpro očem.*

Hvala

Daj mi ves potreben čas, da spoznam,
če te ljubim! Kaj ovira mojo ljubezen?
V čem je moja velika zmota?
Vse, kar ni velika hvaležna ljubezen do
tebe.

Še kar dobro mi je. A ni dovolj, da bi ti
rekel: Hvala.

V meni sedi nekdo, na srcu leži nekaj.
Teži me in nimam kril, ko bi ti rekel:
Ljubim te!

Daj mi ves čas tega lepega poletnega
dne,
da odstranim, kar me ovira,
da bi ti iz čistega srca lahko rekel:

Hvala.

Sonce

Kaos ima svoje strelice.

Vedno merijo v srce: v beli krog tarče, ki nosi druge kroge –
do širnih pokrajin, kamor se pretočijo solze.

Zdaj nimajo kam, zakaj tema se je zapičila v beli krog
in bolečina ne more iti v nebo.

Še naprej pišem, zazrt v oblake nad igriščem,
v veliko sonce, ki se tiho smehlja našim neumnostim.

Nasmehnil sem se temu soncu, pa se je še bolj odprlo,
in reklo: Rado vas imam.

Brez bolečine. Kam je šla? Muči koga drugega?

Molil sem: Reši nas hudega!

In tako se je zgodilo,
kar hočeš ti in ne, kar hočem jaz.

Himna

Moja duša potrebuje
svojo lastno ljubezen, da bi bila srečna.
In še mnogo bolj me ljubiš ti,
zato si bil žalosten, ko si me gledal.
Samo pol človeka sem bil,
pol ga je živelo, pol ga ni imelo koga objeti.
Zdaj objemam tebe, pokazal ti bom, da te
imam rad.

Dovolj je, da ne zavračam tvoje ljubezni,
ki jo tako potrebujem.

Potrebujem te, da mi stojiš ob strani,
da si v meni, ob meni, nad menoj, pod menoj,
okrog mene,

Bog, ki me ljubiš z vseh strani.

Zdaj sem miren.

Veš, da te ljubim, in le to pričakuješ od mene.

Trdnost

Negotovost. Vprašanja. Kje je radost, trdnost?
Tako krhek je ta svet! Z lastno šibkostjo sem del sveta.
Vse mineva. Vse se ruši. Vse bogastvo prekipeva.
Kje je trdnost? Kjer je srce. A kaj, če srce trepetaja, kaj, če ne ve?
Kaj, če se boji, kaj, če ne prizna?
Žalost me spremlja kot obleka, kot hrbtenica, ki jo nosim s seboj.
In me nosi. Z njo potujeva skozi vesolje, z njo, ki je greh,
zakaj ni vzroka za žalost. Padem le, ko mi zmanjka poezije.
Molitve pa mi ne more zmanjkati. Poberem se in spet sem.

Zvoki so vrnil tišino

Ti si tu, z menoj, v sveti tišini pomladnih zvokov,
v ravnotežju med mojim nesmisлом in dihom tvojih ust.
Sklanjaš se nadme, miriš tišino vetra, hrup besa, tišino maščevanja.
Odpri si rano, ki je pogoltnila mojo jezo. V tistem jutru čutim,
kako čudovito je živeti ob tebi, ko zdraviš z nevidnima rokama.
In ki me objameš in me vodiš po brezpotjih misli.
Po pomladnem vonju sem te prepoznal.
Legel si na mojo rano in se smehljaj.
O, kako bogat si, kralj, pa me prosiš za dar bolečine!
Prijel si me za roko in ne boš me več izpustil,
zakaj že od vekomaj ljubim ljubezen.

Skozi šivankino uho

Solze

*Prihajajo iz oči,
kot da bi tekla stoletja skoznje.*

*Tišina je dolžina noža.
Duša je iz črnih kristalov.
Rdeče pokaže svoje ostrine.*

*Veliko žrtev je danes na mizi.
Vedno globlji molk jih kaže.
Na dnu vrtinca zakričijo.*

Drevo

*Daleč je
in na samem.
Okrog njega težki kamni.*

*Čuvaj, ki čaka.
V desno roko je ujel svetlobni žarek.
Desno oko ima izvotljeno in prazno.*

*Groza odpada z njega kakor suho listje.
Star je kakšnih pet tisoč let.
Njegov molk je svét.*

Sneg

*Mnogi vedo, da naletava.
tako pač narava odgovarja nesmrtnim.
Z vsako snežinko umre ena popolnost.*

*Bogovi mu jemljejo del beline.
Vrhovom se takrat cedijo sline.
Vsakomur je usojeno umreti.
Vsakdo si želi živeti.*

*V nočeh podivjajo slutnje in strahovi.
Toda sneg še vedno počasi naletava.
Ne pomagajo vonjave iz srca.*

Edvard Kovač

Andrej Kurkov, pričevalec ukrajinske in ruske kulture

Znameniti ukrajinski pisatelj, ki piše v ruščini, se je rodil 23. maja 1961 v majhnem kraju Budogošč pri Leningradu, današnjem Sankt Peterburgu. Toda ko je bil še otrok, se je družina preselila v Ukrajino, ki jo je l. 1943 izpod nacizma osvobajal njegov ded ter pri tem tudi padel. V Kijevu je Kurkov na Pedagoški akademiji študiral tuje jezike in postal prevajalec iz japonščine. Po razburljivih zapletih z oblastjo je moral sprejeti službo paznika v ukrajinski Odesi, a se je hkrati ustalil v Ukrajini, zato se ima danes za Ukrajince in tudi s ponosom pokaže ukrajinski potni list. V Kijevu si je ustvaril družino, z ženo imata tri otroke.

Gre za pisatelja, ki je uspel združiti tradicionalno rusko in ukrajinsko književnost s sodobnimi literarnimi tokovi. Tako je naredil zanimiv spoj med ruskim klasičnim realizmom in modernim absurdom, ki pa ga je povezal z razkritjem nesmisla znotraj posovjetskih Rusije in Ukrajine. V tem miselnem obzorju je poleg osemnajstih romanov in še sedmih knjig za otroke napisal nekaj dram in po svojih scenarijih posnel dvajset filmov.

Postal je dopisnik evropskih medijski hiš, tako npr. londonskega Guardian in BBC-ja, pariških časopisov Libération in Le Monde ter nemških Die Welt, Die Zeit in Suddeutsche Zeitung. Zato ni čudno, da je bil kmalu opažen in da so njegovi romani prevedeni v sedemintrideset jezikov. Je resničen domoljub in svetovljan. Zaradi slovanskega patriotizma noče zapustiti domače Ukrajine in na drugi strani veliko potuje, govori enajst jezikov. Ima resničen umetniški talent, saj kritiki pravijo, da je tudi nadarjen pianist.

Kurkov se je v domači Ukrajini zelo družbeno izpostavil. Tako je od 2011 podpredsednik Ukrajinskega Centra Pen. Nekaj let je bil tudi član odbora za državni književni program »Ukrajinska knjiga«. Njegova družbena navzočnost, kjer je dejaven z avtentično pisateljsko besedo, je postala najbolj vidna ob dogodkih na Trgu Majdan, ko je v dnevih prebujenja demokratične Ukrajine pisal svoj dnevnik in obveščal medijske hiše po Evropi. Njegov Dnevnik je bil takoj preveden v svetovne jezike in v njem se je Kurkov pokazal ne samo kot izjemno ustvarjalen pisatelj, ampak tudi kot odličen družbeni analitik, ki svoje pronic-

ljive razčlembes podkrepi z osebnim pričevanjem, za katerega je pripravljen zastaviti vse, kar ima in kar je.

Toda povejmo najprej, kaj je njegova glavna pisateljska odlika. V mislih imamo njegova najbolj znana dela, kot so romani: *Piknik na ledu* (preveden tudi v slovenščino, MK 2006), *Bickfordov svet*, *Najljubša pesem svetovljana*, *Dobri angel smrti*, *Polžji zakon*, *Zadnja predsednikova ljubezen* in *Pokojnikov prijatelj*. Kurkov spaja ruski ludizem, ki ga je ta slovanska literatura zelo uveljavila, in hkrati razgrne kriminalno ozadje posovjetske družbe. Tako je na eni strani zelo zabaven in na drugi izjemno kritičen, saj upa povedati, da je tudi »ruski car« nag.

Ko je lansko leto Andrej Kurkov obiskal Ljubljano, nam je napovedal, da je njegov Majdanski dnevnik tik pred izidom v francoščini. Gre za opisovanje vsakodnevnih dogodkov ukrajinske resničnosti v obdobju od zadnjega novembrskega dne l. 2013 do aprila 2014. To je čas, o katerem želi pisatelj pričevati. Kot literat, ki stanuje le nekaj metrov od znamenitega trga, vstopa v vrtinec zgodovine in se mora nenehno vpraševati: Kaj se vendar dogaja? In tukaj se vsa stvar še bolj zaplete, kajti informacije se prekrivajo z najbolj nesmiselnimi in grobimi fantazmami. Prva vrednost Dnevnika je, da poleg pisateljevega razmišljanja razodene predvsem resničnost dogodkov. Zaradi tega je naš pričevalec na trenutke namerno »dolgočasen«. Tako namreč lahko zajame dejstva, ki jih politična govorica hitro pohodi. In temeljna resničnost je, da ljudje žele v vsakem času svobodno govoriti, vzeti v roke kos kruha in nazdraviti prijate-

lju. Tako tudi Andrej Kurkov uresničuje globoko etično zahtevo slovenskega pesnika Edvarda Kocbeka, da je literat ne samo ustvarjalec in prinašalec novih idej, ampak tudi pričevalec življenjskega toka zgodovinskih zapletov, kjer se stopnjuje tako trpljenje kot upanje. In ko pisatelj pričuje za resnico, je hkrati protestnik, saj ta izraz, ki prihaja iz latinske besede *pro-testare* (pričati za), v svojem drugem pomenu razkriva, da je pristno pričevanje vedno tudi protest zoper nasilje, nadvlado in nespoštovanje posameznika ter njegove kulture.

Letos prihaja Andrej Kurkov znova v Ljubljano in

Mohorjeva družba prireja z njim skupaj s Slovenskim Centrom PEN 5. maja večerni pogovor v Unionu. Pisatelj bo Slovincem razkril, kako je v tem protestu pričevanjske besede občutil moč pisateljske govornice. Kako lahko literarni pogled seže globlje v zaznavo vsakodnevnih dogodkov in razkrije ter spregovori o »vidni in nevidni vojni«, kar je tudi letošnja tema pisateljev za mir mednarodnega PEN-ovega srečanja na Bledu. Pričujoča objava strani iz njegovega Majdanskega dnevnika je lepa in primerna priprava na ta veliki kulturni dogodek.

Andrej Kurkov

Majdanski dnevnik

Prevedel Andrej Gajšek

Ko se v človekovem življenju in njegovi državi nič ne dogaja, si lahko misli, da je njegovo obstajanje stanovitno in večno. V resnici se tako življenje, v katerem se čas meri s kariernim napredovanjem, nakupom nove hiše ali avtomobila, družinskimi slavlji, poroko in ločitvijo, pravzaprav imenuje stanovitnost. Človek, ki živi na eni od »vročih točk« sveta ali pa zgolj v soseščini delujočega ognjenika, o času sodi drugače. Vrednost vsakega dne življenja, vsake ure se izkaže neizmerno večja, kot bi bila vrednost spokojnega tedna. Če živimo ob ognjeniku, resničnem ali v prisposodbi, se dan sam zapolni s toliko dogodki, da se izkaže, da bi si bilo fizično nemogoče zapomniti vse. Taki dogodki skoraj gotovo pristanejo v zgodovinskih učbenikih, enkrat v dveh ali treh vrsticah, drugič na eni ali dveh straneh.

Zdaj veliko bolje razumem, zakaj sem imel kot šolar raje osebne dnevnike pisateljev in politikov, ki so pripovedovali o zgodovini, kot učbenike. Tako se spominjam dnevnika vélikega ruskega pesnika Aleksandra Bloka, ki ga je napisal v letih 1917–1918. Spomnim se dnevnika Franza Kafke, zlasti pa tistega, nedavno prebranega v polnem obsegu, ki ga je napisal sloviti ukrajinski filmski ustvarjalec Aleksander Dovženko in v katerem za vsak primer redno poje hvalnice Stalinu, za vsak primer javno udriha po Židih in Ukrajincih, da bi lahko, če bi ga prijeli in bi KGB prebrala njegove zapise, dokazal zvestobo sovjetskemu režimu.

Sam pišem dnevnik več kot trideset let. Moji ukrajinski uredniki so me večkrat prosili, naj ga objavim, pa četudi zgolj nepovezane izseke, vendar se do sedaj nikakor nisem mogel prisiliti, da bi iz teh osebnih zapisov izbral tisto, kar bi bil pripravljen deliti z bralci.

In tako sem se zopet znašel, potem ko me je še enkrat potegnilo v središče „vrtinca zgodovine“, v vlogi pričevalca dramatičnih dogodkov, do katerih je prišlo novembra 2013 v Ukrajini, dogodkov, ki jim še ni videti konca. Ne vem, kaj bo z državo. Ni mi jasno, kaj nas čaka, mojo družino in mene. Le upam, da se bo vse najbolje izšlo.

Ne odhajam. Ne bom si odvzel stvarnosti. V njenem središču sem vsak dan. Nas vseh pet, žena Elizabeth, otroci Gabriela, Téo, Anton in jaz, še vedno živi v istem stanovanju v središču Kijeva, petsto metrov stran od Majdana, Trga neodvisnosti. Z našega balkona smo videli dim barikad, slišali smo eksplozije ročnih bomb in strele. V vsem tem času gre življenje dalje, niti enkrat se ni ustavilo. In to življenje beležim skoraj vsak dan, da vam ga danes lahko poskusim podrobno opisati. Življenje v času

revolucije, življenje v pričakovanju vojne. Vojne, ki se zdi zdaj, ko pišem te vrstice, grozovito blizu, bliže kot kdajkoli.

Majdan, beseda perzijskega izvora, je prvotno označevala trge v mestih Orienta, na katerih se je nahajala tržnica. V Kijevu se je Majdan po razpadu Sovjetske zveze leta 1991 preimenoval v Trg neodvisnosti.

Četrtek, 21. november 2013

To noč je malo pred pol eno zjutraj na Sevastopol padel meteorit. Zakaj ravno tja? Najbrž je to čisto naključje. Pa vseeno, zakaj za kraj pristanka izbrati najbolj rusko mesto v Ukrajini, katerega slikoviti zalivi so baza za ladjevje Severnega morja, ki ga vzdržuje Rusija!

Temu nočnemu dogodku ne bi posvečal pozornosti, če danes ne bi prišla na dan izjava predsednika vlade Mikole Azarova, v kateri napoveduje razveljavitev podpisa pridružitvenega sporazuma z Evropsko unijo. V eni od svojih knjig sem opisal skrito tovarno v gorah Urala, ki proizvaja umetne meteorite. Sanje sovjetskega vrhovnega vojaškega vodstva so bombardirati Združene države z umetnimi meteoriti tako, da bodo mislili, da so pravi. Zato sem se vprašal, ali je ta meteorit res pravi in ali si Rusija morda ni dovolila dati vedeti „najbolj ruskemu mestu v Ukrajini“, da so pogajanja med Janukovičem in Putinom o opustitvi pridružitvenega sporazuma naše države z Evropo prinesla uspeh (za Putina).

Evropsko približevanje je opuščeno. Spet bomo imeli radi Rusijo.

Zdi se, da je Evropa osupla. Jaz tudi. Je bilo Janukoviču treba šest mesecev razglašati, da „korakamo proti Evropi“, septembra sklicati poslansko skupino na poveljstvu sil Stranke regij, tradicionalno v kinodvorani Zoriani, da bi vsakega prosil, naj soglasno stopi z njim, da bi predlagal tistim, ki mu niso hotel slediti, naj zapustijo skupino in stranko?

Po napovedi Azarova na odziv ljudstva ni bilo treba dolgo čakati. Še isti večer se je na Majdanu začela zbirati množica. Medtem je priletela še druga novica. Ministrstvo za zunanje zadeve je podalo izjavo v briljantnem tonu, da za Ukrajince ni več nevarno počitnikovati v Egiptu. Povedano drugače – vsi, ki ste želeli v Evropo, raje pojdite z letalom v Egipt, pa vseeno, če vas namerno ali naključno pokoljejo lokalni islamisti ali drugi „revolucionarji“. Na bruhanje mi gre.

Za podobne razmere smo že večkrat slišali – Azarov napove, da ne bo podpisal sporazuma, ker Janukoviča ni v državi. Je v Avstriji, kjer si prizadeva, da bi pomiril Evropo: „Podpisali ga bomo, a kasneje.“ Pri tem pa izkoristi trenutek in pristavi, da nima namena izpustiti Julije Timošenko*. Če bi bil Janukovič zmaj s tremi glavami, bi bila v danem trenutku vsaka nekje drugje, vendar bi se odzivalo sočasno. Če bi bila ena od treh v Moskvi, bi Janukovičeva „moskovska“ glava recitala drugo besedilo, pri tem pa ne bi niti črhnila o Evropi.

Novo poglavje „litovskega romana“ sem pustil, ne da bi ga končal, in odšel na Jaroslavno. Tam sem si naročil kavo in ji pet ali šest minut kasneje prilil zakarpatski konjak. Zaradi tega se nisem počutil nič bolje. V bližini tokrat ni bilo nobenega znanege obraza. Nekatero stranke so vstopale z mračnim izrazom, tako da bi si kar mislil, da tudi one tisti trenutek vedo, da Evropa ne bo razsvetljevala Ukrajine. Bile pa so morda v skrbeh zaradi povsem drugih težav, le njihovih, manj pomembnih.

Ko sem se vrnil domov, sem šel na facebook. Ljudje pozivajo, naj se zberemo na Majdanu in zahtevamo podpis sporazuma. Svetujejo, naj vzamemo topla oblačila, preproge za tla, termovke s čajem in hrano za čez noč. Enostavno nimam moči, da bi šel. Pa tudi želim si ne, nobene želje nimam več. Na televiziji so pokazali Putina, kako se nad tržnico samozavestno reži do ušes, voditelj pa je povedal s kanček čudnim glasom, da je Rusija vesela napredka pri sodelovanju z Ukrajino. Kakšnega napredka? Tri leta vojne za trg, embargo na izvoz, enkrat na sir, drugič na meso in salame, spet tretjič na pivo in tako naprej, vse do načrtovane soproizvodnje letal Antonov, kar so ves čas prelagali na kasneje!

Zvečer sem se z žalostjo spomnil na edini razlog, zaradi katerega sem se tisti dan nasmehnil. Klovn Mihail Dobkin (guverner regije Harkov, nekdanji župan Harkova in še pred tem nekdanji milijonar) je napisal epigram o neki drugi klovnosi, Irini Farion, najbolj prisrčno borki nacionalistične stranke Svoboda. Nedavno je prišlo na dan, da se je pridružila komunistični partiji Sovjetske zveze, ko so jo konec osemdesetih vsi zapuščali, a je to vztrajno zanikala, vse dokler niso iz arhivov potegnili njen dosje, ki dokazuje, da KPSZ ni nikoli zapustila. Vodja ukrajinskih komunistov Simonenko je oznanil, da je Irina Farion še vedno članica stranke in da jo bodo na prihodnjem kongresu zagotovo izključili, ker že 25 let ni plačala prispevka! To pa je Dobkinova pesem o Irini Farion: Od komunizma Irina stran beži, / k nacizmu res se brez ovinka njej mudi. / A če stvari bolj se posvetimo, / o nesrečnici si sliko izbistrimo, / nosi isto sporočilo zdaj, / kot ga v srednjem veku so nekdanj, / ona tam se greje vneta in gori / na grmadah, / koj po inkviziciji. Res bi bilo bolje, če bi postal pesnik. A v tem primeru danes ne bi imel možnosti, da se nasmejem.

Zdi se, kot da bi se danes zjutraj svetu zmešalo. V Alčevsku je iz pip tekla voda modre barve. Neki švicarski turist je prišel v Gruzijo na kameli, s katero sta skupaj več kot trideset let. Ime mu je Roland Verdon, v Tbilisiju so mu dali diplomo za najbolj izvirnega popotnika. Sprašujem se, ali je tudi kamela kaj dobila. V Franciji je zapadlo ogromno snega in del države je ostal brez elektrike.

Pri nas je enostavneje in bolj žalostno. Spet smo brez prihodnosti.

Nedelja, 19. januar, dan Jezusovega krsta

Danes ob enajstih so pisatelji in uredniki zaplavali v ledeno mrzle vode Dnjepra, na običajnem kraju v Hidroparku, z obrežja nasproti Kijevskega jamskega samostana. Škoda, meni tokrat ni uspelo.

Tudi ulico Gruševski so krstili. Prišlo je več kot deset tisoč demonstrantov, a v primerjavi z včeraj tudi mnogo več berkutovcev in vojakov. Policija je spravila v pogon ogromen vodni top in protestnike močila, da bi jih spodila z barikad. Zunaj je -7°C . Demonstranti so do kosti premočeni kričali: Vodohrešča! Vodohrešča! (Krst! Krst!) Pa imate Jezusov krst 2014 in blagoslovljeno vodo na barikadah.

Sreda, 22. januar

Prve smrtne žrtve na ulici Gruševski. Zakaj me to ne preseneča? Zakaj se danes zdi nekaj razumno in običajno, kar se je prej zdelo nemogoče ali noro?! Vsi smo postali nori.

Ne vem, kaj je „norma“. Norma je, da ne maramo predsednika, ki ničesar ne napiše brez pravo-pisnih napak, za katerega se zdi, da se ne spozna na nič, ni nikjer študiral. Razen morda v mladosti, ko je bil dvakrat v zaporu. Rečeno drugače, predsednik, kot je Janukovič, ne more biti „norma“. Zato pa je norma, da ga črtimo in zavračamo. Protestniki so najbolj neposredna oblika nesprejemanja in neljubezni. Hkrati so tudi norma. Če oblast napademo politično, se bo odzvala, ali pa dejanju ne bo posvečala pozornosti. Če kamni in molotovke letijo proti oblasti, torej proti policiji, bo ta odgovorila s pendreki. Je tudi to norma? V Grčiji je. Tudi v Nemčiji. Začuda pa tam posameznik, ki je hodil po sodiščih, ne more postati predsednik!

Prva žrtev naše notranje intifade je bil Sergej Nigojan, dvajsetletni Armenec, ukrajinski državljani iz regije Dnepropetrovsk, ki je na barikadah recitiral Ševčenkove pesmi. Kako naj nadaljujem s pisanjem romana, ki je posvečen Litvi in Litovcem, ko pa se pet minut hoda stran od pisalne mize, kjer trenutno sedim pred računalnikom, policija bori z ljudstvom, romantičnimi skrajneži, ki v nobenem primeru ne bodo mogli premagati berkutovcev, pa četudi bi jih lahko, kaj bi zatem? Od boga pozabljena dežela. Samo dim čez in čez. Pod dimom pa si delijo oblast. Razbojniki in revolucionarji. Revolucionarji lahko v prihodnje postanejo tudi razbojniki. Dvomim, da bodo nekega dne razbojniki v svoje vrste vzeli revolucionarje.

Druga žrtev v dnevu je beloruski državljani. Drugače pa so v borispilskem gozdu, kamor so odvedli in tam pretepli aktivista Igorja Lucenka, našli truplo, na katerem so bile sledi mučenja. Najbrž gre za drugega aktivista, ki so ga neznanci v civilu ugrabili v bolnici hkrati z Igorjem. Zanima me, ali je bolnica opremljena z nadzornimi kamerami. So obdržali posnetek tega zločina?

Sreda, 19. februar

V Kijevu preštevajo mrtve, ranjene in pogrešane. Med slednjimi so: Stepan Hmara, nekdanji disident, ki je zaradi protisovjetskega delovanja preстал številna leta v gulagu. Odpravil se je na Majdan in izpuhtel. Ta vojna noč je središče mesta spremenila v ruševine.

Začuda pa se dim s protestov v zadnjih treh mesecih nikoli ni razširil do nas. Veter ga vedno pone-se do vladne četrti, na predel, kjer sta Parlament in Kabinet ministrov. Včeraj pa se je ob koncu dneva dim umaknil ognjenim plamenom – še vedno se kadi iz sindikalnega doma na osrednjem trgu Kijeva. Protestniki so ga zasedli že pred dvema mesecema. V njem so uredili bolnico za ranjene, za več tisoč ljudi, ki so prišli z drugih območij, da bi demonstrirali, pa so tu prebili noč. Požar so opazili včeraj, le malo zatem, ko so ga zavzeli berkutovci. Po navedbah opozicijskega poslanca Sergeja Soboleva je bilo tam več kot sto huje ranjenih demonstrantov in zgolj polovici se je uspelo rešiti, preden je ogenj zavzel nadstropja.

Nočem verjeti vsega, kar piše tisk. Časopisi, zlasti pa spletne izdaje, so objavili mnogo lažnih novic. Če pa se seznanimo s tistim, kar je bilo uradno potrjeno po noči spopadov, si ne moremo pomagati, da ne bi stisnili pesti – več kot petindvajset mrtvih, med njimi deset policistov. Preostalo so demonstranti, med njimi več žensk. Policija navaja, da so policiste ustrelili v glavo in vrat ostrostrelci – vsi so nosili neprebojne jopiče, poleg tega so ti neznani strelci ciljali nezaščiten dele telesa. Protestniki so bili žrtve strelnega orožja ali pa so jih enostavno na smrt pretepli policisti.

Ta krvava kopel se je sicer pričela z miroljubnim pohodom proti parlamentu, da bi poslansko večino prisilili, naj glasujejo o ustavnem aktu, ki ga Ribak, predsednik Rade, ni hotel niti uvrstiti na dnevni red. Potem je prišlo do prerivanja, ki se je prelevilo v medsebojno obračunavanje, in kmalu so bili prvi trije demonstranti ubiti, te pa so nesli na policijsko postajo.

Berkut se je odzval s protinapadom in prebil barikade na ulici Gruševski, zavzel Ukrajinski dom in Oktobrsko palačo. Hkrati so se njegovi pripadniki začeli premikati po ulici Institutska in pri tem majdaniste silili nazaj dol. Demonstranti, ki so se borili med umikanjem, so se zbrali na Majdanu – bilo jih je okoli osem tisoč. Zažgali so vse, kar je gorelo, da bi naredili ognjeni zid. Vso noč so se spopadali in streljali. Kdo je streljal na berkutovce? To je uganka. Pravijo, da so jih pet ubili ostrostrelci. Le kdo je streljal na majdaniste, saj notranje ministr-

stvo trdi, da Berkut ni uporabljal orožja s pravimi naboji?! Zdi se, da vzporedno z Berkutom obstaja skupina ljudi v civilu, oboroženih s puškami, pa tudi z avtomatskimi puškami in navadnimi pištolami. Okoli ene ure zjutraj so ustavili vozilo Eremaja, novinarja časnika Vesti (Novice) na vogalu blizu mojega doma, na križišču ulic Vladimir in Žitomir in ga pretepli ter nato ustrelili v prsi. Umrli je v bolnici.

Bolnice trenutno prekipevajo od zasedenosti. Veliko ranjencev se skriva tako pred prijatelji kot neznanci. Strah jih je iti v bolnico, ker je tam policija že večkrat ugrabila demonstrante in jih enostavno odpeljala v pripor, ne da bi poskrbela za zdravniško pomoč.

Samostan svetega Mihaela in katoliška katedrala svetega Aleksandra še vedno sprejemata tiste, ki se želijo skriti. Kijevčani na Majdan nosijo hrano in drva. Na Majdanu prosijo za steklenice za molotovke, nepremočljive pelerine – vodni topovi močijo prve vrste demonstrantov – in vse, kar bi gorelo.

Protestniki so ravnokar osvojili, bolj natančno – zavzeli osrednjo pošto in konservatorij. Otroci ostajajo doma, šole so zaprte. Podzemna železnica ne obratuje že štiriindvajset ur, od včeraj, ko se je ustavila ob 16. uri. Uradna različica: oblast se boji terorističnih dejanj.

Danes zvečer mnogi niso mogli domov. Čez noč bo pri nas Saša, Gabrijelin malo hipijevski prijatelj. On in Gabi sta hitela, da bi šla pomagat v neko bolnico v težavah. Niso ju pustili noter.

Prejšnjo noč je odzvanjalo v zastrašujočih odmevih po številnih drugih ukrajinskih mestih. Zgolj Donbas, zibelko predsednika Janukoviča in njegove Stranke regij, so pustili pri miru, tako da ni prišlo do protestov. Drugače pa doživljamo razglašanje groženj vsem udeležencem proevropskih demonstracij in zaobljube, da bodo šli vsi protestniki k hudiču. Nedaleč stran, na sami ruski meji v Sumiju, mestu na severu Ukrajine, proevropski aktivisti, pa tudi ljudje, ki so enostavno naveličani trenutnega režima, napadajo policijo in lokalne sedeže ukrajinske službe za varnost SBU. V Hmelnicku so agenti SBU streljali na demonstrante z oken svoje zgradbe. „Da bi ohladili razgrete glave!“ je kasneje pojasnil njihov poveljnik, pri tem pa je zamolčal, da so bili v streljanju ranjeni trije – ženska in dva mlada človeka.

Janukovič drži jezik za zobmi, in to trmasto. Tepec! Včeraj zvečer so majdanisti zažgali kijevski sedež Stranke regij, v ognjenih zubljih je umrla ena oseba. Uničili oziroma zažgali so dva avtomobila strankarskih aktivistov. Potem so stisnili v kot poslanca te stranke Dmitrija Sviatašo, ki se že dve leti

upira vračilu 100 milijonov dolarjev, ki mu jih je posodila banka Paribas. V grozi je prosil majdaniste, naj ga ne ubijejo. Poškropili so ga s solzivcem in mu pustili oditi.

Sovražnost prekipeva. Izvira iz preproste „neljubezni“ do „donecke“ oblasti, ki je čudna v enaki meri kot čudaška, neljubezni, ki se je morda zaradi hitrega slabšanja spremenila v sovražnost, zdaj pa besni v zahodni Ukrajini, v Odesi, v Čerkasiju in drugje. Medtem pa Krim ponovno kliče na pomoč Rusijo, naj si ga spet vzame.

Putin je besen – Ukrajina ruši Olimpijske igre. Svet gleda bolj na Kijev kot na Soči. Ukrajinske smučarke danes niso štartale v znak protesta zaradi prelite krvi.

V zahodni Ukrajini predsednik Janukovič ni več na oblasti. Celo policija in mestna oblast sta stopili na stran demonstrantov in želita ponovno vzpostaviti javni red. V Kijevu tega ne poskuša nihče. Preprosto nemogoče je. Izjave SBU, da bodo izvedle „protiteroristične operacije“ po vsej državi, so namenjene zgolj pomiritvi Kijevčanov. Številni med njimi, pa ne le oni, mislijo, da streljajo s strelnim orožjem na demonstrante in policiste sodelavci tajnih služb. Izjava SBU sama vsebuje zaskrbljujoč podatek: v državi je izginilo tisoč petsto enot strelnega orožja in približno sto tisoč enot streliva. Povedano drugače, SBU je opozorila, da lahko pričakujemo nove strelske pohode. Kdo in na koga bodo streljali? Ne vemo. Strelivo pa še zdaleč ni porabljeno in vsakdo lahko postane njegova žrtev.

Četrtek, 27. februar

Zvečer sem v dveh do treh urah preletel Kreščatik in Majdan. Vstopil sem v mestno hišo, obiskal šotore, podebatiral, pil čaj, okusil majdansko kašo, srečal Kostjo, sina prijatelja Dime Proščakova, podjetnika, ki se ukvarja s prodajo papirja za tisk. Prometna policija mu hoče še vedno vzeti dovoljenje, ker se „ni hotel ustaviti po dolžnosti, kot je to zahteval orožnik,“ in ker je sodeloval na Avtomajdanu v dneh, ko je bil v tujini, na poslovnem potovanju na Kitajskem! Zjutraj smo se zbrali na skladu Ahmetova, da bi sklenili, ali bo treba podaljšati program štipendij za pisatelje. Zadeva je na dnevnem redu že drugič. Prvič je bilo lani, po izjavi nekega pesnika, ki je zavrnil „denar Ahmetova, ki ima roke do komolcev v krvi“. Tokrat smo zgolj razpravljali o trenutnih razmerah in njegovem vplivu. Tudi prejemniki štipendije so bili navzoči, med njimi Marina Grimič, Katja Babkina in Oleg Šinkarenko. Ne vem, zakaj so kolegi usmerili pogovor na pomanjkanje književnih nagrad v drža-

vi. Na promoviranje dobitnikov, od štipendije in njihovih del, do izdaje kritičkih antologij in katalogov.

Nesmiselno! V državi je popoln kaos. Na Krimu so se oboroženi moški polastili zgradbe Kabineta ministrov in Vrhovnega sveta. Zdi se, da se je Janukovič ponovno pojavil. Tokrat v Rusiji. V Sevastopolu je prišel boksar Valujev, ki je zdaj poslanec Združene Rusije, Medvedjeve stranke. Delegacija iz Tatarstana je na poti proti Simferopolu (najbrž zato, da bi se v Putinovem imenu pogajala s Čubarovom), medtem pa krimski Tataři sestavljajo vojaške enote samozaščite, da bi se branili pred Rusijo.

Razmere vzbujajo skrb. Olga Bogomolec in Petro Porošenko sta zavrnila ponujeno mesto v vladi. Kolicije še ni, odločiti pa se je treba danes. Skrbi me. Tudi včeraj me je, a ne v tej meri. Na spletu se je pojavil videoposnetek, na katerem pripadniki Berkuta nosijo brezglavo truplo demonstranta. Poleg tega je kozak Mihajlo Gavriljuk, ki so ga specialne enote nedavno povsem slekle sredi ulice pri minus dvajsetih, izjavil, da je v času protestov pri palači Marijinski umrlo okoli petdeset udeležencev in da sta bila med njimi dva obglavljena. V naši državi še nikoli ni bilo tako grozno!

Petek, 21. marec

Danes zjutraj me je v Parizu neki francoski novinar vprašal: „O čem ta trenutek sanja Putin? Ima svoj lastni „ukrajinski sen“?“ Odgovoril sem mu: „Putin ne sanja, dela načrte, pri tem pa vsakič preveri, kako se odzove tako imenovana mednarodna skupnost, in udejanja svoj načrt dinamično, po korakih. Zdaj ko so vsi deležniki Ruske federacije prepoznali priključitev Krima za pravično in legitimno ter so pri tej zadevi dobili podporo Sirije, Severne Koreje in nekaterih drugih držav istega kova, ostaja Putina glavna zagata, kaj z vsem civiliziranim svetom, ki zavrača priznanje, da je Krim neločljiv del Rusije. Polotok za zdaj ostaja brez pravnega statusa (v očeh civiliziranega sveta), tu ne bo vlaganj, razen ruskih, severnokorejskih ali sirskih. Območje je vse bolj v senci Moskve, ta pa ne kaže posebnega navdušenja. Diamante običajno s ponosom razkazujemo v javnosti, če pa so ukradeni, jih skrivamo in jih občudujemo v temačni sobi, čisto sami zase.“

„Putin je v zagati, kako naj Evropo in Združene države prepriča, da bi sprejele priključitev. Način za rešitev zagate pa je en sam: v Ukrajini zanetiti državljansko vojno in proruske aktiviste, oborožene seveda, poslati nad Kijev skupaj s prijatelji Rusi. V prestolnici bo morala ta vojska odstaviti Kabinet ministrov in začasnega predsednika zaradi „nelegi-

timnosti“ in jih nadomestiti s predstavniki „ukrajinskega ljudstva“, ki jih bodo pripeljali s sabo, nekateri bi lahko bili prav iz finančnega gnezda vlade nekdanjega predsednika vlade Azarova. Gnezdo, ki je zbežalo hkrati z Janukovičem in z njim tudi nekdanji vodje Stranke regij, ki danes ne sodelujejo v Parlamentu in se niso zatekli v Rusijo, bi se raje skrilo doma, v regiji Doneck. Nova vlada bo morala naznaniti, morda ne dejansko, zgolj navidezno vrnitev „legitimnega“ predsednika Janukoviča, ki bo podpisal, pa četudi iz Moskve prek skypa, novi sporazum o prijateljstvu in sodelovanju z Rusko federacijo, v katerem bo med drugim pisalo, da ukrajinskemu vodstvu ni hudo, ker se „od vekomaj ruski“ Krim vrača v dimlje „matere Rusije“, prosila pa bo tudi, naj Rusija sprejme polotok kot darilo Ukrajine v zahvalo za dolgotrajno skrb in potrpežljivost, ki ju je nudila „od vekomaj bolni“ sosedi, ter za trajno gospodarsko in moralno pomoč, ki jo ponuja, pa tudi kot simbol povrnitve zgodovinske pravice.“

„Mislim, da si je nadaljnje dogodke kaj lahko predstavljati – Angela Merkel, François Hollande in mnogi drugi si bodo oddahnili in skupaj bodo prijeli za vajeti hitre in neboleče obnove gospodarskih in finančnih vezi s Putinovo Rusijo. Dejali bodo: „Oh, konec je, šlo je zgolj za pijanski prepirček. Saj veste, kako je s Slovani. Zdaj, ko so sklenili mir, pa soglašajo o vsem in so pozabili na „male podrobnosti“, kot je Krim.“ Seveda bo Rusija zgolj naključno pustila svoje čete v regiji Herson, da bo povezala „ruski Krim“ s kakovostno vodo s celinske Ukrajine in da ne bi, bogne daj, kakšen surov „bandit“ vanjo zлил nekaj litrov cianida. Tudi regije Zaporozje, Dnepropetrovsk, Doneck in Lugansk bodo za nekaj časa pristale pod ruskim nadzorom, da bi bile četam v oporo moralno in gmotno. Tako se bo Moskva počutila varneje, saj bi v nasprotnem primeru železniške pošiljke z živili za rusko vojsko, ki se trenutno nahaja na Krimu, lahko napadli „nenadzorovani razbojniki“ in drugi „zločinski faktorji“, za katere vojska še ni našla dovolj strašljivega in pripravnega imena, da bi ga uporabila v občilih. Skratka, sami razumete dovolj dobro, kako veliko dela čaka Putina in ljudi v Rusiji, ki podpirajo Putina pri vsakem koraku „povrnitve zgodovinske pravice“, rečeno drugače – vrnitve Sovjetske zveze.“

Sam sem mnenja, da je ta načrt obstajal in obstaja še danes. A če pogledamo razmere, bo Putin načrt na splošno le stežka izvedel, ali pa vsaj stežka izvedel hitro. V regijah Herson, Zaporozje, Dnepropetrovsk, Doneck in Lugansk ni oporišč ruskega črnomskega ladjevja. Hvalabogu jih ni niti v Ode-

si. Rečeno drugače, metoda zasedbe z „manevri črnomorskega ladjevja“ ne bo učinkovita. Ukrajinska vojska je poleg tega dobila povelje, naj odslej odgovori na izzivanje s streli. Sicer pa Putin nikoli ni imel namena uporabiti vojske. Z navzočnostjo vojske bi takoj izključili izraz „državljska vojna“, besedo „državljska“, kar pa je zanj zelo pomembna beseda. Putinov obrambni zid v Ukrajini ni zgolj Oplot („obzidje“), proruska organizacija v Harkovu, ampak tudi množica podobnih vojaških oboroženih skupin, organiziranih ali ne, ki jih ukrajinska služba za varnost SBU v Janukovičevem času začuda enostavno ni videla, ni zaznavala. Pogosto imam občutek, da SBU ni zaznavala niti sebe. Ampak tako je bilo prej. Sedaj so se razmere spremenile, saj gre za obstoj države.

Zato je treba biti pripravljen na vse. Ne smemo biti presenečeni, če bomo na državnem radiu slišali ključne besede, kot takrat, pravijo sovjetski zgodovinarji, ko se je začela španska vojna leta 1936, – Sobre toda España el cielo esta despejado – da znatno število „ruskih domoljubov“ stopa iz grmičevja jugovzhodne Ukrajine s kalašnikovimi v rokah. Vojaškim enotam se ravno zato, da to tega ne bi prišlo, zdaj mudi na jug in vzhod države. Tačas pa vsaka kritika vlade, naj jo izreče kdorkoli, mladi poslanec Oles Donia ali nakladaški nasprotnik Anatoli Gricenko, naj bo namenjena začasnemu predsedniku ali drugim, pri meni ne zbuja drugega kot začudenje. V politiki ni nič lažjega kot enostavno govoriti in nič težjega kot enostavno ukrepati.

Sreda, 26. marec

Lazarevka. Prijetno je eno noč prebiti v Parizu, naslednjo pa v ukrajinski vasi. Na vzhodni fronti pa nič novega. Najbrž tako kot tukaj tudi tam ptiči pojejo zjutraj glasneje, ker so veseli pomladi. Pomladi, ki v meni ne budi veselja in mi ne da volje do petja. Jutranja vročina sončnih žarkov pa me pomirja in odriva stran od mračne slutnje.

Včeraj zjutraj je Liza odšla v Kijev in pustila Antona in Téa sama do večera, ko se vrnem. O tem je obvestila soseda Tolika, ki je prišel dvakrat ali trikrat preverit, kaj počneta. Ko sem se vrnil, je minilo devet ur, v hiši pa je vladal red, le umazana posoda v kuhinji je bodla v oči. Téó se je zamotil z barvanjem figuric vojakov iz škatle, ki jo je dobil za rojstni dan. Barval jih je s posebno barvo, zelo drago, za katero je porabil vseh petsto hrivnij. A pomemben je rezultat.

Preden smo šli spat, smo gledali Zverine, komedijo o živalskem vrtu – Michael Palin nenamerno ubije ameriškega milijarderja, ki je kupil živalski vrt, da

bi ga prodal Japoncem za igrišče za golf. Kasneje mu pomaga sin umrlega, da uboj izpade kot samomor, kar privede do hepienda. Film dobi povsem drug pomen, če ga postavimo v kontekst umora Saše Belija, enega od vodij Pravega sektorja, ki ga je zakrivila policija blizu kraja Rivne. Policija se zdaj trudi dokazati, da se je Saša Beli ubil z lastnim revolverjem, vendar jo takoj postavi na laž kratek videoposnetek, ki ga je posnela kamera bistroja Tri Karacija, kamor je prišel na rojstni dan.

Na Krimu se ruske službe zabavajo z neizpolnjenimi knjižicami za potne liste, ki so jih našli v uradu za osebne dokumente. Res je, da se je že zgodilo, da so se pojavili lažni „ukrajinski državljani“, ki niso bili na seznamu, vendar pa povsem novih potnih listov niso pričakovali. Nameravali so jih poslati na celinsko Ukrajino, da bi pomagali separatistom.

Predčerašnjim sem na železniški postaji v Strasbourg s srečal Vladimirja Malceva, znanstvenega direktorja nacionalnega parka Karadag (Feodosija, Krim), ki je prišel na Svet Evrope, da bi prejel evropsko priznanje za naravni park. Prejel ga je, a ne ve, komu naj ga preda naprej. Pet minut sva preživela na železniški postaji in ves čas stala, da bi malo pokramljala. On se je vračal domov prek Berlina in Kijeva, jaz sem šel nazaj v Kijev prek Pariza. Malcevi mi je povedal, da so ga poklicali moskovski kolegi, s katerimi je študiral na univerzi v Moskvi. Zanimale so jih redke rastline, ki rastejo na Krimu. Zbirajo namreč podatke, da bi te redke rastline vključili v Rdečo knjigo Rusije, uradni seznam ogroženih vrst. Tako se zdaj Rdeča knjiga Rusije odpira ukrajinskim travam in rožicam! Nikoli prej si ne bi mislil, da bi botanike lahko uporabili v politiki, zdaj pa sem dojel – v Rusiji mora vsakdo prispevati svoj kamen k zasedbi. Vojska mora zasesti ozemlje, ruska narodna banka mora zasesti finančni prostor, Rostelekom mora zasesti telekomunikacije, botaniki pa travo, rastline, grme in drevesa.

Medtem ko sem čakal na novice ruskih zoologov v škodo Krima, sem razmišljal o naši flori in naši favni. Pravzaprav sem bolj razmišljal o kulturi in družbi. Nedavno se je med novice skrivno prikradel intervju z „razočaranim nagrajencem“ priznanja Ševčenko, ki se je pritoževal, da začasni ukrajinski predsednik Turčinov še vedno ni podpisal Janukovičevega predsedniškega ukaza o dodelitvi tega priznanja dejavnim v kulturi. V trenutku sem se spomnil več dokumentov, ki so se mi znašli pred očmi v sovjetskih in posovjetskih časih, na katerih je bil spodaj res naveden priimek katerega od direktorjev, pod njim pa nobenega drugega znaka, zgolj umna zavita kraca, medtem ko je bil nad tem

podpis povsem druge osebe, pomočnika ali namestnika. In predstavljal sem si podoben dokument, v katerem je bil nad Janukovičevim natipkanim imenom Turčinov podpis. Nemogoče. To bi bilo res kot odeška šala. Kot da bi Turčinova prosili, naj vrne denar, ki si ga je izposodil od Janukoviča. Vrnimo se k državni nagradi Taras Ševčenko. V dvajsetih letih od osamosvojitve je preстал različne čase, pogosto je kazal znake obstoja, ko je nagradil Olesa Ulianenka, Evgena Paškovskega in povsem zanemarljivo število drugih osebnosti iz sveta umetnosti, ki so si to zaslužile, vendar je najpogosteje izločal trdovraten smrad po ribah, smrad Sovjetske zveze.

Tudi sam sem leta 2009 delal v Ševčenkovem komiteju in izkusil ves šarm, ki gre taki instituciji, od ponujanja podkupnin za podporo določenemu kandidatu, do začudenja, ki te prevzame ob razglasitvi vmesnih rezultatov tajnega glasovanja. V zadnjih treh letih je nagrada Ševčenko postala nagrada Janukovičevega vodstva. Nagrajence so določili vnaprej, izbrali so jih med tistimi, ki so sistem res pretirano hvalili. Predsednik komiteja Ševčenko je več časa preživel v prostorih predsedniškega vodstva kot v svojem. Če se je slučajno pojavil soliden kandidat, ki pa ni bi sprejemljiv, kot na primer Vasil Škljar, ga je komite omenjal kot dobitnika vse do potrditve, a je zatem izginil s seznama, ki ga je podpisal predsednik. Podobno tudi v meni počasi raste volja – da bi nagrada v tej obliki izginila.

In da bi ustvarili namesto nje novo, ki bi jo financirali iz različnih virov – nekaj država in ostalo, zakaj ne, loterija, kot to delajo v Veliki Britaniji.

Prihodnjega predsednika bo dovolj bolela glava že zaradi gospodarskih in političnih težav, ki se bodo zgrnile nadenj, da ne omenjamo, da mu bo vodstvo pripravilo kup predsedniških ukazov, ki jih bo moral podpisati.

Glede zadnje Ševčenkove nagrade v času Janukoviča in „podreditve Krima“ pa sem prepričan, da se bo večina njegovih nagrajencev strinjala, da ne bi bilo niti etično niti moralno, pa tudi primerno ne, če bi, glede na ekonomske razmere v državi, zadevo izpeljali do konca, se pravi s slavljenjem ob nagradi in plačilom več sto tisoč hrvnjev nagrajencem.

Sevastopol pa še naprej „preseneča in navdušuje“. Ne samo da mesto trenutno vodi „župan“,

ki ni bil izvoljen niti z dvigom rok, ampak z vzklikanjem „juhu“. Na mestni plaži, ki nosi ponosno ime Hrustalnaja („Kristalna“) so pred dvema dneva celo izobesili seznam oseb, za katere je kopanje prepovedano. Te „kopalne“ sankcije veljajo za predsednika Združenih držav Baraka Obama, visoko predstavnico EU za zunanje zadeve in varnostno politiko Catherine Ashton, tako rekoč vse ukrajinske politike, kot tudi za vodjo Pravega sektorja Sašo Belija (s pravim imenom Muzičenko), ki so ga ubili včeraj v regiji Rivne. Danes je njegovo ime seveda že uokvirjeno s črno. Sevastopolčani so tako kljub vsemu obveščeni o novicah iz Ukrajine.

Včeraj so se ruske sile poslužile še zadnje ukrajinske ladje, ki je obstala v jezeru Donuclav. Trenutno nobena od vojnih ladij ne napada ukrajinskih hišic na Krimu, na kar je poveljstvo ruskega črnomoškega ladjevja zelo ponosno. To poveljstvo je napovedalo, da se je 80 % ukrajinskih marincev zapriseglo Rusiji, s čimer so prelomili prisego Ukrajini. Ni jasno, ali bi te marince lahko imeli za „izdajalce“, a drugega izraza ne najdem. Razumem pa, da so pred težko izbiro – ali zapriseči Rusiji in služiti črnomoškemu ladjevju in preživeti na Krimu ali se odseliti na celinsko Ukrajino in tam nadalje služiti svoji državi.

Rusija pa se, potem se ko je prenehala ukvarjati z ukrajinskimi pomorskimi silami, loteva ukrajinskih delfinov. Seveda so to zdaj ruski delfini. Delfini ne zaprisegajo. Državni oceanarium v Sevastopolu se že pripravlja na dresiranje bojnih delfinov in tjulnjev po programu ruskih pomorskih sil. Ruski vojaški inženirji so že davno pričeli s proizvodnjo in preizkusi posebnih naprav, s katerimi naj bi opremili delfine in tjulnje, ti pa naj bi zaznavali podvodne sovražnike, razbitine potopljenih ladij in celo vojake potapljače z avtonomno potapljaško opremo. Še v sovjetskem času sem izvedel, da zoologi in vojni inženirji dresirajo delfine za vojsko v Sevastopolu. Neodvisna Ukrajina ni imela denarja, da bi na ta način „izurila“ morske sesalce, zdaj pa bo Rusija razmere postavila na noge. Za Rusijo je zelo pomembno, da ne obstaja zgolj ena baza za dresiranje delfinov v vojaške namene. Ta je v San Diegu, v Združenih državah.

Fernando Sebastián Aguilar

Kaj pomeni evangelizirati?

Prevedla Miriam in Gregor Batagelj

Pavel VI., papež milega nastopa, a gorečega srca, nam je rekel, da je bistvo Cerkve evangeliziranje. V teoriji vsi soglašamo, v praksi pa ne vemo, kaj to pomeni. Saj nimamo niti skupne predstave, kaj pomeni evangelizirati. Pogosto se dogaja, da nekatere važne besede krožijo od ust do ust, ob tem pa polagoma izgubljajo točen pomen. Zdaj pa še bolj, saj smo izgubili spoštovanje do besed in se z veliko lahkoto odpovemo prizadevanju za natančnost.

Nasprotovanje evangelizaciji iz prvotnega etimološkega vidika pomeni evangelizirati oznanjati blagovest, v našem primeru Jezusovo blagovest, njegovo življenje, sporočilo, pričevanje o Božji dobroti. Pa čeprav sprejmemo to prvo definicijo, še vedno obstaja dvoumnost, ker ne poudarjamo vsi na isti način in ne mislimo istih reči, ko govorimo o oznanitvi in širitvi Jezusovega evangelija. Prav tako ne odpravimo vseh dvomov s tem, da rečemo, da je evangelizirati oznanjati Božje odrešenje. Papež Janez Pavel II. pravi, da »človeku ni jasno, v čem je bistvo našega odrešenja«¹.

Obstajajo teološke struje in pastoralna gibanja, ki preveč upoštevajo prevladujoče ideje in na prvo mesto delovanja Cerkve – in celo samega Kristusa – postavljajo reševanje naših zemskih problemov; tistih, ki se nam na določenem kraju in v določenem trenutku zdijo najvažnejši. V svojih pristopih močno vztrajajo pri časnih in posvetnih rezultatih evangelizacije in jih tako rekoč spremenijo v njen osrednji cilj. Njihov običajen nagovor je: »Evangelizacija je potrebna za ...« V resnici jih zanima pravičnost, kako pospeševati razvoj ljudstev, jamčiti mir, reševati najostrejšje probleme sožitja. Seveda so to dobri nameni, ki se zelo radi pojavijo v družbah, v katerih je bil oznanjen in sprejet Jezusov evangelij. Vendar je tveganje v tem, da je zanimanje usmerjeno naravnost k sadovom, pozabi pa se na korenino, to je spreobrnjanje src k Bogu milosti in odrešenja. Tako delovanje je podobno trgatvi, pred katero nismo skrbeli za trte. Sad vere v Boga bomo lahko dosegli le z izrecnim spodbujanjem in življenjem te vere; samo ona resnično spreminja človekovo notranjost in obrodi dobre sadove. Skušati doseči take sadove, ne da bi skrbeli

za drevo, je nemogoče. Pred nekaj dnevi smo videli, kako je zelo samozavesten teolog kritiziral papeževo postno sporočilo z razlago nauka svetega Pavla, ko uči, da človekova pravica izhaja iz Boga. Nekateri kristjani, ki jih zelo skrbi, da ne bi povzročali neprijetnosti neverujočim, izbirajo krščanske resnice na podlagi reakcij neverujočih. V tako različni in protislovni družbi, kot je naša, je normalno, da neverujoči ne soglašajo z nami v razumevanju in cenjenju vsebine naše vere. Moramo se navaditi na to različnost. To nestrničenje nas ne sme pripeljati do tega, da bi spremenili ali utišali našo resnico. Če bomo sami sebe cenzurirali zaradi mnenj nekristjanov, bomo kmalu izgubili svojo istovetnost in mislili tako kot oni. Na tak način se je zelo lahko dogovoriti z nekristjani, pa tudi pridobiti si njihovo razumevanje in spoštovanje. A vse to na račun naše svobode. S tem na prikrit način postanemo podjarmljenci in odpadniki.

Še huje iznakazijo pojem evangelizacije in slabijo evangelizacijsko moč Cerkve tisti, ki ocenjujejo, da je verski pluralizem sam po sebi dobrina, ter pripisujejo – brez razlik – vsem veram, vključno krščanski, pravo odrešenjsko vrednost. Če je verski pluralizem absolutna dobrina, ki jo Bog hoče, kot posledica človekove svobode in dostojanstva, prava evangelizacija ne temelji več na oznanjevanju evangelija Jezusa Kristusa vsem živim bitjem, ampak na pomoči vsakemu, da goreče živi svojo vero, svojo pot v gotovosti, da bomo končno vsi dospeli do skupne Hiše, čeprav po različnih poteh. S to hipotezo ni več razloga, da bi krščanstvo prišlo do vseh ljudi. Te korake so podvzeli nekateri tako imenovani teologi pluralnosti in relativizma. Možno nadnaravno in odrešenjsko vrednost nekrščanskih verstev razumejo tako, da skrijajo nujnost in celo pojem same evangelizacije v sodelovanje z verniki drugih verstev pri pospeševanju na-

¹ Govor na Misijonološkem kongresu na Papeški univerzi Urbaniana, 7. oktobra 1988, Dokumenti Apostolskega sedeža-AAS 81 (1989–I), 310–311.

predka in socialne blaginje narodov². Antropocentrična in naturalistična miselnost je prisotna tudi v nekaterih krogih znotraj Cerkve. Nekateri tako cenijo osebno svobodo ter samostojnost idej in časnih institucij, tako prosijo Cerkev, naj spoštuje nekrščanska verstva, da praktično omejijo evangelizacijo na pričevalno in tiho prisotnost, v kateri je komaj kaj prostora za resnično evangelizacijsko delovanje.

Na dnu vseh teh težav, da lahko razumemo pravi in pristni katoliški pomen evangelizacije, je nesprijetanje ali vsaj nepravilno razumevanje in vrednotenje učlovečenja Božje Besede. Vesoljnost odrešenjskega Božjega načrta, kot ga poznamo po razodetju Jezusa Kristusa in oznanjevanju apostolov, ni pravilno ocenjena. Božji načrt, osredotočen v Jezusu Kristusu, je postavljen čez ustvarjeno in ima isto razsežnost in isto vesoljnost kot stvarstvo. Kristus je Glava in Odrešenik vsega, ker je vse bilo ustvarjeno v njem in zanj in vse obstaja zaradi njega³. Da bi izenačili odrešenjsko moč drugih verstev s krščansko, bi se morali vrniti k stari shemi mnogobogstva, v kateri imata vsak narod ali kultura svoje različne bogove; morali bi zanikati resnico o učlovečenju Božje Besede ali vsaj dopustiti več enakovrednih učlovečenj. Kar pa je tuje Božjemu razodetju. Naša vera in naše teološko spoznanje se izkazata in otemni, če se pustimo voditi shemam in kulturnim programom sekularizacije in antropocentrizma⁴.

Očitna nezaupanja, ki so jih marsikateri izrazili ob izjavi *Dominus Iesus*, kažejo na zlom nekaterih temeljnih prepričanj katoliškega nauka. Spoštovanje, ki ga moramo imeti do nekrščanskih verstev in vernikov, ki iskreno verujejo, nas ne more pripeljati do zanikanja ali prikrivanja prave vrednosti krščanske ekonomije. Bog stvarnik je edini Bog, Bog vseh, in ta Bog je poslal svojega Sina, drugo osebo Svete Trojice, da je oznanil ljudem od Njega pripravljeno odrešenje za vse svoje otroke. Nobena primerjava ni mogoča. Ker je Jezus Sin Božji, je edini in vesoljni Odrešenik. Odrešitev je Božji dar, ki nam je dan po Kristusu, nerazumljiv in nedosegljiv dar ljudem. Noben človek, nobena vera, noben življenjski sistem, ki bi ga uvedli ljudje, nas ne more resnično pripeljati do srečanja z Bogom. Samo če Bog po svoji milosti pride do nas in nam je dostopen, samo če se nam On prepusti, moremo biti povzdignjeni v dostojanstvo Božjih otrok in deliti življenje z njim. V Svetem pismu se Božji načrt, osredinjen v Kristusu, ujema z razsežnostjo in vesoljnostjo stvarstva. Je en sam načrt, ena sama ekonomija, vesoljna in dokončna. Trditi kaj drugega pomeni bistveno spremeniti nauk Svetega pisma. V Stari

zavezi je zaveza med Bogom in njegovim ljudstvom vključena v vesoljno ljubezen Boga do vsakega bitja. Bog še posebej varuje svoje ljudstvo, da bo njegovo orodje pri vesoljnem odrešenju. V Jezusu Kristusu je vidna jasna in dejavna vesoljnost Božje ljubezni in odrešenja. V Njem je bistvo celotnega stvarstva, vse stvari imajo v Njem svoj obstoj, On je prvi med vsemi brati in vsi smo poklicani od Boga k svetosti, živeti zanj v njegovi navzočnosti. Vsi ljudje imajo svoje upanje v odrešitev, položeno Vanj. Vsi ljudje in vse njihovo delo, tudi kulture, filozofije, verstva.

Nauki Cerkve

Janez Pavel II. v svoji encikliki *Redemptoris missio*⁵ potrjuje tradicionalni nauk s posebno odločnostjo. Vesoljnost krščanskega odrešenja je priznana in oklicana v vsej Novi zavezi. Kristus je edini posrednik med Bogom in človeštvom. Čeprav ne moremo zanikati niti podcenjevati drugih možnih človeških posredovanj, lahko samo v Kristusu dosežemo svojo odrešenjsko vrednost, kolikor dovolijo, da se očistijo in dopolnijo s krščanskim razodetjem in z delovanjem Svetega Duha. Nekrščanska verstva ali katerakoli druga kulturna pridobitev človeštva, kot je filozofija, kljub možnemu bogastvu in spoštovanja vrednih, se ne morejo primerjati z razodetjem in Božjim darom, ki ga predstavlja Sin Jezus Kristus, iz katerega izvira krščanska vera; prav tako jih ne moremo pojmovati kot neodvisne od odrešenjske iniciative Boga v Kristusu. Krščanska vera v svojih bistvenih sestavinah ni človeško delo, ampak prihaja od Boga. Krščanska vera je vera Jezusa, Sina Božjega, ki se je na križu daroval Očetu, v teminah smrti, kot slavilna daritev, v ljubezenski ubogljivosti, za odrešenje vseh ljudi. Tako v evangelijih kot v pismih apostolov je vesoljska in edinstvena vizija Jezusovega odrešenjskega dela nesporna. Jezus je edinstven duhovnik in posrednik, vesoljen, stalen, ker »lahko odreši tiste, ki po njem prihajajo k Bogu, ker vedno živi, da posreduje zanje«⁶. Sveti Duh vodi tako verstva kot vse druge kulturne človekove stvaritve v človekovo dobro in nazadnje tudi v večno odrešenje. To delovanje Svetega Duha je uspešno in verstva so lahko sredstva za odrešenje, kolikor so njihovi voditelji in verniki res iskreno zvesti, ne samo z besedo ali z izvrševanjem zapovedi, ampak vodenju Svetega Duha, ki jih – ne glede na besede – usmerja h Kristusovi resnici ter sprejemanju njegovih naukov in naročil. Tako danes kot v Jezusovem času se bo dober Jud, ki je zvest postavi prerokov, pustil voditi k prepoznanju Jezusa kot Mesija, kot nosilca dokončne Zaveze. Isto bomo rekli, v primerljivem razmerju, o dobrem muslimanu ali kateremkoli drugem poštenem in pravičnem človeku, ki sledi svoji zdravi vesti. Bog je Bog vseh ljudi; vse, kar je dobro in resnično v človeku, poga-

2 Prim.: Kardinal Jozef Tomko, *Misijonski izzivi v teologiji osvoboditve, Govor na Misijonološkem kongresu na Papeški univerzi Urbaniana* (5. oktobra 1988).

3 Ef 1, Kol 1,16-20.

4 Prim.: *Govor na Misijonološkem kongresu na Papeški univerzi Urbaniana*, 7. oktobra 1988, AAS 81 (1989-I), 310-312.

5 Št. 5 in sl.

6 Heb 7,25.

nja Božja milost. Ta Božja milost se izteka v poznavanje in spoznanje Jezusa Kristusa kot Sina Božjega in Odrešenika človeštva. Če so to Božje reči, ki nam jih je On razodel, moramo torej sami tako misliti in delati v tem smislu. Na prvi pogled se nam ta nauk lahko zdi zopr, vendar mi, ki verujemo v Jezusovo božanskost in v vesoljnost njegovega odrešenjskega poslanstva, ne moremo opustiti njegovega oznanjevanja.

Isti nauk je bil kasneje potrjen v doktrinarnem navodilu Kongregacije za nauk vere⁷. Z vidika Katoliške cerkve je medverski dialog koristen in primeren, a zato, da je resničen, mora ohraniti vesoljno vrednost krščanskega razodetja in odrešenjskega načrta, ki je utemeljen v Kristusu in izpolnjen v njegovi smrti in vstajenju. V bistvu človekove svobode je dolžnost in pravica do iskanja resnice ter da živi v tem spoznanju. Ljudje tega ne moremo iskati sami, ne da bi se opirali na druge, na kulturno tradicijo družbe, v kateri živimo in je vsakič bolj obširna in poenotena. Smo zmožni prepoznati svobodo, vendar potrebujemo pomoč drugih. Kristjani sprejememo pomoč drugih in se čutimo dolžne, da jo tudi sami ponudimo. Ni v nasprotju osebni svobodi, da nam drugi ponudijo svoje znanje; ravno tako ni v nasprotju s človekovim dostojanstvom sprejeti pomoč in pričevanje drugih. Vsem ljudem je zgovoren podatek zgodovinskosti Jezusovega življenja in sporočilnosti. Vsi moremo zaznati razumskost in skladnost izpovedi vere v Kristusa in v po njem razodetega Boga. Če dopuščamo, da morejo nekristjani doseči Božje odrešenje »po poteh, ki jih samo On pozna«, Cerkev poudarja, da vse poti do odrešenja izvirajo iz Kristusa in se stekajo v Njem, zaradi česar ne more opustiti oznanjanja njegovega imena, v katerem smo vsi odrešeni. Resnično, »nič ni lepšega od tega, da smo bili začudeni, zadeti od evangelija, od Kristusa. Nič lepšega od tega, da smo ga spoznali in da sporočamo drugim naše prijateljstvo z Njim«. Razodetje temeljnih resnic o Bogu je dobrina za vsakega človeka. Oznanjevanje Božjega razodetja, osredinjeno v Kristusu, je posledica zapovedane ljubezni do Boga in do bližnjega. To je bilo merilo, ki je vodilo in poganjalo Cerkev Jezusa Kristusa od prvih binkošti dalje. Misijonsko delovanje Cerkve sloni na prepričanju, da vse iskrene želje v iskanju resnice in dobrega, po Božji previdnosti, vodijo h Kristusu in njegovi Cerkvi. Isti Bog, ki ga po Jezusovem posredovanju poznamo in častimo, spodbuja vse ljudi blage volje, v njihovih konkretnih zgodovinskih in kulturnih okoliščinah, da pripravijo svoja srca in razum, da spoznajo v Kristusu polnost Božjega odrešenja, polnost vseh utripov resnice in dobrote, ki so jih srečali na svojih poteh. Ista ljubezen, ki kristjane spodbuja oznanjevati Božje obljube in darove, nas uči, da to delamo

7 Kongregacija za nauk vere, *Doktrinarno navodilo o nekaterih vidikih evangelizacije* (14. december 2007).

s spoštovanjem do svobode in vesti vsakogar. Spoštovati pa ne pomeni, da oznanjevanje istovetimo z brezbriznostjo ali s priznanjem neke lažne enakovrednosti. Danes zaradi raznih močnih razlogov misijonsko oznanjevanje krščanske vere ni nič manj nujno in potrebno kot v preteklih časih⁸. Zato nas papež Benedikt XVI. spominja, da je »oznanjevanje in pričevanje evangelija prvo delo, ki ga kristjani morejo pokloniti vsaki osebi in vsemu človeštvu, ker so poklicani sporočati vsem o Božji ljubezni, ki se je v polnosti razodela v edinem Odrešeniku sveta, Jezusu Kristusu«. Ljubezen, ki prihaja od Boga, nas združi v Njem in »nas preoblikuje v Mi, kar presega naše ločitve in nam omogoča, da postanemo eno, tako da bo končno Bog vse v vsem«⁹. Če bi priznali, da je verski pluralizem dokončna vrednota, bi se morali odpovedati zblíževanju med narodi in združitvi vsega sveta kot bratje ene družine, osredinjene v Kristusu.

Nekrščanska verstva

Potrditi edinstvenost in vesoljnost Kristusovega posredništva ne pomeni odrekati nekrščanskim verstvom njihovo legitimno vrednost. Priznanje vesoljnosti odrešenja po Jezusu Kristusu in iz tega sledede potrebe po evangelizaciji in po odrešenju po krščanski veri je skladno s spoštovanjem nekrščanskih verstev in vseh človeških naporov, da dosežejo zveličanje. Verstva so človeško delo; njih avtorji in voditelji, s pomočjo Božje milosti, so v njih izrazili svoje najboljše izkušnje na poti resnice in svoje najboljše želje, da bi dosegli polnost življenja in odrešenje. Brez dvoma so v njih prebliski resnice in pristne pravice, sad človeških sposobnosti, ustvarjenih od Boga za večno odrešenje, ki – s pomočjo nadnaravne božje milosti – usmerjajo ljudi, ki jim sledijo, k od Boga hotenemu večnemu odrešenju vseh ljudi, čeprav so podvrženi neredkim neizogibnim napakam in pomanjkljivostim, dokler se ne pridružijo razodetju in odrešenjskim sredstvom, ki jih daje na razpolago Bog v Jezusu Kristusu in v Cerkvi. Ne mislimo na človeške pomanjkljivosti vsake osebe, ampak na pomanjkljivosti sistema kot takega. Kristjani smo lahko slabi, vendar krščanstvo, v svojem bistvu, učinkovito vodi k Bogu ter v polnosti in s človeško dovršenostjo priskrbi odrešenje. Vsi pravi in pozitivni sestavni deli, ki so lahko prisotni v različnih verstvih in v vseh človekovih prizadevanjih, ki si jih lahko umislimo za dosego odrešenja, so predvideni in usmerjeni od Boga v edino središče, ki je Kristus. H Kristusu vodijo in od Kristusa izhajajo vsi sestavni deli milosti, ki jih človek lahko dojamemo

8 Loc. cit., št. 7.

9 Benedikt XVI., *Govor udeležencem kongresa, ki ga je organizirala Kongregacija za evangelizacijo narodov ob 40-letnici koncilskega odloka »Ad Gentes«* (11. marec 2006), AAS 98 (2006), 334. Papeška okrožnica *Deus caritas est*, št. 18, AAS 98

preko narave ali človeških stvaritev. V njem se je naselila vsa polnost in po njem je Bog spraval s sabo vse stvarstvo, kar je na zemlji in kar je v nebesih¹⁰.

Papež Benedikt XVI. je pred kratkim ponovno potrdil ta nauk: »Kristus, vesoljni Odrešenik, je edini Odrešenik. Sveti Peter to slovesno potrdi: pod nebom ljudem ni dano nobeno drugo ime, po katerem naj bi se mi rešili (Apd 4,12). Istočasno je proglašen za edinega posrednika med Bogom in ljudmi, kot nas uči prvo pismo sv. Pavla Timoteju (1 Tim 2,5-6) ... Torej ni možno sprejeti, poleg Kristusa, nobenih drugih samostojnih virov ali poti do zveličanja. Zato v velikih verstvih, ki jih Cerkev v skladu s smernicami II. vatičanskega koncila spoštuje in ceni, kristjani priznavajo prisotnost odrešenjskih elementov, ki delujejo v odvisnosti s Kristusovo milostjo ... Tudi v povezavi z religijami skrivnostno deluje Kristus Odrešenik, ki v to delovanje vključi svojo Cerkev.«¹¹ Iz vsega tega lahko nadaljujemo z odločnimi besedami Pavla VI.: »Ni prave evangelizacije, če ni oznanila o imenu, nauku, življenju, obljubah, kraljestvu in skrivnosti Jezusa iz Nazareta kot božjega Sina.«¹² Tukaj se pojavi globoka razpoka v edinosti nauka in misijonskega delovanja. Mogli bi misliti, da je nezaupanje, s katerim so nekateri reagirali na napoved evangelizacije, zaživel zaradi nejasne prisotnosti relativističnega načina in teološko zmedenega pogleda na stvar. Vrednotenje relativizma kot nekaj absolutnega je eno izmed všečnih gesel, ki se lahko razširjajo.

Razjasnimo ideje

Za utemeljitev potrebe in nujnosti evangelizacije je primerno jasno navesti katoliški nauk o edinosti in vesoljnosti posredništva in odrešilne naloge Jezusa Kristusa, s posledično potrebo krščanske vere za odrešenje, kot jo zdaj razume in oznanja Katoliška cerkev. V nasprotju s tem, kar trdijo tisti, ki jih je več ali manj prevzel dominantni kulturni relativizem, Cerkev – kot posledica verovanja v učlovečenje Božjega Sina – trdi sledeče:

Bog ima en sam, edini načrt za odrešitev vsega človeštva in vsega sveta, osredinjenega v Jezusu Kristusu, svojem edinem Sinu, učlovečenem z nalogo, da odreši vse ljudi in vse vesolje. On je prvorojenec vsega stvarstva.

Nekatera besedila v Stari zavezi in najstarejše biblijske tradicije že dajo slutiti vesoljni pomen Božjega odrešenja, ki presega zgodovinsko območje Izraela.

10 Prim.: Kol 1,20

11 Benedikt XVI., *Govor rimskim duhovnikom in diakonom* (maj 2005).

12 Pavel VI., *Evangelii nuntiandi*, št. 22; pojasnitev položaja v sedanosti je možno najti v digitalni knjigi *Aktualna debata o teologiji verskega pluralizma-El actual debate sobre la teología del pluralismo religioso. Después de la Dominus Iesus*, koordinator José María Martín Vigil (2005), ki je dosegljiv na strani servicioskoinonia.org.

Posledično moremo samo v Kristusu, po njegovi veri vanj, doseči odrešenje in zaradi tega ima krščanstvo jasen namen uveljavljati svojo vesoljnost. Zato je krščansko sporočilo naslovljeno vsem ljudem in vsem naj bi bilo oznanjeno.

V evangelijih in zapisih apostolov so številne trditve, ki potrjujejo edinstvenost in vesoljnost Božjega odrešilnega načrta, sporočenega in izvedenega v Kristusu za vse ljudi.

Če je odrešenje povezano z Jezusovim zgodovinskim nastopom, ne more nihče ostati brezbrizen pred svojim osebnim pristopom k Jezusu po veri. Samo v Cerkvi, ki je zgodovinska nadaljevalka Jezusa, je možno v polnosti živeti njegovo skrivnost ter doseči spoznanje in resničnost našega odrešenja. Od tu izhaja za vso Cerkev neizbežna in nujna potreba po oznanjevanju Jezusovega evangelija vsem ljudem, da lahko vsi že na tem svetu povsem jasno in v polnosti dosežejo Božje obljube in darove.

Drugih možnih poti k odrešenju, kot so lahko nekrščanska verstva ali druge kulturne stvaritve, kot je filozofija, ni mogoče ne razumeti ne ceniti, če pri tem ne upoštevamo vpliva človeka Jezusa, edinega posrednika. Ne smemo jih obravnavati kot vzporedne poti, ampak kot poti priprave, z napakami, konvergentne. Vsaka religija, celo vsak človek more sprejeti Jezusov odrešenjski vpliv na različne načine, pa naj bo to po poti zgodovine in kulturnih vplivov ali po nevidnih in skrivnostnih poteh Svetega Duha, ki po vesoljni Božji volji sega do vsepovsod. Bog želi, da se vsi ljudje odrešijo v Kristusu in po Kristusu. Vse poti, ki jih začnejo ljudje, – nikoli brez Božje pomoči – stremijo k priznanju Kristusa in samo od Kristusa morejo sprejeti njegovo polnost. Izrecno zanikanje Kristusa pomeni zanikanje možnega odrešenjskega dinamizma osebne in občestvene poti.

Cerkev prizna, da Božje odrešenjsko delovanje seže do vseh ljudi po mnogih poteh, nazadnje tudi preko same človeške narave, ki nas po Božji milosti usmerja k srečanju z Njim, ki je resnica in največja sreča, po čemer vsi hrepenimo in kar iščemo. Istočasno pa zatrjuje, da je to Božje odrešenjsko delovanje – od začetka sveta in v vseh kotičkih stvarstva – osredinjeno v Jezusu Kristusu, ker iz Njega izvira in se k Njemu steka, ker tako hoče Bog, ki je hotel v Njem in po Njem povzeti vse stvari.

Po tem nauku smo kristjani – ki se nimamo imeti za kaj več od drugih, ampak iz hvaležnosti edinemu Bogu Odrešeniku in zaradi zvestobe do prejetih darov – dolžni oznanjati našim bratom – čim prej in na najboljši način – resnico o Jezusu Kristusu kot edini poti k Bogu, o prejetju odpuščanja za grehe in o dosegi večnega življenja. To ni ne ošabnost ne podcenjevanje drugih, ampak pričevanje resnice in dolžnost iz stroge pravičnosti. Darovi, ki smo jih prejeli, niso ne naši niti samo za nas. Bog hoče, da pridejo v

enaki meri do vseh, ker jih vsi v enaki meri potrebujejo. Na ljubezni temelji najboljše služenje, ki ga lahko ponudimo našim bratom, z odkrito in ponižno ljubeznijo, ker so darovi, ki jim jih oznanjamo, tako njihovi kot naši in jih oni ravno tako potrebujejo kot mi, da spoznajo sami sebe, da živijo z užitek in dobroto resničnost svojega bivanja. Ne bi izpolnili svoje dolžnosti, ne bi bili pravični, če bi jim ne ponudili tega, kar pripada tako njim kot nam. Bog tako hoče. »Moramo biti prepričani, da nikomur ne povzročamo nobene krivice, če jim pokažemo Kristusa in jim ponudimo možnost, da najdejo svojo resnično pristnost, veselje zaradi najdenega življenja«¹³. Kristus je popolna resnica in popolna uspešnost na vseh poteh in na vsakem koraku, ki jih lahko naredijo ljudje, da odkrijejo pravega Boga in dosežejo odrešenje. Kristus je resnica in popolnost vseh filozofij in vseh verstev sveta. Vsa zgodovina človeštva je kot velika pot priprave, neke vrste starodavna nejasna zaveza, ki ji asistira prikrita Božja milost, njen resnični cilj pa je Kristus.

Moremo pa narediti važen korak: predstaviti kristjane ne kot nekaj nasprotnega njihovem verovanju, ne kot zanikanje njihovega možnega verovanja ali prepričanj, ampak kot razjasnitev in dopolnitev vse resnice in vsega dobrega, ki je lahko na njihovi poti, v idejah, prepričanjih, željah in upanju. Prikazati krščanstvo kot delo vesoljnega Boga in ne kot našo dediščino – zato tudi ne kot nekaj nasprotnega dediščini drugih narodov ali skupnosti –, ampak kot nekaj, kar združuje in dopolnjuje vse pravo in vse dobro, ki raste v vseh kulturah, v vseh verstvih in v vseh narodih.

Nujnosti v domači evangelizaciji

Nujnost evangelizacije in spreobrnjenja nekristjanov je v naši državi¹⁴ vse bolj očitna, če pomislimo, da je za tiste, ki so bili vzgojeni v krščanski veri, pa so jo potem opustili, zelo težko dalj časa zdržati mirne vesti v takem stanju. Kako lahko nekdo, ki pozna Jezusa Kristusa, ki je sprejel oznanilo Božjega odrešenja, ki zadostno pozna Božje zapovedi in odrešensko posredništvo Cerkve, kako lahko oseba, ki je bila krščena in je prejela Svetega Duha, dolgo časa misli, da je vse le izmišljotina, iznajdba človeštva, naivna fantazija brez vsakih temeljev? Kako se lahko čiste vesti prepričajo, da vseeno izvršujejo Božjo voljo ali da so zvesti resnici, če so zapustili svojo vero in živijo, kot da Boga ni? Res se jih je veliko lahko pohujšalo zaradi slabega ravnanja nekaterih kristjanov. A to ni razlog za nevero. Evangeliju ne daje vrednost tisti, ki ga posreduje, ampak sam Kristus. Nekaj podobnega bi lahko navedli o tistih, ki nikoli niso bili kristjani, pa živijo v okolju, kot je naše, kjer je nemogoče spregledati novice o zgodovinskem

obstoju Jezusa Kristusa in vsaj delno glavne elemente nauka o Bogu, o večnem odrešenju in o glavnih moralnih kriterijih krščanstva. Čista vest, nepogrešljiva za pošteno življenje pred Bogom in pred seboj, zahteva boljše poznavanje tega, kar delno že poznamo in more vplivati na naše odrešenje in na verodostojnost naših življenj. Vemo, da v naših družbah, tako pluralističnih in zmedenih, ni lahko živeti zaradi nereda, v katerem smo, zato moramo biti spoštljivi in ne obsojati; vendar je tudi res, da veliko zmotnih vplivov, ki prihajajo od zunaj, ne more v človekovem srcu nikoli uničiti njegove prirodne usmerjenosti k resnici in k dobremu, kar lahko poteši le Bog. Pluralizem, relativizem, brezbržnost ne morejo nikoli imeti zadnje besede v človekovi zavesti. Vemo, da je resnica sveta in resnica življenja samo ena. Zato je spreobrnitev vedno možna, zato je evangelizacija vedno potrebna.

Še poseben razmislek v zvezi s člani drugih cerkva ali drugih verstev, s katerimi trenutno živimo. Španski katoličani smo dolžni – z našim pričevanjem in našo besedo – sprožiti v njih radovednost in zanimanje, da bi spoznali Jezusa kot osebo, njegove nauke, skrivnostnost in resničnost njegove Cerkve prav s stališča zvestobe in ljubezni do Boga, ki jo oni doživljajo v svojih verstvih in veroizpovedih. Naše delo mora stopiti naproti notranji Božji milosti, ki jih vodi k priznanju in čaščenju Jezusa Kristusa kot polni in zadnji izraz Božje volje, vesoljne poti do odrešenja. Pluralizem ne more imeti zadnje besede. Bog hoče, da vsi spoznamo, sprejmemo in živimo v polnosti njegovih darov, ki so dani vsem v njegovem Sinu Jezusu Kristusu, tako kot jih hrani in oznanja Katoliška cerkev. Ne moremo sprejeti sedanje situacije kot dokončne. Naše cerkve, škofje, škofovska konferenca se morajo vprašati, kako oznanjamo nekristjanom, ki živijo med nami, Božje odrešenje, ki je v Kristusu. Ne moremo nadaljevati kar tako, iz navade, ampak zaradi novih okoliščin, v katerih živimo, premišljati o potrebi ustreznega odgovora.

Če res verujemo v resnice evangelija in v potrebo po veri v Boga Jezusa Kristusa, da smo zveličani, moramo sprejeti dejstvo, da se bodo morale nekatere stvari v naših cerkvah spremeniti. Ne moremo živeti zaprti v naših posestvih, morali bomo najti način, kako predstaviti evangelij tistim, ki ne prihajajo v cerkev in živijo ob strani, izven vpliva Jezusovega evangelija; naučiti se moramo razumeti in oznanjati Božjo besedo in postaviti življenje Cerkve v okvir sveta, v zvezi z resnično družbo, izven cerkvenih meja; moramo se resnično postaviti na voljo tistim, ki ne verujejo ne v nas, ne v Kristusa, niti v Boga, ki ga je obudil od mrtvih in hoče obuditi nas vse z Njim za večno življenje. Seveda moramo najti način, kako predstaviti Jezusov evangelij ateistom, brezbržnežem, agnostikom; pa tudi protestantom, muslimanom, budistom, animistom, ki živijo med nami, ki so del naše sedanje

13 Benedikt XVI., *Govor rimskim duhovnikom in diakonom* (maj 2005).
14 V Španiji (op. prev.)

Španije. Ta skrb nas sili, da na novo zastavimo veliko reči – od začetnega verouka, vzgoje bogoslovcev, priprave vernikov, združenih v občestvih, do vsakršnih krščanskih gibanj ali skupin.

Prvi pristop

Lahko torej soglašamo, da je evangelizacija na prvem mestu oznanjevanje Jezusovega evangelija; to je, oznanjevanje ljudem na razumljiv in verodostojen način, kar nam je Jezus Kristus povedal o Bogu, o njegovi ljubezenski povezanosti z nami; o vsem, kar je v zvezi z resnico o našem človeškem obstoju, našem večnem zveličanju ter o pravem in pravičnem načinu življenja na tem svetu.

Tveganja, da bi evangelizacijo spoznali po besedah ali z delnimi videzi, ni enostavno premostiti. Evangelizirati pomeni zvesto oznanjati prejeti evangelij, sporočiti drugim, kar nam je Kristus povedal o Božjem kraljestvu, ponuditi novim generacijam prav to, kar smo sami dobili. Danes obstaja resnična nevarnost, da zamešamo evangelij Jezusa Kristusa s programom za pravično in srečno zemsko življenje¹⁵.

Pavel VI. nas v svoji apostolski spodbudi *Evangelii nuntiandi* opominja: »Ni prave evangelizacije, če ni oznanila o imenu, nauku, življenju, obljubah, kraljestvu in skrivnosti Jezusa iz Nazareta kot božjega Sina.«¹⁶ »Evangelizacija bo vedno vsebovala tudi jasno izpoved, da je v Jezusu Kristusu, učlovečenem, umrlem in vstalem božjem Sinu, vsakemu človeku ponujeno odrešenje kot dar božje milosti in usmiljenja. Toda pri tem ne gre za imanentno, tostransko odrešenje ... gre za odrešenje, ki presega vse te meje in se uresniči v občestvu z edinim ‚Absolutnim‘, z Bogom: za transcendentno, eshatološko odrešenje, ki se sicer začne v tem življenju, a se dovrši v večnosti¹⁷. Janez Pavel II. je to povedal takole: »Evangelizirati pomeni oznanjati Veselo Novico odrešenja, oznanjati Jezusa Kristusa, ki je evangelij Boga.«¹⁸ »Za cerkev pomeni evangelizirati prinašati veselo oznanilo v vse plasti človeštva in z vplivom tega oznanila od znotraj spreminjati in prenavljati človeštvo: ‚Glej, vse delam novo!‘ Toda o novem človeštvu ne moremo govoriti, če nimamo prej novih ljudi, prenavljenih s krstom in z življenjem po evangeliju. Namen evangelizacije je prav notranja spremenitev; in če bi hoteli to na kratko izraziti, bi bilo pač najprivlačnejše reči, da Cerkev evangelizira tedaj, če se trudi, da bi s samo močjo oznanila, ki ga razglaša, preoblikovala osebno in ob enem skupno zavest ljudi, dejavnost, katero opravljajo, njihovo konkretno življenje in vsakokratno okolje¹⁹.

15 Prim.: Janez Pavel II., *Redemptoris missio*, št. 11.

16 Pavel VI., *Evangelii nuntiandi*, št. 22.

17 Ib., št. 27.

18 *Pismo XV. splošni redni skupščini redovnikov v Braziliji* (11. julij 1989), št. 3.

19 Pavel VI., *Evangelii nuntiandi*, št. 18.

Benedikt XVI. pravi takole v svoji okrožnici *Spe salvi*:

»Človeka ne odrešuje znanost. Človek je odrešen po ljubezni. To velja najprej v čisto notranje svetnem območju. Če kdo v svojem življenju izkusi veliko ljubezen, je to trenutek »odrešenja«, ki daje nov smisel njegovemu življenju. A kmalu bo spoznal, da podarjena mu ljubezen sama ne rešuje vprašanja njegovega življenja. Ostaja ogrožena. Ljubezen se lahko uniči s smrtjo. Človek potrebuje brezpogojno ljubezen. Potrebuje tisto gotovost, ki mu dovoli reči: »Ne smrt ne življenje ne angeli ne moči ne sedanost ne prihodnost ne oblasti višave ali globočine ne kaka druga stvar nas ne more ločiti od božje ljubezni, ki je v Kristusu Jezusu, našem Gospodu« (Rim 8,38–39). Če obstaja ta brezpogojna ljubezen s svojo brezpogojno gotovostjo, potem – šele potem – je človek »odrešen«, karkoli že ga v posameznem doleti. To je mišljeno, ko rečemo: Jezus Kristus nas je »odrešil«. Po njem smo postali gotovi Boga – Boga, ki ne predstavlja oddaljenega »prvega vzroka« sveta, saj je njegov edino-rojeni Sin postal človek, in o njem more vsakdo reči: »Živim v veri v Božjega Sina, ki me je vzljubil in zame dal samega sebe« (Gal 2,20).«²⁰

»Odnos do Boga poteka prek občestva z Jezusom – sami in iz lastne moči ne zadostujemo. On nam je obljubil in nam pošilja Svetega Duha. Odnos do Jezusa je odnos s tistim, ki se je daroval za nas vse (prim. 1 Tim 2,6). Zedinjenost z Jezusom Kristusom nas sprejme v njegov »za vse«, in to napravi za naš način bivanja. Obvezuje nas, da bivamo za druge; a v zedinjenosti z Jezusom bo šele sploh mogoče resnično bivati za druge, za celoto. Tu bi rad navedel velikega grškega cerkvenega učitelja Maksima Spoznavalca († 662), ki najprej zahteva, da ne dajemo ničemu prednosti pred spoznanjem in ljubeznijo Boga, potem pa takoj preide na povsem praktično stvar: »Kdor ljubi Boga, ne more obdržati denarja zase. Razdeljuje ga po ‚božje‘ na isti način po meri pravičnosti. Iz ljubezni do Boga sledi deležnost pri božji pravičnosti in dobroti do drugih. Ljubiti Boga zahteva notranjo svobodo do sleherne posesti in gmotne dobrine. Božja ljubezen se kaže v odgovornosti do drugega.«²¹

Učiti se od Jezusa in od apostolov

Primeren pogled na to, kaj je evangelizirati, bi bil približati se Jezusovemu nastopu. Evangelizirati je točno to, kar je Jezus delal vse svoje življenje. Namesto da se pustimo zaplesti v premetene razprave nekaterih »modrijanov«, bi bilo najbolj primerno skušati spoznati v Svetem pismu in v apostolskem izročilu način in vsebino Jezusovega pridiganja. »Jezus sam,

20 Benedikt XVI., *Spe salvi*, št. 26.

21 Ib., št. 28.

Božji evangelij, je bil prvi in največji evangelizator.²² Od samega začetka javnega življenja Jezus napoveduje Božje kraljestvo, njegovo prisotnost, njegovo zavezo milosti in usmiljenja z nami, možnega življenja v spravi, obogateneza z darovi Duha, v povezanosti z Njim in s Sveto Trojico po smrti, pa tudi že v tostranstvu. Tako je pridiganje apostolov in k temu se Cerkev bistveno čuti vezano po Kristusovi volji in poslanstvu²³. Tako kot sveti Pavel pojmuje Cerkev svoje posvečanje evangelizaciji kot zahtevo zvestobe Gospodu: Gorje meni, če evangelija ne bi oznanjal!²⁴.

Prav to je že energično povedal papež Pavel VI.: »Jezus sam, ta božji evangelij, je bil v vsakem pogledu prvi in največji evangelizator. To je ostal do konca: do dovršitve, do žrtve svojega zemeljskega življenja. Oznanjati evangelij: kakšen pomen je imela ta zahteva za Kristusa? Prav gotovo ni lahko v popolni sintezi izraziti smisel, vsebino in oblike evangelizacije, kakor si jo je Kristus zamišljal in uresničeval. Z druge strani te sinteze nikoli ne bo mogoče dokončati. Omejimo se le na nekaj bistvenih vidikov.

Oznanilo božjega kraljestva. Kristus kot evangelizator oznanja najprej kraljestvo, Božje kraljestvo, ki je tako pomembno, da je v primeri z njim vse drugo nekaj, kar bo navrženo. Samo Božje kraljestvo je torej absolutno, zaradi njega je vse drugo relativno. Gospod v nešteti različnih podobah opisuje srečo tistih, ki so v božjem kraljestvu, nenavadno srečo, ki jo prinašajo stvarnosti, za katere svet ne mara; opisuje zahteve Božjega kraljestva in njegovo ustavo, glasnike božjega kraljestva, njegove skrivnosti, male v njem ter čuječnost in zvestobo, ki sta potrebna vsakomur, ki pričakuje dokončni prihod Božjega kraljestva.²⁵ Dobra vaja je slediti vabilu papeža Montinija, da pozorno beremo evangelije in odkrivamo način evangeliziranja, ki ga Jezus uporablja v svojih srečanjih z množicami ali z nekaterimi privilegiranimi sogovorniki.

Evangelisti soglašajo, ko pravijo, da je Jezus oznanjal skorajšnji prihod Božjega kraljestva, »Božje kraljestvo se je približalo. Spreobrnite se in verujte evangeliju!« (Mk 1,15). Vesela novica, ki jo Jezus napove in živi, temelji na tem, da je Bog njegov Oče in naš Oče, dobrotni Bog, ki nas ljubi in prihaja k nam, da nam odpusti grehe in nas osvobodi izpod oblasti Hudobnega ter nam podeli dar Svetega Duha, odreši naše življenje napak, ki nam preprečujejo spoznanje resnice, nas posveti v ljubezni in nas sprejme kot sinove v svojo večno slavo. Vse to pomeni Božje kraljestvo, ki ga Jezus oznanja, ponuja in izpolnjuje na lastni koži. Ves evangelij, dobra novica, je razla-

ga in komentar tega osrednjega oznanila, ki vse zaobjame.

Jezusovo oznanilo zahteva od nas, da verujemo vanj, v njegovo besedo, v njegovo pričevanje. Resnica je, da Bog prihaja k nam in nam prinaša življenje. Bog nas je tako ljubil, da nam je poslal svojega Sina, da bi zaradi vere vanj dosegli večno življenje²⁶. Zato moramo naše srce in naše življenjsko upanje postaviti v občestvo z božjim življenjem, od Boga obljubljenim in od Jezusa oznanjenim: »Kdor jé moje meso in pije mojo kri, ima večno življenje in jaz ga bom obudil naslednji dan.« »Kakor je mene poslal živi Oče in jaz živim po Očetu, tako bo tudi tisti, ki mene jé, živel po meni.« »Kdor jé ta kruh, bo živel vekomaj.«²⁷ Po svojem Sinu se nam Bog razodene in se nam ponudi v taki meri, da smo zmožni deliti njegovo življenje, zedinjeni v ljubezni. Jezus je eno z Očetom, govori in dela, kar mu naroča Bog. Zato je verovati v Kristusa tudi verovati v Boga, sprejeti njegovo besedo, njegove obljube, njegove darove. »Kdor je iz Boga, posluša Božje besede.«²⁸ »Oče, hočem, naj bodo tudi ti, ki si mi jih dal, z menoj tam, kjer sem jaz, da bodo gledali moje veličastvo, ki si mi ga dal, ker si me ljubil pred začetkom sveta.«²⁹ Verovati v Boga, v Jezusovega Boga, verno sprejeti njegovo prisotnost, živeti v sinovskem razmerju z njim, prenovi in spremeni naše življenje, kot bi se na novo rodili. Ni mogoče vstopiti v Božje kraljestvo, če se ne rodimo znova. Iz vode spokornosti se moramo roditi in iz življenja, ki nam ga daje Duh Božji³⁰. Vera v Jezusa nas postavi pred Boga, nas vključi v novo, drugačno življenje. Priznati Božjo suverenost in dobroto spremeni pogled na svet in na človekovo življenje. Vera v Kristusa nas pripelje k čaščenju, ljubezni do Boga nad vsemi stvarmi, k sprejetju njegovega Duha in k posedovanju njegove ljubezni. Kjer se ljubezen spremeni, se spremeni življenje. Bog opravičuje. Mi se spremenimo v Njega in usvojimo njegovo pravičnost. Božja pravičnost je ljubezen. »Spreobrniti se h Kristusu in verovati evangeliju pomeni ravno to: opustiti privid samozadostnosti ter odkriti in sprejeti nezadostnost, potrebo po drugih in po Bogu, potrebo po njegovem odpuščanju in prijateljstvu. Tako je mogoče razumeti, kako je vera povsem nekaj drugega kot naravno, udobno in samoumevno dejstvo. Sprejeti potrebo, da me drugi osvobodijo, *mojega*, da bi mi brezplačno podaril *svoje*, zahteva ponižnost. To se še posebej dogaja pri zakramentih sprave in evharistije. Zaradi Kristusovega dejanja lahko vstopimo v *večjo* pravičnost, ki je pravičnost ljubezni³¹, pravičnost tistega, ki se v vsakem primeru

22 Pavel VI., *Evangelii nuntiandi*, št. 7.

23 Prim.: Mt 28,19; Apd 2,41.47.

24 1 Kor 9,16.

25 Pavel VI., *Evangelii nuntiandi*, št. 7–9.

26 Prim.: Jn 3.

27 Jn 6,54.58.

28 Jn 8,47.

29 Jn 17,24.

30 Prim.: Jn 3,3.

31 Prim.: Rim 13,8–10.

čuti vedno bolj dolžnika kot upnika, ker je prejel več, kot bi lahko pričakoval.«³²

Po Jezusovem vstajenju od mrtvih so apostoli izpolnjevali zaupano poslanstvo z oznanjevanjem evangelija, veselo novico Božjega odrešenja. »Apostoli so z veliko močjo pričevali o vstajenju Gospoda Jezusa.«³³ A zdaj, ko se je vse že zgodilo, se oznanjevanju pridružijo novi podatki. Bog je z Jezusovim življenjem in vstajenjem pokazal vso svojo previdnost do nas, v Kraljestvu se je vse izpolnilo v Jezusu Kristusu. Jezus je Sin Božji, priča izpolnitve Božjega kraljestva na tem svetu, ki pa so ga Judje zavržili in križali. S svojo smrtjo, s svojo ljubeznijo, z dovršeno zvestobo je Jezus dokončno strl moč Demona na svetu; odrešil nas je greha. Bog ga je obudil, ga posadil na svojo desnico ter mu dal oblast odpuščanja grehov in povezanosti s Svetim Duhom. »V nikomer drugem ni odrešenja; zakaj pod nebom ljudem ni dano nobeno drugo ime, po katerem naj bi se rešili.«³⁴ Tiste, ki poslušajo njihovo oznanjanje, apostoli prosijo, naj verujejo v Jezusa Kristusa in se dajo krstiti v njegovem imenu, da tako sprejmejo zveličanje in se posvetijo Njemu. »Prejeli boste Svetega Duha.« »Obljuba velja vsem, ki verujejo.«³⁵ Od velikonočnih dogodkov dalje je evangelizirati toliko kot oznanjati Jezusa, prepričevati, da je Jezus od Boga vsem ljudem poslani Mesija, Zveličar sveta. Jezus sam, napovedani, je Božji evangelij, vesela novica našega odrešenja.

To je tudi evangelij, ki ga Pavel oznanja v Damasku³⁶, in kar dela Peter v Cezareji, v Kornelijevi hiši. Jezus je Božji odrešenik Judov in Nejudov³⁷. V Atenah Pavel izkaže svojo veliko prilagodljivost: oznanja Jezusa kot Gospoda in Sodnika sveta in prosi Atenčane, da verujejo Vanj in da zaživijo kot Božji otroci³⁸. To je evangelij, ki ga Pavel hoče oznanjati Rimljanom, naj »izpovedujejo vero«³⁹. Vsa Pavlova vnema temelji na oznanjanju središčnega podatka Jezusovega pričevanja, da osvetli in overi človeško življenje: Bog nam je, zaradi svoje milosti, poslal svojega Sina, da nam izkaže svojo ljubezen, nam ponudi odpuščanje grehov in nam pokaže pot v večno življenje v njegovi slavi. Na nas je, da sprejmemo to oznanilo kot resnično, da verjamemo v Božjo ljubezen in dobroto, kakor se nam je razodela v Jezusu Kristusu, da se nagovorjeni od Svetega Duha pokesamo svojih grehov in spremenimo življenje ter se pustimo v vsem voditi vesoljni zapovedi ljubezni. To je tisto, čemur Pavel pravi »živeti v Kristusu Jezusu«, verovati v Boga, ki nam je podaril življenje, pustiti se vo-

diti od njegovega Duha, živeti v usmiljenju in v ljubezni kot začetku nebeškega in večnega življenja, ki nam ga hoče dati Bog. Pavel oznanja »križanega Kristusa« kot veliko razodetje Božje ljubezni ljudem, Božje moči in modrosti v naše dobro⁴⁰. Ne oznanja sebe, marveč Kristusa, v Njem sije Božja slava, se pravi velika Božja modrost in dobrota, ki nas odreši, nam odpusti in nam daje večno življenje tako na zemlji kot v nebesih⁴¹. Bog je poklical Pavla in mu razodel svojega Sina, »da bi bil njegov znanilec«. On oznanja, da »Bog odrešuje človeka po verovanju v Jezusa Kristusa«, »s pomočjo Duha«, z vero, »ki deluje iz ljubezni« in nas zaradi ljubezni, ki je višek postave, spremeni v sužnje drug drugega, zaradi česar opuščamo dela mesa in se pustimo voditi Božjemu duhu. V pismu Galačanom razlaga Pavel svoj način evangeliziranja: oznanja Jezusa Kristusa, poziva k verovanju v Božjo milost, ki nam je dodeljena po Jezusu Kristusu, prosi za spreobrnitev in za spremembo življenja. Da se lahko prerodimo v novo življenje pravičnih, moramo preiti od svetnih želja po mesu v novo življenje, ki nam ga v našem srcu vzbudi Božji duh.

Oznanjevanje in sprejetje

Po tem, kar je bilo povedanega do sedaj, vsebuje evangelizacija na prvem mestu oznanjevanje odrešenja, danega od Boga; je oznanjevanje, ki se izvaja večplastno, v besedah in dejanjih, v krščanskem občestvu ali z nekaterimi člani občestva, ki delujejo v imenu Cerkve, osebno, po naročilu, ki ga je prejela vsa skupnost. Na drugem mestu vsebuje tudi sprejetje oznanila s strani osebe, ki se ji oznanja. To sprejetje pomeni podvreči se Božji pravici, odmreti od prejšnjega življenja, to je, odpovedati se zgrešeni želji, da bi na tem svetu živeli po lastni volji, kot da bi bilo to dokončno življenje, in se znova roditi v drugačno življenje, ki izhaja iz čaščenja Boga in poslušnosti evangeliju, v zaradi vere v Boga razsvetljeno življenje, utemeljeno v upanju na vstajenje kot osrednjem dogodku. Tako je živeti v Kristusu, kot Kristus, v resnični Božji ljubezni, osvobojeni malikovalstva sveta in osredinjeni v upanju v večno življenje. Kot posledica te resnične spremembe življenja spreobrnjenih oseb se začne spreminjati svet odnosov, svet skupnega življenja; spreminja se tkivo družbenega in kulturnega življenja človeštva in vse družbe. Glej, vse delam novo! Začeni s srci moških in žensk, ki poslušajo Jezusov evangelij in delajo po njem. Iz spreobrnjenih src se rodi nov narod, novo bratstvo, nov svet.

Če povzamemo, lahko rečemo, da je evangelizacija večplasten proces, ki vključuje oznanjevanje in izvedbo Jezusovega sporočila. Začenja kot oznanjevanje eshatološkega odrešenja, ki nam ga Bog ponudi po umrlem in vstalem Jezusu. Prvi namen je spre-

32 Benedikt XVI., *Poslanica za postni čas, 2010.*

33 Apd 4,33.

34 Apd 4,12.

35 Apd 2,39.

36 Apd 9,22.

37 Apd 10,34 in sl.

38 Apd 17,31.

39 Rim 1.

40 1Kor, 1,24.

41 Prim.: 2 Kor 4,6.

obrnjenje srca, ki se podredi Božji pravici in so mu zato odpuščeni grehi ter se prilagodi novemu življenju Božjih otrok v Kristusu po Duhu. Novo življenje se v Cerkvi zazna po zakramentih ter v duhovnem in vidnem občestvu. Po tem novem življenju, ki zaživi v cerkvenem občestvu, se evangelizacija širi preko vsakega posameznika v prenovitev družbene mreže v družine, delovne odnose, državljanske odnose, ustvarjalno in kulturno izražanje, zakonske in politične ureditve. Vse, kar velja za ustvarjalno in kulturno izražanje človeštva, mora biti oplojeno, predelano, evangelizirano, kristificirano, da bo po Kristusovi milosti povezano z življenjem razsvetljenih in odrešenih ljudi. Če je »prelom med kulturo in evangelijem brez dvoma drama naše dobe«⁴², potem zadeva nas kristjane, da evangeliziramo kulturo, da jo povežemo in da se ujema z evangelijem, z bistvom in življenjem ljudi, tako kot jo tolmačimo z vidika krščanske izkušnje milosti, vere, ljubezni in upanja.

Z eno besedo, evangelizirati je doseči, da resnično življenje ljudi, v svoji konkretni in pravi biti, v vsem svojem obsegu odgovarja pravim dimenzijam od Boga odrešenega in poveljčanega človeštva, po njegovi modrosti in volji, po meri človeškosti Sina Jezusa Kristusa. Zato pa je »gotovo treba vsepovsod obnoviti krščansko jedro človeške družbe«⁴³. Evangelizacija vključuje prenavo družbene mreže, v kateri živimo, pa tudi kulturni, intelektualni, moralni, institucionalni kontekst, ki izvira iz vere pobožnih ljudi. Ti polagoma in na novo gradijo kulturo in svoje lastno družbeno življenje, v harmoniji z lastno razlago sveta in s svojimi najglobljimi pričakovanji.

Kristjani smo poklicani, da ustvarimo nam lastno kulturo, začeni s teoretično in praktično skladnostjo vsebin in zahtev vere. Iz tega se preprosto razume, da kultura, ki jo ustvarjajo kristjani ali jo z verskega stališča na novo gradijo, ne bo mogla biti enaka za vse. Velika krščanska kultura, ali bolje kristjanizacija kulture, je skladna z ohranjanjem mnogih važnih in pristnih razlik, obenem pa rastejo in se utrjujejo skupni sestavni deli v različnih krščanskih kulturah. Ti skupni krščanski sestavni deli naredijo, da se vse krščanske ali kristjanizirane kulture počasi zbližujejo ter se med njimi rojevata podobnost in zblíževanje, ki podpirata resnično in mirno združevanje narodov, vsega človeštva.

Vsak narod ustvarja svojo kulturo iz svojih najglobljih resničnih izkustev, izkustev resnice, v kateri je vključen svet Boga, njegovih obljub in vsega, kar človek vidi, čuti, želi ali odklanja, kadar živi v veri Boga Odrešenika. Zato je krščanska dediščina ustvarjalca kulture, ustvarjalca skupnega življenja in edino-

sti⁴⁴. Ta ideja je zelo draga papežu Benediktu XVI., ki se v svojih govorih stalno vrača k njej. Bližnje korenine tega nauka so v pastoralni konstituciji *Gaudium et spes*, v odloku *Ad Gentes* in v apostolski spodbudi Pava VI. *Evangelii nuntiandi*.

Na analitični način

Na analitični način moremo takole opisati vsebino evangelizacije: evangelizacijsko delo je tisto pastoralno delo, ki je neposredno usmerjeno v vzbujanje vere v osebah, ki ne verujejo, ali v poživljanje in utrjevanje vere tistih, ki so versko omahljivi, se ne udeležujejo obredov in živijo oddaljeni od Božje milosti. To delo jih spodbuja k spreobrnitvi k Bogu odrešenja, k Bogu, ki je Jezusa obudil od mrtvih in nam obljubil večno življenje s Kristusom, če vanj verujemo. Evangelizirati je oznanjati Božjo milost in brezpogojno ljubezen tistim, ki ga ne poznajo ali ga ne upoštevajo; je klicati k spreobrnjenju. To pomeni ljubiti Boga nad vsemi stvarmi, predati se z vsem srcem večnemu življenju, ki nam ga je obljubil Bog, in živeti na ta način po njegovi volji na svetu, izpolnjujoč njegove zapovedi, osredinjene v zapovedi ljubezni, v občestvu z nauki in življenjem svete Cerkve. Evangelizirati je približati se tistim, ki ne poznajo Jezusa Kristusa ali ne verujejo vanj kot Zveličarja, ali omahujejo; približati se jim in jim oznanjati temelje Jezusovega sporočila; povabiti jih, da bi verovali Vanj, da se mu velikodušno in odgovorno javijo: Bog stvarnik nas je določil, da delimo z njim večno slavo, naš Bog je usmiljen Oče, ki skrbi za nas, odpušča naše grehe, poslal nam je svojega Sina, da nas pouči o poti k zveličanju; učlovečeni Sin ni bil sprejet, ampak križan, tretji dan ga je obudil od mrtvih in ga pooblastil, da je z darom Svetega Duha vir življenja. Osvobaja nas vezi, ki nam jih nadevajo želje po mesu, živimo kot njegovi otroci v ljubezni, zaradi ljubezni. Evangelizacija vedno stremi k spreobrnjenju osebe, ki se ji oznanja. Bistveni in neposredni cilj evangelizacije je celovito spreobrnjenje vsake osebe v Božji zveličavni in posvečevalni ljubezni.

Od tistih, ki jim oznanjamo, se pričakuje, da bodo verovali in se spreobrnil; da bodo verovali v Jezusa Kristusa, v resničnost njegove besede in pričevanja; da verujejo v Boga, ki ga je obudil od mrtvih, kot prvenec in začetnik novega človeštva, ki se rodi iz vere in upanja vesoljnega vstajenja; da verujejo v resničnost lastnega vstajenja. Verovati v Boga Jezusa Kristusa pomeni nasloniti svoje lastno življenje na upanje vstajenja in večnega življenja. Ceniti svetne dobrine in z njimi organizirati lastno življenje v smislu tega upanja in temeljne želje. Taka vera in tako upanje spremenita življenje tistega, ki iz srca sprejme Jezusovo sporočilo. Verovati v Jezusa Kristusa pomeni

42 *Evangelii nuntiandi*, št. 20.

43 Janez Pavel II., *Christefideles laici*, št. 34.

44 Prim.: *Pismo Mednarodnemu kongresu Indijskega inštituta kulture*, 11. april 1986, AAS 78 (1986), 1056–1060, št. 3.

verjeti v Božjo dobroto in očetovstvo, da ga je obudil od mrtvih in bo obudil vse, ki verujemo vanj; pomeni želeti si in pričakovati nesmrtno življenje v slavi, blizu Boga; v to vložiti svoje srce, osvoboditi se malikovanja, po katerem smo podvrženi svetnim dobrinam, kot da bi bile del dokončnega življenja; od zdaj živeti s Kristusom, blizu Boga, zaradi ljubezni, vedoč, da smo njegovi otroci in ga skušati posnemati v doživljanju resnice in ljubezni; usmerjati srce k večnim dobrinam, biti prost poželenj tega sveta. Očitno v tem novem življenju od vsega začetka ne bo vse brez napak. Potrebujemo celo življenje, da se v celoti spreobrnemo k Bogu, vendar je mogoče in potrebno, da kristjani spoznamo od vsega začetka, kateri so sestavni deli našega življenja po krstu in katera je naša prva dolžnost na svetu.

V sedanjem času, v trenutkih zmešnjav in odpadništva, si moramo biti na jasnem, da veliko krščenih kristjanov živi zbegano, nekje vmes, ne znotraj ne zunaj Cerkve, verujejo in ne verujejo, živijo zmedeno, negotovo, polni dvomov, nimajo mirne vesti, zaradi okolja so zadržani do Cerkve, vendar ne odpovejo svoje pripadnosti Jezusu Kristusu ne Bogu Zveličarju; oddaljeni so od zakramentov, vendar ohranjajo v svojem srcu spomin in ljubezen do Boga in njegovih odrešilnih del. Nikoli ne bomo vedeli, koliko jih je, ne, kateri so. Tudi oni, morda celo na prvem mestu, si zaslužijo evangelizacijsko oskrbo, tudi do njih se moramo obrniti na najboljši možen način, z ljubeznijo in usmiljenjem, da odpravimo nesporazume, zacelimo stare rane, vzpostavimo spravne in prisrčne odnose, postanemo orodje za srečanje in spravo, namesto da bi bili vzrok za zmedo in oddaljitev. V Cerkvi, v župnijah morajo imeti svoj prostor, moramo jim ponuditi okolje, kjer se bodo lahko pokazali take, kakršni so, kjer bodo lahko vprašali, razpravljali, odkrili svoje rane in svoje grenkobe. Moramo se prepričati, da se ti oddaljeni kristjani lahko vrnejo; še vedno so ljubljene Božji otroci, člani Cerkve, ki potrebujejo našo pomoč, da spet pridejo do zdrave vere in veselja zveličanja. Tudi oni morajo biti cilj evangelizacijskega delovanja naše Cerkve. V tako raznoliki družbi, kot je naša, mora biti tudi pastoral precej raznolika, bolj odprta, bližja različnim duhovnim stanjem naših ljudi.

Osebna spreobrnitev, poglobilni cilj

Spreobrnjenje je potrebno in možno vsem, tako tistim, ki so se oddaljili, kot onim, ki niso bili nikoli člani Cerkve. Vsem je skupno, da spreobrnitev izrazijo z jasno in odločno vero, ki popolnoma prizna prvenstvo Boga in ne postavlja meja njegovemu posegu v naše življenje; z delujočo vero, ki nas spodbuja, da povzamemo potrebne spremembe v svojem življenju, s katerimi se bomo v vsem prilagodili Božji volji ter Kristusovemu nauku in nauku Cerkve. Spreobrnitev je Božji

dar, delo Svete Trojice v nas. Hkrati pa sproži proces, ki traja ves čas bivanja, od krsta do polne upodobitve v Kristusu⁴⁵. Tako je živel Pavel od trenutka, ko je spoznal Jezusa Kristusa. Čez svet je naredil križ, odvrnil je vse reči in stremljenja tega življenja, se iz srca pridružil vstalemu Kristusu, se mu pustil voditi in usmerjati. Njegovega življenja na tem svetu niso več vodili posvetni interesi; v njegovem srcu so prevladovali Jezusovi interesi in čustva⁴⁶. Tako tudi zavzeto razlaga v pismu Filipljanom: »Vse imam za smeti, da bi bil Kristus moj dobiček in da bi se znašel v njem, in to ne s svojo pravičnostjo, ki izvira iz postave, ampak s pravičnostjo, ki je iz Boga in sloni na veri⁴⁷. Kdor veruje v Kristusa in živi združen z njim, iz ljubezni prejme dar Duha in z njim radost, okus po Bogu, veselje in mir, da je v resnici, trdnosti in svobodi pripravljen prenašati hudobije ter podajati ljubezen ob vsaki priložnosti, v upanju polne odrešitve. Z eno besedo, oznanilo evangelija zahteva spreobrnitev osebe, ki ji oznanjamo, spremembo življenja, osvoboditev od malikovanja tega sveta in začetek življenja v svetosti, združene z vstalim Kristusom in v ljubezenskem zedinjenju s Sveto Trojico. Spreobrnitev nas osvobodi moči hudobca: ta nas – pa naj bo zaradi strahu pred smrtjo ali, kar je isto, zaradi nepravilne ljubezni do zemskih dobrin – skuša prikleniti na ta svet, gluhe za Boga. V nasprotnem primeru je novo življenje kristjana živeto s perspektive vstajenja od mrtvih, odrešeno pritiska poželenja, kot da bi že bili s Kristusom v Božji slavi, prisotni na tem svetu kot oživljeni mrtveci⁴⁸.

In končno, verovati v Jezusa pomeni verovati v Boga, ga ljubiti in mu služiti kot sam Jezus Kristus; čakati na večno življenje kot na resnično in dokončno življenje, v pozitivnem čakanju, v katerega vložimo naše srce in že zdaj častimo Boga in delamo dobra dela. To je vsebina zadnjih poglavij Janeza in Pavlovih nauk. Živeti zemeljsko življenje iz resničnega večnega življenja, v katerem so vera, upanje in ljubezen, je bistvena lastnost kristjana, to je prava krščanska novost, temeljna razlika med kristjani in nekristjani, vir prenovitvene moči krščanstva in vir vseh drugih razlik.

Predstavitev Jezusovega evangelija mora povzročiti v osebah, ki jim oznanjamo, pravo spreobrnitveno krizo. Kriza je presoja prejšnjega življenja, podvržena mračnosti tega sveta. Sveta, ki ga zapravljamo in se pustimo prevzeti in prevladati od reči in gonje po dobrinah tega sveta, namesto da bi živeli za Boga in za njegova dela. S krizo se zgodi sprememba, opustitev življenja, v katerem prevladujeta koristoljublje in

45 Prim.: Janez Pavel II., *Redemptoris missio*, št. 46.

46 Prim.: čudovito zaupno pričevanje v Ga 2,19–20.

47 Flp 3,7 in sl.

48 Prim.: Rim 6,13; Kol 3,1 in sl.

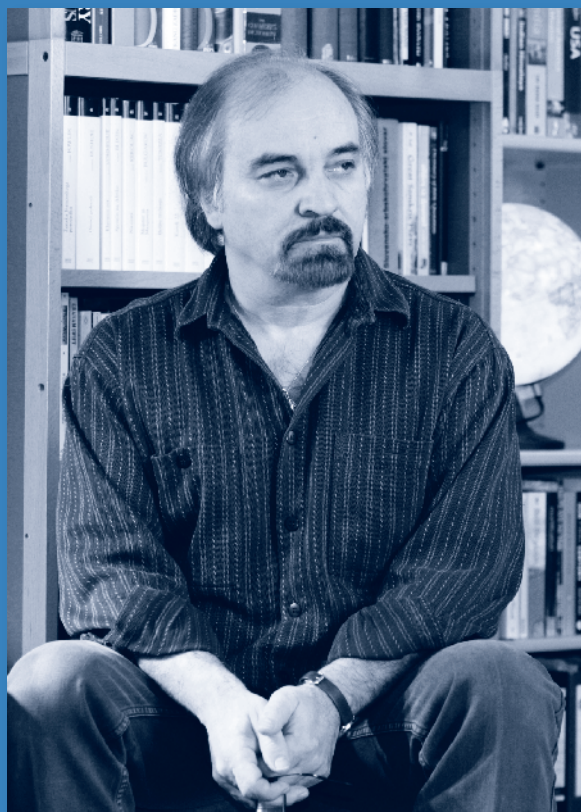
posvetnost, načrtovanje novega življenja, osredinjenega v ljubezni do Boga in v izpolnjevanju njegove volje z ljubeznijo in zaupanjem. Če smo odkriti, moramo priznati, da so redke pastoralne dejavnosti, ki res zasledujejo spreobrnitev oseb, ki jim oznanjamo. Verouk, priprave na prejem zakramentov krsta, birme in zakona, in še posebno ves proces pristopa h krščanskemu verovanju, bi morali biti zelo jasno usmerjeni v ta namen kot nekaj bistvenega in bi se morali razvijati na lahko dosegljiv, normalen način. Kje moremo polagoma in z Gospodovo pomočjo pripraviti občestvo prepričanih in spreobrnjenih kristjanov? Pogosto se zadovoljimo in sami sebe varamo, si predlagamo kratkoročne cilje, bolj površinske, manj zahtevne, »verouk za prvo obhajilo«, »verouk za birmo«, »pripravo na zakon«. Pozabljamo, da se krščansko življenje pričinja z osebnim spreobrnjenjem, ali pa samoumevno mislimo, da se je spreobrnitev zgodila že prej. Cerkev nespreobrnjenih kristjanov se spremeni v votlo Cerkev, umišljeno, navidezno Cerkev.

Tradicionalna pastorala je poudarjala potrebo po spreobrnjenju. Primer za to so ljudski misijoni ali ignacijanske duhovne vaje, na katerih so poudarjali potrebo po kesanju grehov in zakramentalni spovedi. Potem je prišla druga pastorala, ki je manj poudarjala osebno spreobrnitev kot osrednjo točko, poudarjala pa je potrebo po prevzemanju odgovornosti za delo, tehnične vidike in skupinske strategije. Preveč je bila utišana Božja pobuda in potreba po notranjem spreobrnjenju, ki je nikoli ne smemo imeti za samoumevno. Naj se nihče ne boji, da bi bila lahko oškodovana prava prenova življenja, če ponovno poudarjamo potrebo po notranjem spreobrnjenju. Krščanski vidik življenja ceni predvsem spreobrnjenje srca, popolno poslušnost Božji milosti in pobudi. Iz pravičnega srca izvirajo pravična dela. Iz nepravičnih src se ne more roditi pravična družba. Spreobrnjenje človeka k Bogu je potrebno za rast pravičnosti in ustaljenega napredka družbe. Hudobija ne prihaja »od zunaj«, ampak se rodi v naših srcih. Če hočemo spremeniti realnost, pa pri tem izpustimo s prvega mesta potrebo po spreobrnjenju src k Bogu, potem je to tako, kot če bi hoteli iztisliti vodo iz puščavskega peska ali pobrati sadove, ne da bi prej zalivali korenine. Krščanstvo ni neučinkovita duhovnost, še manj pragmatizem brez duhovnosti. Ključ je v neločljivosti mistike od delovanja. Kadar je čaščenje pravo, je vedno učinkovito. Uspešna osvetlitev je opazovati notranjo logiko Pavla v pismih: vedno je prvi del strogo duhoven in religiozen, v njem Bog prevzame pobudo. Na drugem mestu, kot odgovor na Božje ljubezensko delovanje, se vedno pojavi potreba po osebnem odgovoru na vero in spreobrnitev. Praktična posledica te spreobrnitve je hoditi za

Kristusom, dojeti njegova čustva, živeti na tem svetu kot Božji otroci, posnemati in vaditi ljubezen, ki spremeni naše življenje, družino, razmerja med gospodarji in delavci, družbeno in ekonomsko življenje, razmerje z drugimi, odnos do dogodkov in do dobrin sveta. Tisti, ki poznajo ljubo Božjo previdnost, naj dobrohotno poslušajo njegovo voljo. Ta ubogljivost mora biti prostovoljna, hvaležna, sinovska, priti mora iz srca, veliko-dušna in vesela, izhajati mora iz hvaležnosti in ljubezni. Evangelizacija pelje k spreobrnjenju, ki je začetek sprememb v resničnem življenju, osebnem, družinskem in družbenem.

V pastoralnem življenju je treba narediti res veliko; imamo stik z mnogimi osebami, ki že poznajo in živijo Jezusov evangelij. Vendar poziv Cerkve k evangelizaciji pomeni približati se izrecno tistim, ki evangelija ne poznajo, približati se tistim, ki mislijo, da ga poznajo, vendar ga ne cenijo niti ga v svojem življenju ne upoštevajo, in jim na novo predstaviti, z apostolskim zaupanjem in jasnostjo, predstaviti središče jedra Jezusovega evangelija, z vabilom, naj verujejo vanj in po njem živijo, osvobojeni malikovanja tega sveta, s srcem usmerjeni v večno življenje s Kristusom, v duhovni zedinjenosti z Bogom, po Božji ureditvi. Brez jasne namena ni evangelizacije, pa tudi ne more biti močnega in rodovitnega krščanskega življenja.

Škofijsko in župnijsko življenje morata biti organizirana tako, da bo evangelizacijska pastorala imela mesto, ki ji pripada, važno mesto, ki ga duhovni položaj, v katerem se nahajajo naši bratje, zahteva od nas. Verjeti moramo v moč evangelija in v dobro voljo naših sodržavljanov. Evangelij je še vedno Božja moč in modrost, možje in žene naše dobe so tudi ustvarjeni od Boga za večno življenje, nosijo v sebi nostalgijo po Bogu in potrebujejo prejetje in življenje njegovih darov, da utrdijo svoj mir in so srečni. Prepričani moramo biti, da so možje in žene naše dobe, odrasli in mladi tega časa, ustvarjeni za Boga, da jih Sveti Duh oblikuje, brusi, da bodo v danem trenutku prejeli milost in bodo potrebovali pomoč svojih bratov, da sprejmejo Jezusov evangelij, v katerem je skrivnost njihovega življenja, sreče in zveličanja. Ne smemo zapasti skušnjavam, da se zapremo v naša slavljenja in v obujanje spominov na stare zlate čase. Izgubiti moramo strah pred pogovorom iz oči v oči, iz srca do srca, z nekristjani, z laiki, brez ostrine, v skupnem vzdušju odkritosti in zaupnosti, v skupnem iskanju resnice, ki nas bo odrešila, na skupni poti do prave sreče. Pri evangelizaciji moramo verjeti v dobronamernost sogovornika ali vsaj priti do tistih delov srca, kjer se nahaja res globoka osebna resnica, ne glede na družbene drže, ideologije in nezaupanja, ki jih človek kopiči vse življenje.

Evald Flisar, pisatelj in dramatik,
predsednik Slovenskega centra PEN

Šele zdaj se bom
lotil pisanja tistega,
kar sem nameraval
vse življenje

Kljub obsežni bibliografiji Evald Flisar pravi, da je glede na svoja leta napisal malo, morda premalo. Pisanje je zanj proces, ki spremlja življenje, izvira iz njega, ga obnavlja, korigira, slavi, kritizira in mu v najboljšem primeru podeljuje smisel. Prejel je nagrado Prešernovega sklada za kar tri dela, Župančičevo nagrado za življenjsko delo, tri Grumove nagrade za najboljšo izvirno dramo, tri nagrade za najboljšo radijsko igro, večkrat pa je bil nagrajen tudi v tujini. »Po sedemdesetem letu se«, kot razmišlja v pogovoru, »življenjska ladja znajde na odprtem morju, kjer kapitan nikoli ne ve, kako daleč je do naslednjega pristanišča; ne ve niti, kam je namenjen, ves čas se zaveda, da se lahko iz globin vsak trenutek dvigne neznana pošast, ki bo nenadoma (ali, kar je še hujše, počasi in boleče) prekinila njegovo plovbo in ga posrkala v globine večnosti.« Vztrajal bo, zagotavlja, »sredi vrveža, sredi sporov in nesoglasij, sredi krivic, in se boril, kot (se je) večino življenja, za to, da pravica zmaga pogosteje kot krivica.« Na položaju predsednika Slovenskega centra PEN je »po dolgoletnem ždenju v pisateljskem brlogu« – v devetdesetih letih je že vodil pisateljsko društvo – zamenjal Marjana Strojana. Trenutno piše roman Besede nad oblaki, še vedno pa odlaša s pisanjem pripovedi o gozdu, spominu na zgodnja leta, ki se mu ne bi rad odpovedal, ker mu do velike mere pomaga ohranjati notranji mir.

Bistvo vaših poti je iskanje sebe, (krhke) identitete, avtentičnega življenja. Vedno znova, na svoj, drugačen način. Ne nazadnje, motiv vaše in občečloveške dvojnosti ste postavili v jedro inventure po vaši literarni pokrajini v knjigi Spogledovanja z dvojnikom. Zavidate tistim literatom, ki ne iščejo sebe na potovanjih, temveč bolj ali manj ostajajo doma, v okolju (ne glede na morda drugačne namene) slovenskega literarnega izročila?

Na moja dela so ljudje nalepili že toliko oznak, da bi se med njimi znašel samo še hudič, pa še to le v primeru, če bi ga za to kdo izdatno nagradil. Lepo je, če literarna dela vzbujajo toliko raznolikih in nasprotujočih si mnenj. Morda je »iskanje sebe, (krhke) identitete in avtentičnega življenja« res moja poglobljena literarna preokupacija (za slovenski literarni prostor precej nenavadna in nova, marsikomu, ki je ujetnik tradicije, celo moteča), ampak vse od malih nog se zavedam, da smo sami sebi neznani, da so v naših dušah pokrajine, ki so večje in manj spoznavne, kot so najbolj oddaljeni koti vesolja, zato ne morem (in tudi ne zmorem) pisati o stvareh, ki so del (pretežno ali skoraj izključno) nedavne ali preteklo slovenske zgodovine in literarne tradicije; predolgo sem živel v tujini, preveč sveta sem videl, preveč različnih del sem opravljal, preveč ljudi poznam, da bi se lahko omejil na nekaj lokalnega, tudi lokalno mitološkega (iz česar je sicer mogoče izpeljati kaj univerzalnega), da bi moje pisanje bilo mogoče vzporediti z večino literarnih podvigov mojih slovenskih sodobnikov. Ali mi to koristi ali ne, me sploh ne briga, saj ne pišem zato, da bi komur koli uga-

jal. Ugotavljam, da se moja dela zdijo večini ljudi zelo dobra, izvirna, drugačna, berljiva, čeprav zahtevna; skratka, bolj kot večina avtorjev kjer koli na svetu sem tudi doma do neke mere »propheta in patria«, kar mi, skupaj s priznanji širom sveta, daje dovolj prijeten občutek, da se nisem odločil narobe, ko sem sklenil, da se bom preživljal s pisanjem. Seveda obstaja tudi manjša skupina mladostnih »kritikov«, ki me radi (brez argumentov, ki bi imeli rep in glavo) naravnost agresivno in prezirljivo popljujejo. Naj nadaljujejo, njihova »strokovnost« mi je v veliko zabavo. Hkrati pa vir iskrene žalosti, saj pričakujem od njih vsaj minimalno mero poštenosti in profesionalnosti. Hkrati pa jih razumem; za tistih 50 evrov, ki jih dobijo za kritiko, se jim knjige niti ne splača prebrati do konca.

Ko sem vam zadnjič prisluhnil na predstavitvi vaših zadnjih knjig v Trubarjevi hiši literature, kritikom in žirijam za nagrade niste namenili preveč lepih besed. Nisem mogel ne pomisliti, da ste se večkrat znašli med finalistami in bili še večkrat v izboru za kresnika, a nikoli zmagovalec.

Ne gre za to, da žirijam za nagrade nisem namenil preveč lepih besed, daleč od tega. Navsezadnje bi potem moral vključiti tudi žirije, ki so *mi podelile* nagrade: nagrado Prešernovega sklada za kar tri moja dela, Župančičevo nagrado za življenjsko delo, tri Grumove nagrade za najboljšo izvirno dramo, tri nagrade za najboljšo radijsko igro itd., pa še nekaj nagrad v tujini. V Trubarjevi hiši literature sem hotel povedati samo to,

da so žirije za nagrade (in posredno tudi kritiki literarnih del) podrejene povprečju osebnih okusov in da se »strokovnost« neizogibno znajde na drugem mestu. Ne vem, zakaj smo tako nekritično pripravljeni verjeti, da gre pri odločitvah žirij za »objektivne« ocene, ne pa za najbolj približno enačbo osebnih okusov. Ponožil bom, kar sem povedal že tam: nekoč sem kot urednik najstarejše slovenske literarne revije Sodobnost (ki kontinuirano izhaja od leta 1933) sestavil tri različne žirije za izbor nominirancev in nagrajenca na anonimnem tečaju za najboljši esej leta. Od žirij sem dobil tri popolnoma različne sezname nominirancev in tri različne nagrajence! Člani vseh žirij so bili strokovnjaki. V čem je torej bila skrivnost njihove strokovnosti? V povprečju osebnih okusov. In še ena stvar, ki jo zdaj, se mi zdi, vendarle lahko obelodanim. Leta 2012 sem na anonimni natečaj za Grumovo nagrado poslal dramo z naslovom *Rajski vrt*. Ni prišla med nominirance. Leto pozneje je natanko ista drama, tokrat z naslovom *Komedija o koncu sveta*, prejela Grumovo nagrado za najboljšo izvirno slovensko dramo. Kaj se je spremenilo? Tekst v nobenem pogledu. Zamenjala se je žirija. Če se torej vrneva k nominacijam za kresnika: je boljše, da se znajde med najboljšimi vsak tvoj roman (z izjemo *Dekleta, ki bi raje bilo drugje*, pa še ta je bil nominiran za nagrado Modra ptica) ali da enkrat dobiš nagrado (po navadi če si *outsider* in avtor prvenca), potem pa (v največ primerih) ne daš od sebe več ničesar zanimanja vrednega in potoneš v pozabo? Hočem reči, da so literarne nagrade pri nas precenjene in da nas pogosto speljejo na stranpoti tistega, kar je zanimivo in vredno v sodobni slovenski literaturi. Še kaj bolj krutega bi lahko povedal o Prešernovih nagradah.

Povejte raje, ali se kdaj vprašate, čemu govoriti, če so bile vse velike resnice že povedane.

A res? Mi lahko naštejete te velike resnice? Zanesljivo bi ugotovila, da je vaš seznam drugačen od mojega. Nekatero resnico so morda res »velike«, vendar vedno v narekovajih, saj naše dožemanje stvarnosti in »resničnosti«, ki leži za njo (če ni kar njena vsebina), ni nekaj fiksnega, ampak se nenehno spreminja, prilagaja ne le novim spoznanjem znanosti in spremembam v svetu, ampak tudi naši fluidni notranjosti, ki je vsak dan, vsak teden, vsak mesec drugačna; tudi za dušo, in morda predvsem za dušo velja, da ne moreš »stopiti dvakrat v isto reko«. Poleg tega so v nenehnem toku tudi naše potrebe, tako zunanje kot notranje, in skladno z njimi prirejamo velike »resnice« tako, da bi te potrebe čim izdatneje zadovoljili. Za »velike resnice« je že pred dva tisoč leti veljalo, da so bile povedane (kar pomeni dokončno pojasnjene); kje so zdaj resnice o tem, da zemlja ni okrogla in da sonce kroži okoli nje? Edino, kar je na tem svetu res, je to, da je vsaka stvar res le začasna. Tako je vedno bilo in tako vedno bo.

Kaj nam potem preostane?

Edinole to, da plavamo s tokom in se izogibamo čerem in nevarnosti, da obtičimo v kakšnem stranskem mrtvem kanalu. Zato preprosto moramo govoriti in pisati in raziskovati in ugibati in razpravljati in pripovedovati zgodbe o tem, pa o ljudeh, ki so prepričani, da so prišli na sledd veliki resnici ali da so kar njihni lastniki (kar nam prav zdaj skušajo dokazati ne samo pripadniki muslimanske države, ampak tudi zagovorniki krutega kapitalizma, ki ga brez slabe vesti in v posmeh človeštvu imenujejo »demokracija«). Na polju medosebnih odnosov, ki so osrednja tema literature, pa je preizpraševanje »velikih resnic« (o ljubezni, zvestobi, varanju, odpuščanju, zaupanju, iskrenosti, sreči, neizpolnjenosti ..., preostanek ustreznih izrazov boste našli v slovarju) vsekakor prvo, kar si zasluži avtorjevo pozornost. Morda ne le prvo, ampak tudi edino, kajti v zadnjih desetih, petnajstih letih so »velike resnice« bile skoraj pregnane iz literature; nadomestile so jih literarizirane reportaže o socialnih, tranzicijskih in narodno-političnih problemih; dokumentarnost, ki je sicer odlika poročevalskih medijev, se je kot virus zažrla tudi v literaturo. Jaz (morda zaradi nomadstva, ki zaznamuje moje življenje) raje pišem zgodbe, ki bodo zmogle povedati kaj osebno relevantnega tudi ljudem na drugem koncu sveta ali ljudem, ki jih bodo brali pol stoletja po moji smrti.

Kar veliko teh zgodb se je nabralo. Mnogi se čudijo vaši pisateljski produkciji. Drži, da za dramo potrebujete en mesec in vam za pisanje romana tako ostane enajst mesecev?

Moji produkciji se čudijo samo ljudje, ki nimajo dovolj informacij. V petdesetih letih pisanja sem objavil 13 romanov in napisal 15 dram. Skupaj 28 tekstov. Petdeset deljeno z 28 je 1,78 na leto. Oglejte si, prosim, število objavljenih del Draga Jančarja ali (mlajših od mene) Ferija Lainščka in Vinka Möderndorferja; da ne omenjam preminulih Pavleta Zidarja ali Antona Ingoliča. Ali Franceta Bevka. Moja produkcija je skromna. Da je mogoče dramo napisati v enem mesecu, roman pa v enajstih, je zame novica, ki me hkrati razveseljuje in straši. Po moji izkušnji to ni mogoče. Samo eno dramo sem napisal v treh mesecih, *Noro Noro*. Vse druge so nastajale, se oblikovale in spreminjale do končne verzije več let, ne samo ena, ampak več hkrati, od katerih jih je kar nekaj odpeljala mestna služba za odvoz smeti. Isto velja za romane. Trditev, da sem zelo produktiven, je iluzija, ki si jo je nekdo izmislil, jo obelodanil na internetu, zdaj pa je (ker ljudje na Googlu tako radi iščejo »vire«, kar po domače pomeni, da radi prepisujejo) postala »splošna resnica«. V bistvu sem glede na svoja leta napisal malo, morda premalo. Pisanje je zame proces, ki spremlja življenje, izvira iz njega, ga obnavlja, korigira, slavi, kritizira in mu v najboljšem pri-

meru podeljuje smisel. Število del, ki jih avtor napiše, pri tem ni pomembno.

»Dramo je treba igrati hitro in smrtno resno.« To vaše navodilo za igranje Komedije o koncu sveta me spominja na navodila selektorja nogometne reprezentance. Morda bi on dodal, da je treba igrati tudi agresivno. So se igralci in režiserji pri dosedanjih uprizoritvah držali vaših napotkov?

Skoraj bi si želel, da mi tega vprašanja ne bi postavili, ampak zdaj, ko ste ga, moram nanj odgovoriti odkrito. Avtor drame je (če je ne režira sam) popolnoma odvisen od režiserja in njegove igralske ekipe. Lahko nastane kaj presenetljivo dobrega, lahko pa se zgodi katastrofa. O tem, kaj vse so (dobrega in slabega) z mojimi dramami počeli v Egiptu, Indoneziji, Avstriji, Angliji, Indiji, na Japonskem in drugod po svetu, sem se na široko razgovoril že v kar nekaj intervjujih, zato se ne bi ponavljal. Bi pa rad povedal besedo ali dve o uprizoritvi nagrajene drame *Komedija o koncu sveta* v Prešernovem gledališču v Kranju. Gledališče je najelo izvrstnega filmskega režiserja v dobri veri, da se enako dobro spozna na teater. Žal se je izkazalo, da ni tako. Film in oder sta dva popolnoma različna medija in redki so režiserji, ki enako dobro obvladajo oba. Režiser kranjske produkcije ni samo odklonil dramaturških nasvetov in avtorjevih svaril, ampak je trmasto ustvaril predstavo, v kateri igralci niso igrali dramskih likov v medsebojnih odnosih, ampak so večinoma postopali po odru in recitali dialoge drug mimo drugega. Ustvaril je mrtvo predstavo, med katero je moja žena, po izobrazbi dramaturginja, dobesedno zaspala, jaz sem pa ostal buden samo zaradi globoke žalosti. Še dobro, da smo potem na Tednu slovenske drame videli še odlično indijsko uprizoritev iste drame, in še avstrijsko, ki je bila proti pričakovanjem daleč najboljša, natanko tisto, kar sem imel v mislih, ko sem jo pisal.

*Kljub temu je občinstvo v Kranju najbolj navdušila uprizoritev vaše drame *Vzemi me v roke* v režiji Dipike Roy in izvedbi *Banyan Tree Productions* iz Mumbaja. Kako so jo priredili/prikrojili? Na spletu sem prebral, da sta si z režiserko izmenjala kar nekaj elektronske pošte. Ste bili na njeni premieri v Indiji?*

Na premieri nisem bil, poslali so mi videoposnetek predstave in nekaj linkov do indijskih medijskih odzivov, ki so bili zelo pozitivni. Priredba je bila potrebna zaradi različnih podnebnih razmer v Mumbaju (nekoč Bombayu) in pri nas; radiatorji so morali postati klimatske naprave in podobno. Igralka (Dipika Roy) je bila starejša od slovenske (Mojce Funkl), zato se je nekoliko spremenil tudi odnos med obema likoma. Poleg tega so morali spremeniti socialno ozadje junakinje Maje, saj bi ekvivalent ženskega lika, ki ga v slovenski predstavi genialno igra Mojca Funkl, v Indiji bil nepismen

in ga torej ne bi zanimala knjige. Skratka, šlo je za geografsko-kulturno priredbo, nikakor pa se ni spremenila dramska zgodba. Meni osebno se je zdela veliko boljša indijska *Komedija o koncu sveta* v režiji Avijita Dutta in izvedbi gledališča Yatrik iz New Delhija, ampak občinstvo je pač občinstvo, brez njega ni gledališča, zato mu ne moremo (in ne smemo) očitati, da ne ve, kaj mu je všeč. Mislim sicer, da jih je bolj kot sama uprizoritev prepričal dramski tekst, ki ima silovit emocionalni naboj. Še ena zanimivost v zvezi s tem je dejstvo, da je bila Dipika Roy svojčas študentka Avijita Dutta na igralski akademiji. Da sta se profesor in študentka iz več kot milijardne države po mnogih letih ponovno srečala na Tednu slovenske drame v miniaturi alpski deželici, je naravnost bizarno naključje. Seveda profesorju študentkino delo ni bilo všeč in jo je (kljub nagradi) precej hudo skritiziral.

*Pravite, da je ljubezen slepilo in samoslepilo, ki nas vse prepogosto prikrajša za pristno življenje. Je prikaz instrumentalnosti ljubezni kot ideje, ne kot čustva, zaradi katerega bi bil človek sposoben tudi kaj žrtvovati, tisto novo v vašem zadnjem romanu *Tam me boš našel, cesar v drugih vaših delih ni, kot ste namignili na predstavitvi? V spoznanju, da je smisel življenja v žrtvovanju za drugega?**

Moj zadnji roman je res, če temeljito razmislim, zgodba o ljubezni in njenih zablodah, o inteligentnem človeku, ki išče pristno ljubezen, pa je ne more najti, ker mu družba, v kateri živi, vsiljuje ne samo drugačne, racionalne in uveljavitvega podrejene prioritete, ampak mu tudi podeljuje, če ne kar vsiljuje, vzorec tega, kar naj bi bila ljubezen. Seveda je ljubezni več vrst in vsi si želimo, da bomo vsaj enkrat v življenju doživeli najpopolnejšo, tako tudi moj romaneskni junak dr. Plečnik. Ženo si izbere zaradi družbenega ugleda, ki mu ga prinese zveza z njo, zaljubi pa se v trideset let mlajšo, psihično nestabilno pacientko Nataljo, ki »destabilizira« tudi njegove pojme o tem, kaj bi morala biti (kaj bi lahko bila) ljubezen. Ko svojo mlado ljubico sredi nenavadne izkušnje, ki si jo sporazumno privoščita, da bi utrdila svoj odnos, zavrže zaradi banalnega občutka ljubosumnosti, se znajde v praznini, v kateri zazna svoje življenje z ženo kot čustveno stranpot, in se odloči, da bo šel poiskat svojo »edino pravo ljubezen« v Afganistan, kamor je medtem odpotovala, da bi našla duševni mir v »samostanu modrecev pri šestih jezerih« (ki seveda ne obstaja, ampak je zgolj iluzija, večno upanje človeka, da ga lahko nekdo nekje odreši muke tega, da je to, kar je). To seveda ni današnji Afganistan, ampak Afganistan leta 1975 (v tem pogledu je to, vsaj časovno-prostorsko, tudi zgodovinski roman). Tam pa moj junak že kmalu sprevi, da ne išče samo izgubljene ljubezni, ampak resnico o sebi kot o človeku; ogleda-

lo, v katerem bi se zagledal takšnega, kot je v resnici, kajti šele človek, ki mu ne manjka uvida v lastno psiho, je sposoben prave, pristne ljubezni; takšne, v kateri imajo pomembno vlogo predvsem razumevanje, odpuščanje in predvsem žrtvovanje lastnih želja in ciljev za skupne potrebe dveh, ki sta celota (saj brez zavesti, da sta partnerja dva dela celote, ne more biti ljubezni).

Poglabljate se v skrivnost sveta, če uporabim besede iz tega vašega romana. Kaj menite o zamisli oziroma zasnovi svetovnega etosa? Je mogoča univerzalna etika?

Če imate v mislih idejo o svetovnem etosu švicarskega teologa Hansa Künga in njegovo idejo o etičnem koordinatnem sistemu, ki bi bil obvezujoč za vse, imam o tem mnenje, ki je, žal, precej (če ne kar popolnoma) skregano samo s seboj. Po eni strani je res, da globalizacija, čeprav se je začela z gospodarskim in tehnološkim poenotenjem sveta, zahteva etična merila, ki bi veljala za vse ali vsaj večino prebivalcev sveta, po drugi strani pa seveda ni jasno, čigava etična merila naj bi prevladala in kdo naj bi jih vsilil tistim delom sveta, ki se hočejo oklepiti svojih, pogojenih z drugačno kulturo in zgodovino. Zlato pravilo svetovne etike bi seveda lahko bila (in bi morala biti) nepogojena norma, ki je temelj vseh svetovnih religij in tudi vzhodnjaških modrosti, kakršna sta budizem in konfucianizem: »Drugim naredi le to, kar želiš, da bi drugi naredili tebi.« Zlahka se strinjam s štirimi neizpodbitnimi smernicami *Izjave o svetovnem etosu* iz leta 1993: spoštuj življenje, ravnaj pravično in pošteno, ravnaj in govori resnicoljubno, spoštujte in ljubite se med seboj. Toda ozrite se po svetu in mi povejte: je kaj takega mogoče? Na vseh koncih sveta pod bombami umirajo nedolžni otroci, velesile si grozijo z atomskim uničenjem brez resnih pomislekov, da to pomeni konec sveta, pohlep, laži in nasilje so najmočnejša valuta na tem nesrečnem planetu. Rad bi bil optimist, pa mi niti deset odstotkov zdravega razuma tega ne dovoli. Univerzalna etika je vsaj teoretično vsekakor mogoča, in morda že obstaja, toda kaj, ko je potrebna samo ena krogla, samo ena nedolžna žrtev, pa resničnost porazi še tako močno željo, da bi živeli po načelih, ki jih skoraj vsi priznavamo kot edino pravilna, saj ni drugih, po katerih bi svet lahko preživel.

Ne manjka vam moči za ježo naprej, mi je prišlo na misel, ko sem prebral, da se sedemdesletni junak romana Tam me boš našel, dr. Plečnik iz Ljubljane, na planoti Afganistana znajde na konjskem hrbtu, med nebom in zemljo. Kakšni so torej vaši načrti?

Ideja, da je pri sedemdesetih prepozno, da bi človek živel naprej tako, kot je živel dotlej, in še naprej

ustvarjal, je strah in iluzija mladih, ki se bojijo, da jim bo zmanjkalo moči že pri štiridesetih. Tudi jaz sem bil eden takih, in celo pri petdesetih sem imel občutek, da mi bo kmalu zmanjkalo volje in energije za nadaljnje pisanje. Danes ne mislim tako, čeprav se trenutku, ko bosta volja in energija opešali, dolgoročno (morda celo kratkoročno) ne bo mogoče izogniti. Po sedemdesetem letu se življenjska ladja znajde na odprtem morju, kjer kapitan nikoli ne ve, kako daleč je do naslednjega pristanišča; ne ve niti, kam je namenjen, ves čas se zaveda, da se lahko iz globin vsak trenutek dvigne neznana pošast, ki bo nenadoma (ali, kar je še hujše, počasi in boleče) prekinila njegovo plovbo in ga posrkala v globine večnosti. Pri svojih letih se tega še kako zavedam. Toda dejstvo je, da imam osemletnega sina, ki potrebuje očeta, zato si ne morem privoščiti mračnih misli o tem, da bi se umaknil z bojišča. Ostal bom sredi vrveža, sredi sporov in nesoglasij, sredi krivic, in se boril, kot sem se večino življenja, za to, da pravica zmaga pogosteje kot krivica. To med drugim pomeni, da ne morem utrniti domišljije kot sveče, ki naj bi vsak čas dogorela; nasprotno, še razpihal bom plamen, šele zdaj se bom lotil pisanja tistega, kar sem vse življenje nameraval napisati. Čeprav to morda zveni kot napuh, je vse prej kot to; gre bolj za trmo, za kljubovanje, morda za pogum.

Boste torej napisali roman o gozdu, ki ste ga že večkrat napovedali? Dogajal naj bi se v vaši vasi, v gozdu, ki se že od mladosti pojavlja v vaših sanjah. Pogosto ste se potikali po njem in prvič dobili občutek, da obstajata vzporedna svetova in da smo doma v obeh. Res s tem odlašate, ker bi tako morali izbrskati iz spomina cel kup bolečih stvari?

Mislim, da v mojem otroštvu ni tako bolečih stvari, da si jih ne bi upal izbrskati; še vedno doživljam otroštvo kot nekaj lepega, predvsem zato, ker ga nisem mogel vzporediti z nobenim drugim, drugačnim. Lahko ga vzporejam samo s poznejšimi obdobji življenja, ki niso bila vedno takšna, da bi se jih spominjal z veseljem, a ravno zaradi tega dobiva otroštvo še dodatno privlačen ton. Res nisem imel igráč, toda nekaj sem si jih izdelal sam; res po vojni ni bilo dosti hrane in sem bil dostikrat lačen (v enem mojih dnevnikov piše: »Ker imam danes rojstni dan, sem lahko za kosilo namesto ene klobase pojedel dve.«); in res sem (ker smo živeli na samem, ob gozdu) imel samo enega tovariša in prijatelja, pa še ta se je smrtno ponesrečil, ko mi je bilo petnajst let. Toda imel sem starše, ki mi niso kar naprej dopovedovali, kaj moram in česa ne smem, niso bedeli nad mano, puščali so mi svobodo; pri osmih, devetih letih sem se lahko ves dan potepal po širnem gerlinskem gozdu, in ko sem pozno zvečer prišel domov, me je mama vprašala samo, ali sem lačen. Skratka, v mojem otroštvu se ni zgodil-

lo nič, kar bi me navdajalo s tesnobo, zgodaj sem se osamosvojil in se naučil zanašati nase; če bi me dobil v roke Sigmund Freud, bi moral nekaj svojih teorij postaviti pod vprašaj. Temu in takšnemu spominu na zgodnja leta se ne bi rad odpovedal, saj mi do velike mere pomaga zagotavljati notranji mir. Morda zato odlašam z romanom, ki ga bom prej ali slej vsekakor napisal. Kajti ko človek začne intenzivneje brskati po spominih, je skoraj neizogibno, da izkoplje tudi kakšnega okostnjaka.

Vaš naslednji roman Besede nad oblaki se, kot lahko beremo v napovedi založbe, dogaja na mednarodnem letu med Frankfurtom in Singapurjem. Polet je navadno nekaj, s čimer je treba potrpeti in ga čim prej pustiti za sabo. Vaš gotovo ne bo tak?

Ideja za ta roman se mi je porodila med mojim zadnjim letom iz Frankfurta v Singapur (od koder sem potem nadaljeval v Indonezijo, Kambodžo in Vietnam). Po naključju sem sedel poleg mladega Indijca, ki je kot računalniški strokovnjak zaposlen v Kaliforniji, in vso pot sva se pogovarjala o vsem mogočem, o zahodni in indijski filozofiji, o skrivnostih veselja, o poeziji, o srečnih in nesrečnih ljubeznih, o razumevanju zgodovine; njegova široka razgledanost me je naravnost osupnila. In sem pomislil: o čem neki se pogovarjajo drugi potniki, ki so se po naključju znašli drug poleg drugega? Let v Singapur je naenkrat postal prisposoda za potovanje skozi življenje; skozi serijo pogovorov nad oblaki bi lahko povedal zgodbo, ki bi imela sto ali več razsežnosti. Imela jih bo. Če mi bo uspelo končati roman.

Pred dvajsetimi leti ste kot takratni predsednik Društva slovenskih pisateljev ustanovili Slovenske dneve knjige. Knjige imajo svoj svetovni dan. Kaj pa časopisi? Tudi spadajo med najbolj ogrožene pridobitve civilizacije?

Zanesljivo. Tudi tiskanim medijem bo kmalu potekel rok trajanja. Nekateri ugledni svetovni dnevnik in mesečniki so se že preselili na splet. Digitalizacija ni nekaj, kar bi lahko zaustavili, proti čemur bi se lahko borili. Se pa tudi že zavedamo velike škode, ki jo prinaša. Tiskan časopis, ki se vsako jutro znajde na mojem pragu, je samo to, kar je; lahko ga v miru prelistam, lahko ga preberem med zajtrkom. V njem je dovolj prostora tudi za daljše in tehtnejše komentarje, ne samo za novičke. Na spletu pa se še tako dober časopis utopi v oceanu smeti. Google je samo prijazno ime za globalno smetišče, grmado napak in natančnosti; samo jaz imam na spletu pet različnih rojstnih dnevov, da ne omenjam česa hujšega. Na spletu je vse čedalje krajše, čedalje manj preverjeno, čedalje manj vredno zaupanja, čedalje manj poglobljeno in tehtno. Na koncu nam bo ostal samo še Twi-

ter; za komuniciranje bo potrebnih le nekaj preprostih besed, tako kot v časih, ko smo živeli v jamah ali sredi zveri v savani. Zdi se, da je naša civilizacija z vsako novo tehnološko iznajdbo bližje svojemu koncu. Morda ni druge možnosti, je pa seveda tragično, da naši otroci ostajajo brez prihodnosti, ki bi vsaj malo spominjala na našo preteklost in na najboljše obdobja v človeški zgodovini. Namesto Jezusa častimo mamona, in to nas bo pogubilo.

Če je vaše sporočilo Komedije o koncu sveta (tudi) problematiziranje možnosti poseganja v svet, kako to, da ste prevzeli vodenje Slovenskega centra PEN? Napovedali ste boj proti nemarnemu odnosu države do kulture, tudi s konkretnimi predlogi, neumorno boste grajali krivice. Najbrž ste v zakup vzeli farsičen konec idealista (ekološkega osveščenca) v omenjenem delu?

Res je, da idealisti le redko zmagajo (in tudi če zmagajo, se tisto, za kar so se borili, vse prehitro sprevrže v svoje nasprotje), vendar to ni dovolj dober razlog, da bi se idealizmu odrekli; navsezadnje ni nič drugega kot jasno začrtan cilj, pospremljen z visoko mero predanosti in energije. Kot sem nekje že omenil, sem vodenje Slovenskega centra PEN prevzel iz dokaj sebičnih razlogov; po dolgoletnem ždenju v pisateljskem brlogu in izogibanju javnosti potrebujem (kot temu pravi moja soproga) obdobje resocializacije. Introvertiranosti mora slediti družbeni angažma; samo tako se duša lahko ponovno uravnovesi. Seveda si ne morem privoščiti, da bi zlorabil zaupanje, ki mi je bilo izkazano z izvolitvijo, zato se bom po začetnem obdobju privajanja maksimalno potrudil, da bo slovenski PEN počel nekaj živega, relevantnega in pomembnega. Kako uspešen bom pri tem, je seveda drugo vprašanje: trenutki, ko David premaga Goljata, niso tako pogosti, kot bi si to želeli.

Redki so tudi trenutki, ko vemo, kaj hočemo. »Prelom nujno potrebujemo, ne vemo pa, kaj naj sploh prelomimo,« obupuje France Bučar v pravkar izdani knjigi. Prvi predsednik demokratično izvoljene skupščine, v prejšnjem mandatu član častnega razsodišča PEN, ki je napisal utemeljitev za izključitev Janeza Janše, vnovič ostaja brez odgovorov. S čim naj torej sploh prelomimo?

Ker smo vpeti v svetovno dogajanje, ki iz dneva v dan dobiva čedalje bolj katastrofične dimenzije (kot da bi slepi drveli proti prepadu, skoraj, se mi na trenutke zazdi, načrtno), se ne moremo izogniti globalnim vplivom, ki so nas, majhne in nepomembne, kot smo na svetovni šahovnici, pa tudi veliko večje države, vsrkali v svoj mrtvaški ples; do velike mere je usoda Slovenije tudi usoda sveta kot celote. Tam, kjer bi lahko kaj prelomili in rešili vsaj domače, lokalne probleme, pa ni ne volje ne znanja, saj že leta in leta govorimo eno, delamo pa drugo, predvsem zato, ker

državo vodijo egomani in nesposobneži (med njimi kar nekaj sprenevedavih lažnivcev), predvsem pa zaradi naše patološke potrebe po neustavljivi rasti birokracije. Pa čeprav ves čas govorimo, kako jo bomo zmanjšali in postopke poenostavili. Ravno danes sem v Delu prebral, da smo imeli leta 1991 v Sloveniji 360 zakonov in 1.009 podzakonskih aktov, danes pa imamo 799 zakonov in 18.368 podzakonskih predpisov. Tega absurda zdrava pamet ne more dojeti: tako ni mogoče delati, tako ni mogoče živeti! Okoli vratu smo si nataknili zanko, ki jo iz nerazumljivih razlogov čedalje bolj zategujemo. Res smo po številu samomorov v samem svetovnem vrhu, toda pri naši ljubezni do birokratizacije vsega, na koncu verjetno še dihanja, lahko govorimo že o narodnem samomoru. V močvirje praznega razpravljanja in nedejavnosti smo se že pogreznili do vratu, zdaj se moramo samo še zadaviti.

Veliko težavo sodobne Slovenije Bučar prepoznava v naši ujetosti v iluzije in predsodke ter v nesposobnosti samorefleksije. Bi lahko vzel v roke kar kak vaš roman, saj v njih tematizirate prav preseganje ujetosti v iluzije/izmišljije in stereotipe?

Literatura ni še nikoli posegla v zgodovinske tokove, kaj šele, da bi jih preusmerila; največ, kar lahko najdemo v romanih in dramah, deloma celo v poeziji, je tisto, čemu pravimo »duh časa«; dobra literatura ga odslikava, ne zmora ga korigirati, saj jo bere premalo ljudi, pa še ti večinoma za zabavo in razvedrilo. O nujnosti samorefleksije govori večina mojih romanov, o tragičnih posledicah pomanjkanja te sposobnosti pa večina mojih dram. Ali kdo to opazi? Večina bralcev in gledalcev prav gotovo, toda tisti, ki bi morali imeti največ sposobnosti za samorefleksijo (in tudi refleksijo kot tako), se pravi člani »literarne birokracije« oziroma pozitivistične, precej svojevoljne in samoljubne literarne vede, vse prepogosto stlačijo moje junake, ki skušajo reševati svojo človeškost in svoje notranje ravnotežje z duhovnostjo, iskanjem resnice, iskanjem svojega pravega bistva, Boga, skrivnosti izvora in večnosti, v predal z nalepko »new age«. Samo

pri nas, to že moram poudariti; pri nas, kjer je dovoljena vsaka oblika površnosti in pomanjkljive razgledanosti. V pokvarjeni družbi, ki celo uživa v svoji pokvarjenosti, ni skoraj ničesar, kar bi nas lahko odrešilo predsodkov in iluzij. Še najmanj je to lahko literatura.

Avtor razstave v Narodni in univerzitetni knjižnici ob vaši sedemdesetletnici je govoril o »fenomenu Flisar«, ki ostaja brez pravega ekvivalenta. Ste predmet literarne zgodovine, del svetovne literature, je dodal vodja rokopisne zbirke Marijan Rupert. Kako se počutite kot objekt?

Če bi bil »fenomen« pri dvajsetih ali celo še pri tridesetih, bi morda zrasel za deset centimetrov, zdaj mi pa to zveni rahlo komično. Gledano od zunaj sem morda s svojim pisanjem res doživel več uspehov kot neuspehov (in s tem, žal, izgubil precej prijateljev med kolegi, kar je pač nesrečna slovenska lastnost; v Angliji, recimo, bi si jih kvečjemu pridobil), ampak na poseben način mi je to bolj v breme kot v veselje, morda zato, ker svet pozna samo moje uspehe, nič pa ne ve o tem, koliko stvari v življenju mi je spodletelo, koliko jih je obtičalo na pol poti, kolikokrat sem ob spopadu s kakšnim ambicioznim projektom moral priznati poraz. Poraze čutim globoko v sebi, uspehi pa so nekaj, kar ostaja zunaj in kar ni navsezadnje nič več kot sotočje pozitivnih mnenj, ki me pogosto navdajajo bolj z zadrego kot z veseljem. Ponos pa je itak nekaj, s čimer sem opravil že v osnovni šoli. Zato se me novica, da sem postal objekt, sploh ne dotika; navsezadnje sem bil objekt že velikokrat v življenju: lepih žensk, ko je bil moj libido še na vrhuncu (zdaj je začel plahneti), manipulantov, ki so prek mene skušali uresničiti svoje ambicije; državnih organov, ki v meni trmasto vidijo zgolj številko; pa idealističnih bralcev, ki zmotno mislijo, da sem takšen, kot so junaki in liki v mojih romanih in dramah. Pravzaprav je biti objekt prijetno in nenaporno; mnogo težje je biti subjekt, ki ima dušo, občutke, razum in mora vzdrževati odnose s soljudmi na podlagi načel, ki jih je v dolgih letih življenja vzel za svoja.

Pogovarjal se je **Ivan Puc**

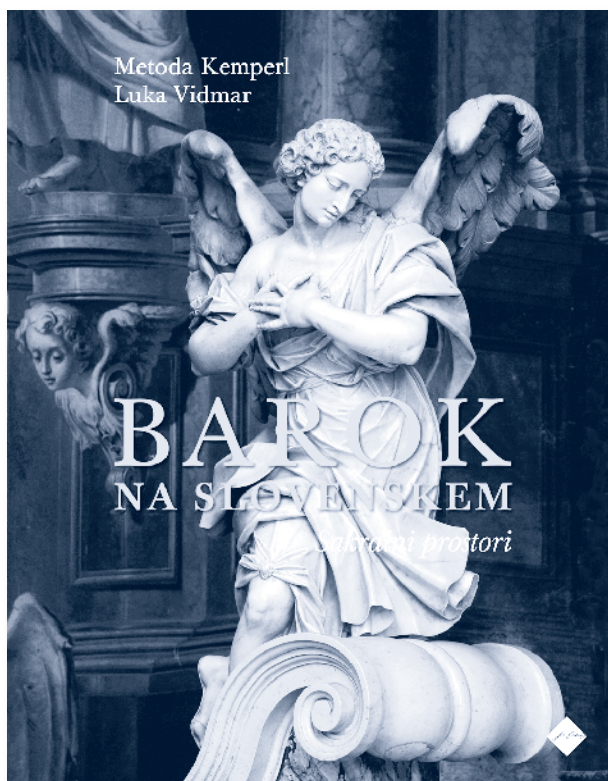
Luka Vidmar

Barok na Slovenskem

Barok kot slog likovne umetnosti se je rodil okoli leta 1600 v Rimu, kar ni bilo naključje. Rim je bil nekdanje glavno mesto Rimskega cesarstva, tedanje središče katoliške Cerkve in od visoke renesanse naprej glavni center evropske umetnosti. Cerkev je po prelomu s protestantizmom in po notranji reformi na tridentinskem koncilu potrebovala umetnost, ki bi verske resnice predstavljala čim bolj jasno in nazorno. Barok je kakor renesansa združeval vsebine srednjeveškega krščanstva in forme antičnega Rima, vendar je Boga, človeka in svet prikazoval na nov, bolj čuten, bolj dramatičen in bolj prepričljiv način. Iz Rima se je razširil v vse evropske dežele in celo na druge celine, saj je zadovoljeval potrebe različnih družbenih skupin. Cerkveni voditelji, absolutistični vladarji in plemiči so potrebovali njegovo zmožnost predstavljanja moči, hierarhije in bogastva, duhovniki in verniki vseh stanov pa so cenili njegovo zmožnost brisanja meja med realnim in namišljenim.

Barok je ugasnil konec 18. stoletja, ko ga spremenjeni svet ni več potreboval. Razsvetljenski vladarji so uveljavljali načela racionalizma, utilitarizma in antiklerikalizma, ki so zahtevala ukinitve jezuitskega reda, razpuščanje samostanov in zapiranje romarskih poti. Ekonomsko slabeči plemiški razred sta začela v vlogi umetnostnih naročnikov nadomeščati varčna država in meščanstvo. Družbena elita je v umetnosti podpirala vedno bolj natančno posnemanje antike – neoklasicizem. Ideali in nasilje francoske revolucije, opustošenja vojn, ki so ji sledile, ter prebujajoči se narodi so umetnosti nalagali povsem nove naloge.

Barok je močno zaznamoval tudi ozemlje, poseljeno s Slovenci. Umetnostni razcvet, eden najbujnejših v zgodovini tega prostora, je zajel cerkve in gradove, mesta in vasi, doline in hribe in določil pomemben del kulturne krajine do danes. Umetnostne predstave tukajšnjih prebivalcev so se tako tesno povezale z barokom, da so njegove oblike in vsebine še do sredine 19. stoletja izzvenevale v ljudski umetnosti in lokalnih delavnicah, na primer v štajerskem stavbarstvu, primorskem kamnoseštvu in gorenjskem podobarstvu.

Ne glede na to so za baročno dediščino na Slovenskem v 19. stoletju napočili slabi časi. Intelektualci, na primer esteti, duhovniki in umetnostni zgodovinarji, so kakor drugod po Evropi posvojili splošen predsodek, ki so ga utemeljili pionirji neoklasicizma: baroka naj bi po kvalite-

ti ne mogli postaviti ob bok renesansi, gotiki in drugim cenjenim zgodovinskim stilom. Globoko v 20. stoletje so se ponavljale sodbe, ki niso bile zasnovane na strokovnem, zgodovinskem, temveč na purističnem, moralističnem temelju: baročna umetnost naj bi pokvarila čiste proporce, forme in vsebine klasične antike in renesanse. Bila naj bi nepravilna, nabrekla, nabuhla, preobložena in izumetničena. Konservatorji, ki so obnavljali posamezne spomenike in iskali ostanke njihove srednjeveške faze, so marsikje brez slabe vesti žrtvovali baročne freske in štukature. Le počasi je zorelo spoznanje, da je Bernini v svetovni umetnosti ravno tako mogočen velikan kakor Michelangelo, Robba pa za Slovence enako pomemben kakor Jakopič. Konec 20. stoletja je barok v okviru slovenske umetnostne zgodovine z velikim številom raziskovalcev in študij dokončno dobil zasluženo mesto. V splošni javnosti pa zaradi nepoznavanja omejnjeni predsodek še marsikje vztraja.

Drugi predsodek, povezan z barokom na Slovenskem, zadeva njegovo domnevno zamudništvo. V stroki je dolgo veljalo prepričanje o zaostajanju domače umetnosti za umetnostjo v tako imenovanih centrih. Ta očitek se zdi danes zaradi svojega ideološkega bremena irelevanten, predvsem pa ni resničen. Na primer: faza visokega baroka je na Slovenskem kakor v celotni Srednji Evropi, denimo na Dunaju, nastopila okoli leta 1700, ko se je začel v avstrijskih deželah zaradi zmag nad Turki in vzpona habsburške monarhije med velesile vsesplošni razcvet. Rimski arhitekt in slikar Andrea Pozzo je načrt za ljubljansko stolnico narisal, preden je odšel delat na Dunaj. Giulio Quaglio pa je s freskami v ljubljanski stolnici ustvaril eno prvih monumentalnih visokobaročnih poslikav severno od Alp.

Enako neutemeljen je tretji predsodek, ki go-

vori o provincialnosti lokalne umetnosti, tudi baročne. Slovenske dežele se v 17. in 18. stoletju po gospodarski in kulturni razvitosti sicer res niso mogle primerjati z najbogatejšimi evropskimi deželami, vendar so kljub temu, tudi zaradi ustvarjalnega mešanja vplivov iz Italije in Srednje Evrope, postale domovina kakovostnih in včasih celo vrhunskih umetnin. Tri habsburške cesarice so plačale najboljše dosegljive mojstre na Dunaju, da so naslikali oltarne slike za križniško cerkev v Ljubljani. Cerkvi v Tunjicah in Petrovčah, mojstrovini Leopolda Pragerja, sta tipološko oprti na rimski visoki barok, slogovno pa na dunajski pozni barok, in spadata med najboljše arhitekture v tedanjih avstrijskih deželah.

Danes se zdi, da so ti predsodki vsaj v umetnostni zgodovini dokončno premagani. Na obzorju pa se že kaže nov problem, s katerim se bomo morali spoprijeti kot narod in kot družba: kako ohranjati baročno dediščino. Razmere, v katerih so nastali ti spomeniki, so se že zdavnaj spremenile in se naglo spreminjajo še naprej. Marsikatera cerkev, da dvorcev niti ne omenjam, ni več v funkciji, za katero je bila zgrajena, marsikatero lokalna skupnost zelo težko vzdržuje. Fotografije v pričujoči knjigi ne morejo skriti, kako sramotno propada sijajna ljubljanska križniška cerkev, na katero bi bile ponosne tudi Benetke, in kako žalostno se luščijo freske in štukature, ki so jih za cerkev sv. Roka nad Šmarjem pri Jelšah ustvarili vrhunski bavarski mojstri. Vsaka generacija posebej se mora naučiti, da je treba te spomenike ne glede na spreminjajoče se družbene, gospodarske in duhovne razmere po najboljših močeh ohranjati, ker spadajo med najdragocenejše dele naše preteklosti in s tem tudi nas samih. Naj bo knjiga Barok na Slovenskem: sakralni prostori korak k temu spoznanju.

Nenavaden potopis

John Ralston Saul: Mračni odkloni (Dark Diversions), popotnikova povest, roman

Celjska Mohorjeva družba 2015, prevedel Niki Neubauer

Ob Nobelovi nagradenki Alice Munro je John Ralston Saul najvidnejše ime sodobne kanadske književnosti v najširšem pomenu. Je esejist, filozof, romanopisec, že sedmo leto predsednik Mednarodnega PEN-a. Pravkar je Mohorjeva družba izdala njegov roman Mračni odkloni (2012) v prevodu Nikija Neubauerja. Pisatelj se je leta 2013 udeležil srečanja PEN-a na Bledu, letos pa bo tamkajšnji častni gost.

John Ralston Saul, rojen leta 1947 v Ottawi, je študiral v Montrealu in doktoriral v Londonu z disertacijo o modernizaciji Francije v času Charlesa de Gaulla. Aktiven na družbenem področju je izjemen premišljevalec o sodobnem svetu, v duhu nove renesanse spodbija njegovo mračnjaštvo, v imenu humanističnih idealov se zavzema za etično, demokratično, ustvarjalno družbo, za vse preveč kršeno svobodo izražanja, spodbuja boj proti represiji do pisateljev in novinarjev, boj, ki po njegovem mnenju slabi tudi v zahodnih demokracijah. V esejih in javnih nastopih opozarja na nesmiselno moč države zaradi moči same in na povzdigovanje ideologije na raven resnice. Meni, da naraščanje socialno brezčutnega individualizma vodi v odtujenost posameznika v družbi. Obsoja diktaturo razuma, vojaštvo, brezbriznost do revščine. Kot Kanadčan (njegova žena Adrienne Clarkson je bila od 1999 do 2006 generalna guvernerka Kanade) se v esejih in predavanjih zavzema za demokratično dvojezičnost in prihodnost kulture.

Večino del, prevedena so v petindvajset jezikov, je napisal v francoščini, njegov šesti roman Mračna razvedrila je napisan v angleščini. Odzivi na Mračna razvedrila hvalijo delo kot bistroumno, cinično, grenkobno zabavno, berljivo, s sočnimi dialogi, družbeno analitično, kot spodbudo za razmišljanje in čudenje. Avtorja primerjajo s Chaucerjem, Kerouacom, Orwellom, Koestlerjem, Primom Levijem, Marshallom McLuhanom. Dogajalni čas so osemdeseta in devetdeseta leta dvajsetega stoletja, dogajalni prostor

med New Yorkom, Parizom, Marokom, Čikagom, Haitijem. Pisatelj s širokim zamahom in s svojevrstnim humorjem po svoje interpretira zvrst romana in pripovedovalca, prav tako pripovedne like. Ker pravzaprav ne gre za roman. Tudi za povest ne. Osemnajst poglavij je dejansko osemnajst novel z zanimivim zapletom in presenetljivim razpletom – tu pa se drži klasične teorije novele. A v celoto, denimo v roman, jih sprime portretiranje zmedenih usod. Največ ustvarjalnega veselja je imel, se zdi, s pripovedovalcem. Ta, po poklicu novinar, v petih t. i. Pogovorih z diktatorji, ki jih enakomerno vstavi med druga poglavja, razgalja nepoštenost demagogov, npr. generala, pridigarja, nacionalista, politika, izkoriščevalca žrtev naravne nesreče. »Posel zbiranja diktatorjev ima mrakobno stran. In jaz imam nepotešljivo željo, da jih vidim od blizu. Nekaj je na obrazu hudiča in brezmejnih oblikah, ki jih lahko privzame.«

Sicer pa je brezimni pripovedovalec nenehno na poti (zato popotnikova povest), zaželen gost bizarne bogataške ameriške družbe in seveda njen opazovalec. »Moje delo je opazovati,« izjavi pripovedovalec, drugačen od tradicionalnega, »ki se je prebrisano skrtil – ne za, ampak globoko v svoje like. (...) Pripovedovalec, kot sem jaz, je bil samo pisateljeva desna roka.« Danes pa je po njegovem takole: »Vsak pisatelj, ki kaj da nase, se bralcem ne ponuja kot pripovedovalec.« Opazuje in posluša znanca, gostitelje, prijatelje, zgodbe o ljudeh, ki niso taki, kakor bi želel bralec in s kakršnimi bi si pripovedovalec pridobil njegovo naklonjenost. Tvega, nasprotno, bralčevo sovražstvo. Kajti liki, ki jih je, kot pravi, sestavil iz več oseb, in dogodki, ki jih je prepustil domišljiji, češ da je resničnejša kot stvarnost, presenečajo, šokirajo. Pripovedovalec jih ne komentira. Pred nami se zvrstijo prodane in kupljive duše, zvijačnejši, fanatiki, zaslepljeni vegan, gurman, lažni dobrodelniki, z dolgočasna lepota, preračunljivci, iznajdljivci ... S črnim humorjem in s kompozicijskim darom izrisana slika sodobnega zahodnega sveta. Slika, ki je navzven lepa, postopoma pa se lepota lušči z nje kot z razčlovečene pohlepne ženske, ki ji je otrok le sredstvo za materialni vzpon. Vendar se pripovedovalec na svoji poti srečuje tudi s prijetnimi, svetlimi liki. Takšna je prijazna deklica, s katero na koncu zbeži iz dogajanja, iz besedila. Mračnim razvedrilom ne manjka humorja v oznakah značajev, obnašanja, v situacijskih zapletih in dialogih.

Mojca Seliškar

Iz Novega glasa v novo knjigo

Jurij Paljk: Kaj sploh počnem tukaj

Mladinska knjiga, Ljubljana, 2014, 199 strani

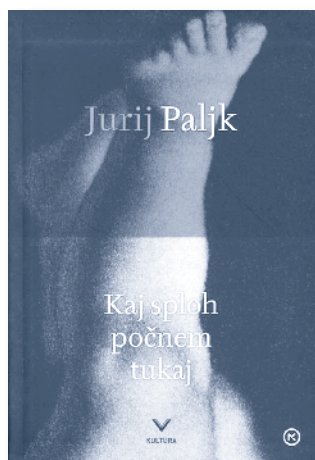
Jurija Paljka, rojen je bil v Velikih Žabljah na Vipavskem, je osebna in poklicna pot popeljala v Italijo; z ženo Furlanko in s tremi otroki živi v kraju Terzo d'Aquileia v Videmski pokrajini, kot novinar pa službuje v Gorici, kjer je že več kot deset let urednik slovenskega tednika Novi glas. Rad pove, da so doma trijezični, seveda pa je kot novinar in

književnik še posebej varuh slovenskega jezika. Paljka sem najprej spoznala kot pesnika; še v tistih časih, ko je Združenje književnikov Primorske resnično delovalo in smo se pisci z obeh strani slovensko-italijanske meje pogosto in radi srečevali; bil je tudi predsednik Združenja. Jurij je markanten moški, postaven, elegantno boemski z nepogrešljivim klobukom, na videz zadržan, a gibek retorik v izbranem jeziku. Nobena tema mu ni tuja. Skratka – svetovljan. Dolgo sem mislila, da je zamejski Slovenec, dokler nisem v bolj sproščene prijateljskem pogovoru odkrila njegovega vipavskega besednega kolorita, tako značilnega za ta del Primorske.

Paljk je mislec in pisec. Doslej je izdal že več knjig poezije in proze: *Soba 150* (1986); *Nemir* (1994); *Nedorečenemu* (1997); dvojezično antologijsko zbirko pesmi *Kako je krhko/Com'è fragile* (1999); večjezično zbirko *Flun/Fiume/Reka* (2003); izbor radijskih oddaj z naslovom *Očetovstvo malo drugače*. Prevedel je zbirko Celsa Macorja *Kdo bo pel za menoj?* Njegova poezija je prevedena v italijanščino, furlanščino, češčino in angleščino. Leta 1998 je v Trstu prejel literarno nagrado Pablo Neruda.

Pri Mladinski knjigi, v ediciji Kultura, pa je lani izšla njegova knjiga *Kaj sploh počnem tukaj*, ki prinaša izbor 44 avtorjevih kolumn, objavljenih od leta 2009 do 2014 v goriškem Novem glasu pod enakim naslovom. Izbor besedil je opravil Aleš Berger.

Tudi v novi knjigi je Jurij Paljk razpet med različnimi prostori, od Velikih Žabelj, Ogleja, Gorice, Nove Gorice, Gradeža, Torviscosa do Matapana, Ljubljane, Trsta, Medane, Solkana, Bleda, Črnega morja ... Neprestano prestopa meje, a ne le prostorske, temveč tudi časovne, saj se tako rad podaja v otroštvo, v pretekli čas sožitja, in meje med različnimi svetovi, nazori. Paljkovo pisanje kliče po dialogu, po spoznavanju in razumevanju različnosti, po solidarnosti. Moto njegovega pisanja je, da je treba imeti ljudi rad. Obenem pa vedno znova opozarja na vse tisto, kar naše življenje dela nezno: zamere in delitve iz preteklosti, sprenevedanje, izpraznjenost, zavist, majhnost, pozerstvo, zajedljivost, cinizem, sovražnost ... »Preveč utrujen sem od tega našega digitalnega, vzporednega sveta, v katerem živimo vedno globlje in vedno bolj tako, da ne živimo ...« (str. 97)

Paljkova besedila so bližja literarnemu kot novinarskemu jeziku, lahko bi jih poimenovali eseji, vsaj večino, saj bodisi ob aktualnih kot tudi univerzalnih temah oza-veščajo bralca o lastnem deleženju v svetu. »Kaj sploh počnem tu? je temeljno vprašanje vsakega človeka, ki razmišlja, je eno od večnih vprašanj, ki bi si ga moral vsakdo postaviti in skušati nanj odgovoriti,« (str. 10) pravi avtor že takoj v prvi kolumni.

Retorično vprašanje *Kaj sploh počnem tukaj* (povzeto po znani knjigi *What Am I Doing Here?* slovitega angleškega pisatelja in svetovnega popotnika Brucea Chatwina), ki kdaj preraste v vzklik brezupa, spet drugič v dejavno vključevanje v dogodke, se pojavlja v kaj različnih kontekstih, na primer v nakupovalnem centru, ob časopisnih zapisih, na šolskem dvorišču ..., in vedno znova terja odgovor ali vsaj premislek, povezan s temeljnimi etičnimi in eksistencialnimi držami: samoto, brezbriznostjo, aroganco, identiteto, odnosom do preteklosti, odnosom do umiranja, medsebojnim odnosom ... »... zapise, poudarjeno prvoosebne, prežema skrajna zavzetost, iskrena v *samospraševanju in iskanju odgovorov, včasih polemično debaterska, drugič nostalgična ...*« (str. 109) zapiše Aleš Berger v spremni besedi.

Paljkova knjiga, čeprav sem večino kolumn brala sproti v Novem glasu, se me je močno dotaknila. Besedila so mi ponovno izvabila nasmeške, včasih sicer grenke, kot tudi solze, kar se mi sicer pri branju zelo redko zgodi. Ko sem skušala dognati, kaj je v tem pisanju takega, da se človeka resnično dotakne, sem ugotovila, da sta to iskrenost in človeška toplina, ki ju avtor premore, a ju danes v poplavi besed tako redko srečamo.

Ponavljajoči se motiv Paljkovega pisanja je «knjiga», v katero je avtor strastno zaljubljen. »Bogastvo so zame bile in ostale knjige.« (str. 7) Knjige ga, tako iz zapisov, spremljajo vsepovsod; tudi v čakanju v avtu ali na letališču si vzame čas za branje. Mimogrede pa bralcem sugerira avtorje in naslove, torej knjige, ki so ga posebej nagovorile, kar je zelo dobrodošlo, saj se današnji povprečni bralec v poplavi vsakršne, večkrat tudi vprašljive, literature težko znajde. S knjigo je uspel «zastрупiti» tudi svoje otroke in upam, da tudi kakšnega od bralcev svojih kolumn.

Rdeča nit pisanja pa ostaja «jezik» sam, ne le jezik kot literarni diskurz, temveč jezik v vseh različicah. Jezik preteklosti, avtorjevega otroštva, povezan s kmečkim življenjem, z vonjem in okusom oškurže, Miklavževe pomaranče ..., jezik morja, jezik mladostnikov, jezik zdomca, izpraznjeni jezik politikov, a tudi klerikov, jezik prepira, ali kot Paljk pravi »tuljenje med seboj različnih zveri«, a tudi topla beseda bližnjega ob težkih trenutkih. Kot je topla Paljkova beseda, ki nas skuša zbežati iz ležernosti in postaviti v živost življenja samega, v čas, ko se še lahko sprašujemo *Kaj sploh počnem tukaj?*, oziroma v zavedanje, «da bo nekega dne prišel čas, ko se ne bomo mogli več spraševati ...»

Ines Cergol

Pesniške meditacije Andreje Blažič Klemenc

Andreja Blažič Klemenc, *Naj me beseda*

Založba Fran, Celovec, 2013, 92 strani

Naj me beseda je nekoliko nenavaden, razprt, nedokončan naslov pesniškega prvenca Andreje Blažič Klemenc, ki je izšel pri novi slovenski celovski založbi Fran. Ustanovil jo je v Šmihelu nad Pliberkom rojeni Franc Merkač, ki se po študiju psihologije in pedagogike z veliko vnemo tudi sam posveča pesništvu, ukvarja pa se poleg tega še s slikarstvom in z izdelovanjem lesenih umetniških izdelkov.

Leta 1968 v Postojni rojena Andreja Blažič Klemenc, profesorica slovenskega in angleškega jezika in prevajalka, je naslov svoje zbirke odprla v čas in prostor in k bralcu z željo, da ta nedokončani naslov dopolni. Njena na pet delov razdeljena zbirka, sestavljena iz kratkih meditativnih pesniških enot, je namreč, kot se zdi, predvsem monolog in dialog z bližnjikom, s prijateljem, znancom pa tudi z ljubljeno osebo. Morda si pesnica v naslovu želi, da naj jo beseda *razsvetli, napolni, osreči* ali *vzprobudi*.

Kratke, fragmentarno učinkujoče pesniške meditacije Andreje Blažič Klemenc se od osnovnih življenjskih spoznanj razraščajo čez ponotranjeno opisovanje lastnih razpoloženskih stanj do osredotočenosti v *Dva*, kot je naslov tretjega razdelka zbirke. Tu avtorica išče in nagovarja »zlakotnjena, / od obeta sanj / najdeno zgubljena« nekoga, ki ga zapiše z veliko začetnico. V zadnjem razdelku *Bivanje* postavi razpoznavne koordinate, ki človeka kot socialno bitje vključujejo v širšo skupnost med seboj povezanih ljudi. Vprašuje se, kaj nam ponuja svet in podari, da je pri razumevanju sveta odločilna perspektiva našega odnosa do samega sebe in do soljudi.

Njene pesniške izpovedi so brez pike na i. Vse ostaja odprto, zastrto, nedokončano. Človeško življenje zažari v stihih Andreje Blažič Klemenc kot fragment v trenutku večnosti, obkroženi, kot izvemo v zadnji pesmi zbirke, »z razkošjem glasov, samoto in bližino src, z milino poznega večera«.

Lev Detela

Knjižna podoba Vipavske doline

Vipavska dolina

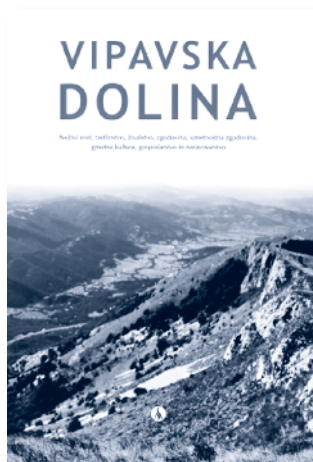
uredil Jernej Pavšič, Slovenska matica, 2014

Ne da doslej ne bi poznali nobene besede o Vipavski dolini, toda sedanja knjiga s 379 stranmi ni le najboljše delo te vrste, ampak je tudi strokovno vsestransko izčrpna knjiga. Če naznačimo, da zaobjema neživi svet, rastlinstvo, živalstvo, zgodovino, umetnostno zgodovino, gmotno kulturo, gospodarstvo in naravovarstvo, potem zaslutimo, da gre za vsestranski strokovni dosežek z različnimi avtorji, strokovnjaki na svojih področjih. Seveda je noviteta obložena z mnogovrstnim izjemnim slikovnim gradivom. Avtorji so za posamezna poglavja ponudili strokovna besedila, izredno bogat ilustrativni delež pa ne samo da besedila ponazarja, ampak je pogosto že sam izviren. Avtorjev posameznih poglavij je toliko, da bi bilo krivično koga izpustiti, a preko 40 piscev je težko obravnavati v kratki informaciji o knjižni predstavitvi Vipavske doline.

Jernej Pavšič je v okviru *Neživega sveta* osvetlil geološke razmere, seveda s prispevki še drugih specialistov. O *rastju, rastlinstvu, gozdu in gozdnem gospodarstvu* je spregovorilo osem avtorjev, *O zgodovini od najstarejših dob do zgodovine in deleža umetnosti na Vipavskem* pišejo poznavalci od Patricije Bratina do Ferdinanda Šerbelja in drugih. *Narodopisno gmotno kulturo in gospodarstvo* obravnavajo Špela Ledinek Lozej, Žana Deu, Andreja Skvarč in Andreja Vister. *O naravoslovstvu* piše Boštjan Arko. Posebno priznanje gre avtorjem obsežnega, prepotrebne in po večini novega slikovnega gradiva.

Knjižna podoba Vipavske doline v celoti zasluži polno pohvalo. Ob strokovnosti je treba povedati, da je spisana razumljivo in je dostopna, vabljava za najširši krog interesentov. Tudi poznavalec tega področja bo našel marsikaj svežega in novega.

Igor Gedrih

Nova znamenja

Florjan Lipuš: Poizvedovanje za imenom

Študentska založba Litera, Maribor, 2013

Knjižica je izšla v esejistični zbirki *Nova znamenja mariborske založbe Litera*. Obsega samo 60 strani in je razdeljena na 93 krajših in daljših odstavkov, ki niso oštevilčeni. Ne vsebuje dobesednega govora. Nekateri odstavki so samostojni, nekateri se vsebinsko povezujejo. To je mešana literarna oblika: ohranja značaj povesti ali romana, po drugi strani pa gre za dnevniško esejistiko, ki se svobodno predstavlja v različne čase, od preteklosti (avtor se je rodil leta 1937) do aktualne sedanjosti. Časovni preskoki in težave se izražajo s takimi izrazi: »pozneje«, »leta po njeni vrnitvi, lepega poletnega dne«, »desetletja pozneje«.

Glavna oseba ali junak je avtobiografski *Tjaž*. Seveda se takoj vprašamo, ali je to isti Tjaž kot v znanem Lipuševem romanu *Zmote dijaka Tjaža*, ki je prvič izšel leta 1972. Odgovor je pritrdilen: gre za variacijo ali dopolnitev tega romana. Tudi tukaj nastopa dijak ali gojenec v zavodu in njegovo zavodsko življenje izpolnjuje precejšen del knjižice *Poizvedovanje za imenom*. Prvotni Tjaž je svoje duševne bolezenske težave izražal s tako imenovanim »praskanjem«, sedanji Tjaž pa jih premaguje s tem, da obiskuje pokopališča. Avtor je iz prvotne knjige (ne dobesedno) prevzel znamenito zgodbo ali upodobitev, kako oče šepajoč nosi skozi mesto (Celovec) Tjažev kovček. Medtem ko naj bi bil Tjažev zavod prvotno v mestu, je zdaj tam, kjer je bil zgodovinsko resnično: na Plešivcu, izven mesta.

Večja pozornost kot pri prvotnem Tjažu je zdaj posvečena njegovemu otroštvu pred prihodom v zavod. Glavna novost pa je to, da je Tjaž zdaj ne samo dijak, ki je na koncu naredil samomor, tako da je skočil z mestne stolpnice, ampak je tudi odrasel, star, sedanji človek, ki je ostal živ – seveda pisatelj sam s svojim avtobiografskim jedrom. Ker pa je samomor opisan v zadnjih odstavkih in je pred tem vstavljena obsežna pripoved o sedanjih družbenih dogajanjih, je pisatelj menda namenoma zabilisal določitev, ali samomor dela dijak Tjaž ali odrasli Tjaž, kar bi pomenilo, da je sedanji družbeni položaj zanj obupen. Razlagam si, da pisatelj samomorilna nagnjenja preliva v literarni lik.

Tisti dan, preden se ubije, Tjaž obiše pokopališče, kjer je bil kot dijak po nerodnosti prevrnil neki spomenik, zato da se opraviči pokojniku.

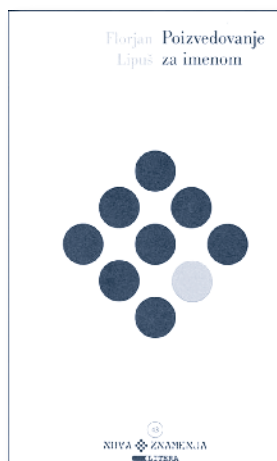
Poglejmo, kaj je tisto družbeno dogajanje, ki v sedanjosti razburja Tjaža. To je ravnanje s slovenščino v deželi, ki je Tjaž ne imenuje, a vemo, da je Koroška. Pisatelj tudi nikoli ne uporabi izraza »slovenščina« in podobnih, ampak vedno opisno, na primer: »jezik, v katerem je prebil otroštvo«, »rodni jezik«, »materinščina«, »globinski jezik«. Na ta način vzpostavlja pridvignjen leposlovni slog.

Gre za novo fazo v prizadevanju manjšine, da bi bili postavljeni dvojezični krajevni napisi. Kot vemo, se je ta faza nedavno končala z uvedbo dvojezičnosti za nekatere kraje, kar Lipuš satirično imenuje »srečelov«. »Pripadniki zgornjega napisa so pripadnikom spodnjega napisa postavili nagrobnike ... Cela dežela je eno samo narodno grobišče.« Sočasno pa so politični veljaki uveljavili protinarodni jezik v knjigi: »Knjiga je zavrгла svoje borno poreklo in se je preselila iz spodnjega jezika v zgornji jezik, uverjena, da bo od zdaj naprej izžarevala gosposkost in razkošnost... Prilaganje na višji stopnji je začetek zadnje stopnje, kajti za tem je le še duhovni mrk, popolna tema, je le še telesna in duhovna izginitiv.«

Poznavalcu razmer je jasno, da tukaj Lipuš učinkovito napada *Majo Haderlap*, ki je Lipuševa rojakinja, rojena prav blizu, tudi na področju Železne Kaple. Maja Haderlap je nedavno izdala v nemščini uspešni in slavljeni roman *Engel des Vergessens (Angel pozabe)*. Lipuš uporabi silovit dvopomenski, na novo izumljeni satirični izraz »prestopna knjiga«, poleg tega »prevrnjeni jezik«. Jaz bi dodal še to, da slovenske založbe na Koroškem izdajajo vse več nemških knjig in da je Vinko Ošlak nasprotoval takšni slovenski kulturni politiki, ki povzdiguje nemščino, in predlagal model popolne jezikovne enakopravnosti, ko Slovincu ne bi bilo treba znati nemščine, ampak bi se za vsako mednarodno sporazumevanje uporabljal esperanto. Ali niso »prestopne knjige« tudi v nemščini prevedeni in v nemščini izdajani Janko Messner? Lipuš zaključuje: »Pripadniki spodnjega napisa so si nagrobnike postavili sami... V hiši hiranje in umiranje, svojci pa v štacune ... na plesišče.«

Zanimivo je vprašanje, ali nima Lipuš v mislih poleg Haderlapove tudi znamenitega evropskega (svetovnega) pisatelja *Petra Handkeja*. Ta je tudi Korošec in je napol slovenskega porekla, v kasnejših letih se je naučil slovenščine, tako da je prevajal Lipuša. Tudi Handke je bil gojenec zavoda na Plešivcu, a je šest let mlajši. Kot je znano, je Handke nedavno, skoraj sočasno s Haderlapovo in v zavezništvu z njo, izdal svoj seveda nemški avtobiografski roman ali dramo *Se vedno vihar (Noch immer Sturm)*, kjer tudi, podobno kot Haderlapova in Lipuš, obnavlja vojne tegobe in probleme ter izpoveduje avtobiografsko občutljivost zaradi vojnega družinskega dogajanja.

»Nalašč se izkoreninjajo, namenoma in hote, razkoračeni se postavijo za svojim hrbtom, od zadaj se zabašejo pod pazduho, v sunku nategnejo, nategujejo, dokler sami sebe ne izrujejo iz zemlje. Nakar še prst in prah otresnejo s korenjca. To je nova stopnja v življenju naroda, zaprepadeno ugotavlja Tjaž, prilaganje je napredovalo od njegovih ča-

sov, iz nizke se je dvignilo na višjo stopnjo. To prenejanje mu je zoprno in kesa se, da se mu je izpostavil.« Zdi se mi, kot da zadnja misel pomeni, da se Lipuš kesa svojega pisateljskega sodelovanja in prijateljstva s Handkejem, namreč da se je pustil prevesti v nemščino.

Velik, predvsem začetni del Lipuševe knjižice, ki je zaradi izrazne zgoščenosti ne knjižica, ampak knjiga, je posvečen Tjaževemu otroštvu. Bilo je polno »travm« in je podobno kot pri Haderlapovi potekalo v samotnih, divjih koroških »grapah«. (Naj omenim, da me Tjaževo iskanje po pokopališčih spominja na znamenito romantično delo Jana Kollarja Hči Slave.) Gre predvsem za usodo Tjaževe matere. Njenega imena ne izvemo, čeprav ima knjižica naslov zaradi mame: *Poizvedovanje za imenom* je poizvedovanje za maminim imenom, je Tjaževa nejevolja, ker njeno ime ni bilo upoštevano (vklesano) na povojnih spomenikih, čeprav je umrla v nemškem koncentracijskem taborišču. »Ne imena padlih vojakov na bojiščih, ta niti v malem ne, niti v zarodku ne, temveč imena pomorjenih po taboriščih, po kacetih, so današnjikom pritrpela, da živijo v srečnem času, v miru in svobodi, v blaginji in izobilju.«

Stavek »Tjaž se je z vsem narodnim ponosom zanašal na to, da je niso namerno pozabili«, se najbrž ne nanaša na dečkovo pubertetniško doživljanje, ampak je spet preskok v Tjaževo (pisateljjevo) odraslost. Ker nekoliko poznam koroško publicistiko, lahko povem, da je tisti »tuj razumnik, zgodovinar«, ki je »pozneje, desetletja pozneje«, to je dandanes, popravil krivico, da vsi padli v zadnji vojni niso bili upoštevani in počaščeni, *Wilhelm Baum*, ki je izdal veliko knjigo *Buch der Namen*.

Kaže, da odvedba (aretacija) matere ni imela vzroka v tem, da bi kakorkoli sodelovala s partizani, ampak je bila nemara posledica medsosedskih graparskih nasprotij in poleg tega posledica golega eksistencialnega dejstva, da je bilo treba izkoreninjati slovenstvo in jezik. »Iztrebljanje človeka, od oblasti za nevrednega oklicanega, h kateremu so bili prištetni ... Tjažu so zaradi jezika, ker ni bil pravi, vzeli mamo.«

Mati je bila odvedena, kljub temu da je bil v tem času Tjažev oče nemški, tako rekoč hitlerjanski domjak. In ko je bil na dopustu, se ni upal na nevarno domače partizansko območje, ampak je ostal v trgu, v Železni Kapli, pod vojaško zaščito, in tam je bila mati pri njem nekaj dni, uporabljajoč nemščino. Lipuš niti malo ne govori o znamenitem uporniškem partizanskem vojaškem delovanju v teh krajih. Očetovo in materino zadržanje morda lahko opredelim kot politično neosveščenost. »Tjaž ni pričakoval, da ga oče popelje v pekel, kjer so z užitkom in veseljem pokončevali ljudi, ko je bil sam urejen v celoto tistih, ki so pekel ustvarjali.« To je precej drugače kot pri Handkeju in Haderlapovi; Lipuš (Tjaž) je popoln proletarec in pozabljenec, eksistencialni izkoreninjenec.

Poudarjam, da je ravno letos izšla pod mojim uredništvom druga izdaja romana *dr. Metoda Turnška Med koroškimi brati*. Tudi ta obravnava vojno obdobje, vendar brez avtorjeve osebne vpletenosti, ampak z veliko epsko upodobitveno močjo. Turnšek (rojen 1909) vzpostavlja in povzdigne tiste koroške junake, ki so se že leta 1939 uprli, da bi služili v Hitlerjevi vojski, in so bili prvotni, predparti-

zanski, uspešni, samostojni uporniki proti nacizmu. Prikazuje znamenite brate Olip iz bližnjih Sel na Koroškem. Proti Lipuševi, Handkejevi preobčutljivosti in preobčutljivosti Haderlapove, ki je vsem trem skupna in je v nekem smislu dekadentna, postavljam torej velik, objektivni, nemodernističen, klasičen, zdrav, za bralce in mladino priporočljiv, nedvomno slovenski literarni dosežek z vojno snovjo. Idejno (nacionalno) pa je seveda Turnšku zdaj blizu Lipuš.

Duševni svet najstniškega Tjaža označuje pisatelj z izrazom »tišina« (»Tudi iz hrupa je znal počrpati tišino.«) in z njegovo težnjo po samotarjenju, ki se preobraža v pozitivno samoniklost. Pisatelj poleg matere izčrpno prikaže še druge družinske člane, ki so vplivali na otroka, da je postal posebnejši. To je predvsem oče, ki je Tjaža pretepal in mu ni privoščil in namenil nobene besede o materi in se je drugič oženil. Pisatelj očeta obtožuje, a zdaj to krivico popravlja in ga razumevajoče opravičuje. Prikazuje tudi Tjaževo babico po materi, pa drugo babico, in končno očetovo novo družinsko skupnost. Razkriva razne zasebne podrobnosti. Pozitivno, a tudi posmehljivo omenja zaslugo župnišča, da se je Tjaž šolal.

Pisateljski sredstvi sta zdaj široko razgrnjena poetična fantastika, zdaj banalni poročevalski kersnikovski realizem. Podobno kot v prvotni knjigi je za Tjažev razvoj pomembno počitniško življenje, osvobojeno zavodske nadzorovanosti. Pisatelja zanima vloga žensk v Tjaževem življenju in mu je dosti do tega, da prikaže njegove začetne erotične doživljaje. Nekakšen višek »poizvedovanja za imenom« je Tjažev obisk ženske, ki se je vrnila iz taborišča. Ta ima na roki vtetovirano taboriščno številko, podobno kot ima Tjaž številko na svojem perilu v zavodu. Ta ženska (ki je znabiti babica Haderlapove) Tjažu noče oziroma ne more ničesar povedati, a Tjaž jo vseeno poljubi. Spet ni jasno, kdaj se je to dogodilo, ali prej ali kasneje.

Izjemen Tjažev zavodski erotični doživljaj je srečanje deklice na pokopališču, ki tam pleve. V prvotnem romanu je ta motiv predstavljen kot počitniško doživetje. Plevica vzburi fantovo domišljijo. Čeprav bi človek v duhovniškem internatu morda pričakoval razvoj homoerotičnih nagnjenj, pa nasprotno fantovsko ločeni režim in stroga moralna vzgoja vzbujata močna heteroseksualna nagnjenja. Pisatelj ostro ošteva neprimerno internatsko vzgojo, usmerjeno v duhovništvo. Pride mu prav celo takale domislica: »Samo za strešico se razlikuje blažen človek od blaznega človeka.« Ta znameniti samotni (samostanski) zavod je bil kasneje opuščen, a je še vedno predmet spominov in raziskovanj. Morebitni, negotovi vzroki samomorilnih Tjaževih nagnjenj naj bi bili: izguba matere, očetova nedostopnost, izguba doma, pomanjkanje ljubezni v domačem okolju, pa tudi zavodski, po avtorjevem mnenju neživiljenjski režim skupaj z učitelji, ki so bili nekdanji sodelavci nacistične oblasti.

Medtem ko se fantje v zavodu zabavajo z raznimi pustolovčinami, pa lačni Tjaž zna pridobiti dodaten kos potice in na podstrešju se mu posreči najti star pisalni stroj, ki ga je mogoče še uporabljati. Kasneje Tjaž pusti tudi svojim tovarišem, da tipkajo. Epizoda s pisalnim strojem (12. in 13. odstavek), vpliv te tehnične iznajdbe na odnos do rodne jezika, se mi zdi ena najboljših v knjigi. Kot je znano, je

bil to zametek kasnejšega znamenitega literarnega glasila Mladje. Tjaževa pot pelje proti samomoru, a pelje tudi k uspešnemu delovanju v domačem jeziku, kateremu zavodsko vodstvo ni bilo naklonjeno. Tjaž je prvotno tipkal učno snov iz slovenščine. »Te pod klop kmečke hiše potisnjene pisne priče, ti otipljivi ostanki dolgoletnega urjenja duha, ki se jih je bil nešteto krat dotikal s prsti in pasel oči po njih, so ga zadrževali od stolpnice, ga opominjali k življenju.« Tjaž je svoje prve tipkopise spravil nekje doma, a tam jih je uničila goba, vlaga.

Tako je Lipuševe knjiga sestavljena iz bolj redko posejanih zgodb in zanimivih upodobitev, ki tešijo bralca, in iz številnih razčlenjevalskih ugotavljanj in razpravljanj, ki so ponekod gola, večinoma pa opremljena z metaforami in z zgoščenim, izvirnim, iznajdljivim umetniškim izražanjem in motiviranjem. Bralca utegne odbijati skrivnostna neizrečenost, razen če je literarno podkovan. Pisatelj se nagiba zdaj bolj k psihologiziranju, zdaj pa k sociologiziranju. Individualna pripoved o Tjažu se meša s splošnim ocenjevanjem družbenih zadev. Estetski užitek ni v kompoziciji, ampak predvsem v jeziku. Lipuš teži v pregledsko izrazno iskanost in jezikovni perfekcionizem, ki naj bi v težkem koroškem položaju pomenila silovit vzpon in obrambo [...]

Jasno je, da je Lipušev značaj nezaupljiv, jezljiv, poln pelina. Po eni strani je primerna voditeljska literarna osebnost, po drugi strani je nesimpatičen, odbijajoč. Ostal je jezni mladenič. Mislim, da je roman *Zmote dijaka Tjaža* berljivejši in zasnovan enotneje, esej *Poizvedovanje za imenom* pa je bolj resničen, vsestranski in dokumentaren kljub pisateljski preobleki. Vsekakor je Lipuša upravičeno razkurilo ali spodbudilo literarno ravnanje Haderlapove, predvsem pa splošno propadanje slovenstva. Lipuš ostaja na vrhu, glavni duhovni zagovornik slovenstva na Koroškem. Lipušu nikoli ni bilo za to, da bi bil priljubljen ljudski pisatelj, ampak je bil vedno elitni umetnik. Ali je bila za ohranitev slovenstva na Koroškem pomembnejša razžarjena modernistična ustvarjalnost ali tradicionalistično zadovoljevanje vsakršnega bralca? Mislim, da je Messner dosegal v satiričnem žanru celovitejše in sprejemljivejše izdelke kot Lipuš.

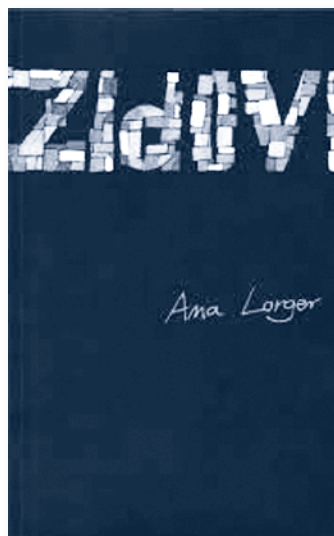
Milan Dolgan

Pesniška zbirka

Ana Lorgor: Zidovi

Gimnazija Bežigrad, Ljubljana, 2013, 72 strani
 Ilustracije: Mia Paller, spremna beseda: Ivan Dobnik

Zbirka mlade pesnice Ane Lorgor (rojene leta 1995) je razdeljena na dva tematska sklopa, ki se navezujeta na naslov: zidovi v meni in med nami. Približno petdeset pesmi se v največji meri dotika avtoričine relacije s svetom in njene pozicije v njem. Razdelimo jih lahko na tri vrste: ljubezensko liriko, socialno angažirano in meditativno –

samoizpovedno poezijo. Prav ta, zadnja, ki je večinoma pisana v tretjeosebni obliki, je vsebinsko najmočnejša. Avtorica pogosto vplete humor, bolje rečeno črni humor, s katerim doseže poudarke, včasih pa z njim bralca razbremeni in se na lep način distancira od sveta in ljudi, lirskega subjekta, pa tudi od poezije same. V pesmi *Veseli božič* zapiše: »*Prižgali so sveče / ki so jih dobili / v trgovini s 50 % popustom / na vse označene artikle / v spomin na duhovnost / in notranji mir ...*«. Na ta način ji uspe postmodernistična prvina, ki ni edina, saj pozoren bralec najde ali vsaj zasluži obilo referenc, za katere pa se zdi, da so v večini primerov nenamerne, da gre bolj za nezavedno influenco, ki je posledica prebranega, kar je hvalevredno. (Zadnja kitica prve pesmi Beg: *Teci, dekle, / teci, / da te luči resnice / ne prehitijo.*«)

Slogovno prevladuje prosti verz, na drobne trenutke pesem v prozi, tu in tam pa se vrine kakšna rima ali asonanca. Z rimami na i in včasih neumestno inverzijo moteče vpliva na sicer že kar izoblikovano pesniško tehniko, ki ve, kaj želi. Naj na tem mestu nujno opomnim, da je Ana Lorgor ambiciozna mlada pesnica, poudarek je na mlada, in kot taka še nebrušen diamant, tako stilistično kot vsebinsko. Umetnica, ki skorajda sovraži banalnosti in sprenevedanje, pa je, kot govori že naslov, kljub mladosti že naletela na zidove, ne samo v zunanem svetu in med ljudmi, pač pa tudi na zidove v njej sami, kar odkritosrčno prizna in se z njimi spopada po najboljših močeh. To je zrelo dejanje, ki nosi v sebi dober obet za osebni in pesniški razvoj.

Naj zaključim z mislijo avtorja spremne besede Ivana Dobnika, ki je, resnici na ljubo, malce pretirana, morda pa se vendarle izkaže, da velja za avtoričino prihodnost: »Pesniška zbirka Zidovi Ane Lorgor je tako oblikovno kot vsebinsko izjemno sugestivna, prepričljiva in hkrati senzibilna poetična imaginacija, ki v vsakem bralcu pušča intenzivne sledi in sugerira samoizpraševanje o najbolj našem, notranjem, intimnem svetu.«

Jernej Terseglav